

ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยว
ที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว
ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง
จังหวัดสุพรรณบุรี

The Socio-cultural Impacts of Tourism on the Temple and Communities
Case study: Wat Phairongwua Tambon Bang Ta Then,
Amphoe Song Phi Nong, Suphanburi Province

โดย

พระมหาสุเทพ ผิวเผือก
Phramaha Suthep Peupuad

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. 2545

ISBN 974-327-826-5

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

วิทยานิพนธ์

ของ

พระมหาสุเทพ ผิวเผือก

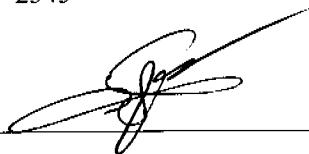
เรื่อง

ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยว
ที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว
ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง
จังหวัดสุพรรณบุรี

ได้รับการตรวจสอบและและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต

เมื่อ วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2545

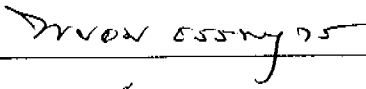
ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์

_____
(รองศาสตราจารย์ ดร.วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์)

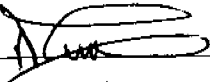
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

_____
(รองศาสตราจารย์ปาริชาติ วลัยเสถียร)

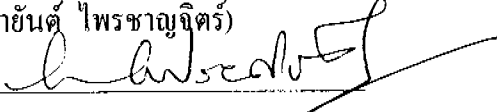
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

_____
(รองศาสตราจารย์พยอม ธรรมบุตร)

กรรมการวิทยานิพนธ์

_____
(อาจารย์สาयนต์ ไพเราะญัตร์)

คณบดี

_____
(รองศาสตราจารย์นงลักษณ์ เอ็มประดิษฐ์)

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด และผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาข้อมูลโดยวิธีการพูดคุยแบบเป็นกันเอง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุและประชาชนในพื้นที่ 35 ท่าน

จากการศึกษารูปแบบการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพบว่า วัดไผ่โรงวัวมีทรัพยากรการท่องเที่ยว ลานจอดรถ ห้องน้ำ ห้องส้วม ระบบความปลอดภัยนักท่องเที่ยว และตลาดบริการสินค้า ที่สามารถรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี แต่เนื่องจากระบบการบริหารจัดการของวัดในปัจจุบันยังไม่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้วัดต้องประสบกับปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากการท่องเที่ยวอยู่เสมอ

ในส่วนของผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนพบว่าผลกระทบด้านบวกได้แก่ วัดมีรายได้เพิ่มขึ้น คนในชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการจ้างแรงงานของวัดและจากการประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การเกิดขึ้นของตลาดเป็นการสร้างโอกาสในการซื้อ/ขายสินค้าให้คนในชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพใหม่และการพัฒนาอุตสาหกรรมครัวเรือน นอกจากนี้ หน่วยงานของรัฐยังเล็งเห็นความสำคัญของวัดจนประกาศให้เป็นอุทยานการศึกษาในวัดด้วย

ผลกระทบด้านลบได้แก่ การท่องเที่ยวมักก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ กับกฎเกณฑ์ของวัดเสมอ ผู้ที่เห็นช่องทางในการแสวงหาผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวจะมุ่งเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากทางวัดในรูปแบบต่าง ๆ และที่สำคัญคือ ผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิตของพระภิกษุในด้านการศึกษาอบรมและการปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ วัดยังต้องประสบกับปัญหาการจัดการขยะที่เพิ่มมากขึ้นด้วย

จากการศึกษามีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ วัดควรมีการวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาวัดและการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว ชัดเจน ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากขึ้น ควรมีการพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมของพระภิกษุในการปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงความถูกต้องตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

Abstract

The study of 'the socio-cultural impacts of tourism on temple and communities: A case study of Wat Phairongwua, Tambon Bang Ta Then, Amphoe Song Phi Nong, Suphanburi province' aims to study the management pattern of tourist attractions in monastic areas. The study focused on the social and cultural impacts of tourism on temples and communities. Informal interview, in-depth interview and participatory observation from 35 sampled monks and citizens in total conducted it.

According to the study over the issue of management pattern of tourist attractions, Wat Phairongwua had plenty of tourist resources, parking lots, restrooms, bathrooms, security system, and the market that could very well respond to the tourist activities. However, the temple's current management pattern that was not adequate to the occurring problems in the context of tourism had led to many problems.

In term of social and cultural impacts of tourism on the temple and the community, it was found that there were both positive and negative impacts.

The positive impacts were the temple had more income for its development and tourism generated jobs and businesses for people living near the temple. The emergence of market led to the purchasing opportunities for people in the community. It supported opportunity creation for new occupations and household industry development. Besides, the public sector announced the temple to be educational Park.

The negative impacts were tourism might lead to conflicts of interest with regulations of the temple. Profit-takers took everything they could from the temple and significantly, there were impacts on the monks' way of life in terms of studying and practicing Buddhism. In addition, the temple has been increasingly facing an increasing problem of waste management.

In this study, there are suggestions for tourism management development; the temple should have effective plan for developing the temple and tourism activities, people in the community should be encouraged to participation in the management. The role of monks should be considered in terms of appropriateness in dealing with tourism-related activities. This must be considered from the monastic regulations as its first priority.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยความอนุเคราะห์จาก รศ.ดร.วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์ รศ.ปาริชาติ วลัยเสถียร รศ.พยอม ชรรมนบุตร และอาจารย์สายนต์ ไพเราะญจิตร คอยช่วยชี้แนะ แนวทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รศ.ปาริชาติ วลัยเสถียร ผู้คอยกระตุ้น ให้กำลังใจ และที่สำคัญ คือ คอยช่วยทำคลอตกทางความคิดให้ผู้ศึกษาในทุกครั้งที่ประสบภาวะติดตันทางปัญญา ในขณะที่ พระครูสุวรรณชินวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดไร่โรงวัว พระอาจารย์สุชิน สิริปัญญา พระมหาลำไย พุทธโส พระสมชาย มนาโป พระมหาสมมาส ชุตินนโต ได้ให้ความอนุเคราะห์ที่พัก อาหาร และข้อมูล ในขณะที่ศึกษาในพื้นที่ด้วยดี

นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังได้รับอนุเคราะห์ด้านทุนการศึกษาจากกรมการศาสนา รวมทั้ง คุณพรพิมล ธิติประเสริฐ อุปถัมภ์ทุนการศึกษาตลอดช่วงเวลาที่ศึกษา คุณชลิต ทองฤทธิ์ คุณจุไรรัตน์ บุญรัตพันธุ์ คอยไต่ถามและอุปถัมภ์ทุนทำวิทยานิพนธ์ส่วนหนึ่ง อาจารย์เสนาะ อาจารย์บุญเรือน เทียนทอง ช่วยอนุเคราะห์ยานพาหนะและบันทึกภาพในพื้นที่ พระมหาชินวัฒน์ เสือป่า CD5 และ พระมหาบุญเลิศ บารมี ช่วยดูแลถ้อยคำสำนวน กำลังใจจากชาว CD6 และคนอื่นๆ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษา รู้สึกว่าโลกนี้ไม่เหงาเท่าไรนัก ที่สำคัญที่สุดคือ กำลังใจจากบ้านเก่า แหล่งพลังงานชีวิตแห่งแรกอัน ประกอบด้วย ยายทุม แก้วดอนไพร พ่อแสวง แม่ประเทือง พี่ น้อง และสถาบันพระพุทธศาสนา แหล่งพลังงานทางจิตวิญญาณที่ช่วยให้ผู้ศึกษามีพลังฟันฝ่าความเหนื่อยยากนานาประการมาได้ ด้วยดี

คุณูปการมากมายมหาศาลของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าวมา ข้างต้น รวมทั้งของท่านอื่น ๆ ที่ไม่อาจเอ่ยนามได้ทั้งหมด ผู้ศึกษาขอจดเป็นบันทึกทางความรู้สึกไว้ ระลึกถึง ประโยชน์ใดอันเกิดแต่การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาขอบเป็นปฏิการคุณแก่ทุกท่านด้วยความ สำนึกในคุณเป็นอย่างยิ่ง

พระมหาสุเทพ ผิวเผือด

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. 2545

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
กิตติกรรมประกาศ	(3)
สารบัญตาราง	(6)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
สภาพการณ์ปัญหาอันเป็นเหตุจูงใจในการศึกษา.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	6
ขอบเขตของการศึกษา.....	6
กรอบแนวคิดในการศึกษา.....	8
นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	8
ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา	9
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	11
2. วัดและบทบาทของวัดต่อสังคมไทยและการท่องเที่ยว.....	23
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	31
4. เอกสาร รายงานการศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	36
3 วิธีการศึกษา.....	43
ลักษณะของการศึกษา	43
การเลือกพื้นที่ในการศึกษา.....	43

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	44
การเลือกเทคนิคในการศึกษา.....	45
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	46
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	46
การวิเคราะห์ผลการศึกษา.....	47
การนำเสนอผลการศึกษา.....	47
ข้อจำกัดของการศึกษา.....	47
4 ผลการศึกษา.....	49
ส่วนที่ 1 วิวัฒนาการของวัดและชุมชนบ้านไผ่โรงวัว.....	49
ส่วนที่ 2 รูปแบบการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด.....	67
ส่วนที่ 3 ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยว ที่มีต่อวัดและชุมชน.....	80
ส่วนที่ 4 อภิปรายผลการศึกษา.....	102
5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	110
สรุปผลการศึกษา.....	110
ข้อเสนอแนะ.....	112
ภาคผนวก	
ก. แผนที่วัดไผ่โรงวัว.....	116
ข. ภาพวัดไผ่โรงวัว.....	117
บรรณานุกรม.....	128
ประวัติการศึกษา.....	143

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 ระยะเวลาในช่วงของวิวัฒนาการการท่องเที่ยว	49
4.2 ลำดับเจ้าอาวาสวัดไม้โรงวัวตั้งแต่รูปแรกจนถึงรูปปัจจุบัน (พ.ศ. 2545)	53
4.3 ลักษณะงานและอัตราเจ้าหน้าที่ในปัจจุบัน	76

บทที่ 1

บทนำ

สภาพการณ์ปัญหาอันเป็นเหตุจูงใจในการศึกษา

“การท่องเที่ยว” ถูกนิยามว่าเป็นอุตสาหกรรมประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นอุตสาหกรรมทำรายได้ให้แก่ประเทศเป็นอันดับต้น ๆ ในตารางจัดอันดับอุตสาหกรรมทำเงิน และเป็นอุตสาหกรรมที่รัฐให้ความสำคัญมากถึงกับจัดตั้งหน่วยงานของรัฐขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบดูแลบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ มีการสนับสนุนทางด้านงบประมาณเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหาขึ้นอย่างหลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและจากต่างประเทศ ตลอดจนมีแผนนโยบายที่จะใช้การท่องเที่ยวเป็นมาตรการหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

การปรากฏขึ้นของวัฒนธรรมการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและช่วงชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทั้งภายในและระหว่างประเทศ และเป็นธรรมดาอยู่เองที่ในกระบวนการของการแลกเปลี่ยนและช่วงชิงกันนี้ย่อมจะต้องมีทั้งผู้ได้รับผลประโยชน์ (Gainers) และผู้เสียผลประโยชน์ (Losers) ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน สังคม และระดับชาติ การท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบที่ได้แพร่กระจายเข้าไปในพื้นที่ต่าง ๆ ได้ก่อให้เกิดการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมจากต่างถิ่นกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งทางบวกและทางลบ

ในปัจจุบัน “วัด” ถูกจัดอยู่ในตารางทรัพยากรการท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน ดังนั้น การเดินทางไปท่องเที่ยววัดเพื่อชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง ประติมากรรมลายปูนปั้น หรือสถาปัตยกรรมทางศาสนาอื่น ๆ ตลอดจนการเดินทางไปวัดเพื่อวัตถุประสงค์ทางด้านจิตใจ เช่น เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อศึกษาธรรมะจากพระภิกษุ เป็นต้น จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural tourism) รูปแบบหนึ่งซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกันอยู่โดยทั่วไป

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะการเดินทางท่องเที่ยวของคนไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันจะพบว่าการเดินทางไปท่องเที่ยววัดไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด ทั้งนี้จากหลักฐานทางเอกสารพบว่า การเดินทางไปท่องเที่ยววัดนั้นมิมาตั้งแต่อดีตกาลแล้ว ดังเช่นที่พระศรีสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) ได้

บันทึกเรื่องราวการตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ซึ่งผนวชอยู่วัดระฆังโฆสิตาราม ขึ้นไปนมัสการ รอย พระพุทธรบาท (รังสฤษฎ์ เชาวน์ศิริ, 2518, คำนำ, น. 5) ไว้ในตอนเริ่มนิราศพระบาทว่า . . . ตามเสด็จเสร็จโดยแดนแสนกัณดาร นมัสการรอยบาทพระศาสดา . . . รวมทั้งยังได้พบร่องรอยของ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังวัดวาอาราม สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในงาน นิราศอื่น ๆ ของท่านอีกหลายเรื่อง เช่น นิราศภูเขาทอง นิราศพระปฐมม โคลงนิราศสุพรรณ และ ในงานเขียนของท่านอื่น ๆ อีกมาก

นอกจากนี้ คนในสังคมไทยส่วนใหญ่ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็มักจะมีค่านิยมของการ “เข้าวัดเข้าวา” อันได้แก่การ ไปวัดเพื่อทำบุญสุนทรทานตามเทศกาลต่าง ๆ เช่น เทศกาล ตรุษสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ฯลฯ ไปเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอื่น ๆ เช่น ฟังธรรมเทศนา รักษาศีลอุโบสถ เวียนเทียน ฯลฯ อยู่ด้วย สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ การท่องเที่ยวหรือการ เข้าวัดเข้าวาในอดีตนั้น มักจะมีลักษณะที่ผูกโยงอยู่กับมิติทางด้านนามธรรมและความเชื่อทาง ศาสนา หากแต่กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงอันเชี่ยวกรากที่เกิดขึ้นในมิติต่าง ๆ ของสังคมใน ปัจจุบัน ได้ส่งผลให้ลักษณะของการเข้าวัดเข้าวาที่เคยเป็นมาในอดีตเปลี่ยนรูปโฉมไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ความสำคัญกับการเข้าวัดเพื่อเที่ยวชมศาสนสถานมากกว่าเพื่อศึกษา ศาสนธรรม ทำให้ความหมายของการเข้าวัดเข้าวามีนัยที่เปลี่ยนไป กลายเป็นเน้นการเที่ยวชม ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนพิธีกรรม หรือแม้กระทั่ง ศาสนบุคคลแทน ดังนั้น ในปัจจุบันจึงพบว่า วัดที่มีสถาปัตยกรรม จิตรกรรมฝาผนัง หรือศิลปกรรมที่งดงามหลายแห่งในประเทศไทยมักจะเต็ม ไปด้วยนักท่องเที่ยวต่างชาติ ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรม ที่พากันมาเที่ยวชมศาสนสถานในฐานะที่ เป็นสิ่งสวยงามน่าตื่นตาตื่นใจ

จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เป็น ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้วัดบางแห่งได้พัฒนาบทบาทไปเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีการบริหาร การจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ เช่น มีการเก็บสถิติและค่าผ่านประตูนักท่องเที่ยว ชาวต่างประเทศ มีการประชาสัมพันธ์วัดเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการท่องเที่ยวทั้งโดยวัดเองและโดย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอื่น ๆ ดังจะพบได้จากรายชื่อวัดหลายแห่งทั้งใน กรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดที่ถูกบรรจุไว้ในเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้แวะ เข้าไปเที่ยวชม นับได้ว่าเป็นช่วงของการผนวกบทบาทของวัดเข้าในกระแสวัฒนธรรมการท่องเที่ยว ที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาลงไปรายละเอียดของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ภายในวัดก็จะพบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะยังคงผูกโยงกับมิติความเชื่อ ในทาง พระพุทธศาสนา เช่น วัดบางแห่งที่มีพื้นที่ติดคลองหรือแม่น้ำก็อาจพัฒนาเป็นเขตกักขานเพื่อเป็น

สถานที่ที่อนุรักษ์พันธุ์ปลาและมีการประชาสัมพันธ์เป็นแหล่งท่องเที่ยว เชิญชวนให้คนมาเที่ยวชมปลาที่ทางวัดอนุรักษ์ไว้และบริจาคเงินเป็นค่าอาหารเลี้ยงปลาซึ่งจัดว่าเป็นการทำบุญประเภทหนึ่งตามหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาเรื่องทาน เช่น อุทยานมัจฉาวัดพระนอน จังหวัดสุพรรณบุรี บางแห่งอาจจัดประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาตามช่วงเทศกาลต่าง ๆ โดยมีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนทั่วไปมาเที่ยวชมและร่วมพิธีบุญ เช่น เทศกาลตัดกบตรดอกไม้วานออกพรรษา วัดบวรนิเวศ กรุงเทพมหานคร บางแห่งตั้งอยู่ในพื้นที่ป่ามีสภาพแวดล้อมที่สงบก็อาจจัดเป็นสถานที่สำหรับผู้ที่สนใจฝึกปฏิบัติสมณะวิปัสสนากรรมฐานช่วงสั้น ๆ ในวันหยุดสุดสัปดาห์ได้มาพำนักปฏิบัติธรรม เช่น วัดป่าสุนันทาราม จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งปัจจุบันพบว่ามียุคที่ดำเนินการในลักษณะเช่นนี้เพิ่มมากขึ้น และสามารถตอบสนองความต้องการของชนชั้นกลางถึงชนชั้นสูงในเมืองได้เป็นอย่างดี

บทบาทของวัดในด้านการท่องเที่ยวดังกล่าวมานั้นไม่อาจถือได้ว่าเป็นบทบาทหลักที่สำคัญ เพราะแท้จริงแล้วบทบาทของวัดจะต้องอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยและเป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติเพื่อเข้าถึงแก่นแท้แห่งพุทธธรรม ฉะนั้น วัดหรือสถาบันสงฆ์จึงจำเป็นที่จะต้อง . . . มุ่งปฏิบัติตรงไปยังพระธรรมวินัยและจริยธรรม เป็นสื่อมุ่งตรงถึงปรมัตถธรรม เป็นตัวรากฐานในการกำหนดคุณค่าทางจริยธรรมและความประพฤติกุศลให้สังคม . . . (พระมหาสมทรง สิรินุโร, 2525, น. 20) แต่จากปรากฏการณ์ที่วัดหลายแห่งได้เปลี่ยนไปเน้นบทบาทด้านการท่องเที่ยวซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นบทบาทรอง ทำให้ลักษณะการเดินทางไปท่องเที่ยววัดของคนไทยที่เคยผูกโยงกับมิติทางด้านจิตใจเปลี่ยนแปลงไปด้วย สถานภาพของวัดจากแต่เดิมที่เคยเป็นสถานที่สำหรับ “ชู่ใจ” พุทธศาสนิกชนให้เข้าถึงแก่นแห่งพุทธธรรมตามบทบาทหลักที่แท้จริงกลับต้องลดสถานภาพลงกลายเป็นเพียงสถานที่สำหรับ “เชิดหน้าชูตา” หรือเครื่องหมายแห่งความเจริญรุ่งเรืองในอดีตเท่านั้น และจากบทบาทของวัดที่พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวเช่นนี้เองได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในด้านบวกและลบต่อพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง อาทิเช่น แม้จะเป็นเรื่องน่ายินดีที่การท่องเที่ยวทำให้คนเดินทางมาวัดเพิ่มมากขึ้น แต่จำนวนคนที่มากเกินไปย่อมก่อให้เกิดปัญหาความไม่สงบภายในวัด ทำให้ไม่เหมาะต่อการใช้เป็นสถานที่สำหรับฝึกปฏิบัติธรรมกรรมฐานอันถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของวิถีชีวิตแบบบรรพชิต หรือแม้กระทั่งใช้เป็นสถานที่พักอาศัย เหตุเพราะมีนักท่องเที่ยวพลุกพล่าน ชุมชนที่อยู่รายรอบวัดหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือชุมชนฆราวาสย่อมได้รับผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมด้วยเช่นกัน การเกิดขึ้นของตลาดภายในบริเวณวัดเพื่อให้บริการสินค้า อาหาร ของที่ระลึก ฯลฯ แก่คนต่างถิ่น ทั้งที่เป็นนักท่องเที่ยวและคนผ่านทางมักทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพของคนในชุมชนจากอาชีพดั้งเดิมมาเป็นพ่อค้าแม่ขาย คนขับรถรับจ้าง โฆษกประจำแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น นับเป็นผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่การ

ท่องเที่ยวเป็นตัวนำเข้ามาสู่ชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้ยังไม่นับถึงการอพยพเข้ามาของคนต่างถิ่นที่หวังผลทางด้านเศรษฐกิจอื่นจะทำให้มิติด้านสังคมของชุมชนได้รับผลกระทบ เช่น อัตราความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่ที่เพิ่มมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมดั้งเดิมภายในชุมชนที่มีลักษณะเอื้อเพื่อแผ่แผ่เกื้อกูลกันมาเป็นค่านิยมที่เน้นการแลกเปลี่ยนเชิงผลประโยชน์มากขึ้น ค่านิยมทันสมัย ค่านิยมที่เบี่ยงเบนของเยาวชน วัยรุ่น ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น การเข้ามากระทบของวัฒนธรรมแปลกหน้าย่อมทำให้วัฒนธรรมเดิมที่อ่อนแอต้องปรับตัวเพื่อหาที่อยู่ที่ยืนของตนเองใหม่ หรือในบางครั้งถึงกับมีการปรับประยุกต์วัฒนธรรมบางอย่างเพื่อผลประโยชน์ของการท่องเที่ยว วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมบางอย่างที่เปราะบางกำลังค่อย ๆ สูญสลายไปตามอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวและลัทธิบริโภคนิยมที่มักจะมากับนักท่องเที่ยวเสมอ นอกจากนี้ ปัญหาการจัดการขยะ การบำบัดน้ำเสีย ปัญหามลภาวะด้านเสียงและฝุ่นในวัดหรือชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวก็นับว่าเป็นผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนสงฆ์และชุมชนฆราวาสที่อยู่รายรอบวัดต้องเผชิญอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

“วัดไผ่โรงวัว” อาจมีฐานะเป็นเพียงวัดราษฎร์ธรรมดาๆ บางตาเดรชานเมืองสุพรรณบุรีที่ไม่ได้รับความสนใจ เหตุเพราะเป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ อยู่ไกลปืนเที่ยง หากแต่ด้วยความริเริ่มของ “พระครูอุภัยภาดาทร” หรือที่ชาวบ้านรู้จักกันในนาม “หลวงพ่อบอม” ได้ชักชวนประชาชนให้ร่วมกันบริจาคโลหะ ทอง เงิน นาค ทองแดง ทองเหลือง เพื่อหล่อ “พระพุทธรูปใหญ่ที่สุดในโลก” ทำให้วัดไผ่โรงวัวในสมัยนั้นถูกกล่าวถึงและเริ่มเป็นที่รู้จักของคนภายนอกชุมชนมากขึ้น การชักชวนให้ช่วยกันร่วมสร้างพระพุทธรูปใหญ่ที่สุดในโลกจึงถือได้ว่าเป็นกระบวนการประชาสัมพันธ์วัดที่น่าสนใจและได้ผลเป็นอย่างดี จนในที่สุดเมื่อการหล่อพระพุทธรูปซึ่งหล่อด้วยโลหะของผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระบรมพุทธานุภาพที่รวบรวมมาจากทั่วทุกสารทิศได้สำเร็จเสร็จสิ้นลง วัดไผ่โรงวัวก็ยิ่งเป็นที่รู้จักกันในวงกว้างมากยิ่งขึ้น การประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ร่วมกันสร้างในเบื้องต้นจึงได้เปลี่ยนไปเป็นการชักชวนให้มาเที่ยวชมวัดเพื่อนมัสการพระพุทธรูปใหญ่ที่สุดในโลกหรือที่รู้จักกันในนาม “สมเด็จพระพุทธโคดม” แทน

หลังจากสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมเสร็จแล้ว ความคิดริเริ่มในการสร้างศาสนวัตถุอื่น ๆ ก็ตามมา เช่น โบสถ์ร้อยยอด พระกฤษณ์โรชนาคามหีมา สถานที่ประสูติ คริสต์ ประนิพพานที่จำลองมาจากประเทศอินเดีย และแดนนรกที่เต็มไปด้วยรูปปั้นเปรตกำลังถูกลงทัณฑ์กรรมตามคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา สำหรับเป็นเครื่องเตือนใจผู้มาชมให้เกิดความเกรงกลัวต่อการทำบาปกรรม มีการตั้งจุดรับบริจาคทำบุญในบริเวณวัด อีกทั้งมีการสื่อธรรมะผ่านแผ่นป้าย รูปปั้น และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นสิ่งดึงดูดใจประชาชนจากที่ต่าง ๆ ให้เดินทางมายังวัด

ไผ่โรงวัวเป็นจำนวนมาก บ้างก็ด้วยความศรัทธา บ้างก็ด้วยความอยากรู้ อยากเห็น และในห้วงเวลานี้เองที่วัดไผ่โรงวัวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวถูกผนวกเข้าเป็นเรื่องเดียวกันอย่างเต็มรูปแบบ

วัดไผ่โรงวัวจึงค่อย ๆ เปลี่ยนสถานะจากวัดราษฎร์ธรรมดากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกจุดหนึ่งที่เป็นที่รู้จักของชาวไทยโดยทั่วไปและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศบางส่วน การหลั่งไหลกันมาเพื่อเที่ยวชมวัดไผ่โรงวัวของนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดตลาดขึ้นภายในวัดจนแทบจะเรียกได้ว่าเต็มพื้นที่วัด เพื่อให้บริการสินค้า อาหาร ของที่ระลึกต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว ผลผลิตจากท้องไร่ท้องนา เช่น ยอดผักบุ้ง ผักกระเฉด ปลาย่าง ปลาเค็ม ปลาร้า ที่แต่เดิมเคยมีราคาไม่มากมายนักกลับกลายเป็นสินค้าขายดีสำหรับคนจากต่างถิ่น จนไม่อาจคำนวณได้ว่านับตั้งแต่วัดไผ่โรงวัวได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวจนถึงวันนี้มีปลาที่ตันที่ถูกขนย้ายระบายผ่านกลไกตลาดบนลานวัดไผ่โรงวัวแห่งนี้ รายได้จำนวนมากจากการค้าขาย โดยเฉพาะในวันหยุดและช่วงเทศกาลสำคัญทำให้ชาวบ้านหันมาประกอบอาชีพค้าขายมากขึ้น และทำให้พ่อค้าแม่ค้าจากถิ่นอื่นเดินทางเข้ามาค้าขายในบริเวณวัดมากยิ่งขึ้น การเกิดขึ้นของสถานีรถโดยสารประจำทางรับส่งภายในและระหว่างชุมชนทำให้คนภายในชุมชนได้รับความสะดวกสบายด้านการคมนาคมมากขึ้น และที่สำคัญคือทำให้การเดินทางมาเที่ยวชมวัดไผ่โรงวัวของประชาชนจากภายนอกชุมชนมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น และยังเมื่อมีการสร้างถนนแยกจากทางหลวงหมายเลข 340 (ตลิ่งชัน-สุพรรณบุรี) ผ่านวัดไผ่โรงวัวเข้าสู่ตัวอำเภอสองพี่น้อง ก็ยิ่งทำให้ผู้ที่ประสงค์จะเดินทางมาท่องเที่ยววัดไผ่โรงวัวโดยยานพาหนะส่วนตัวได้รับความสะดวกมากขึ้น เมื่อพิจารณาในมิตินี้จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของวัดไผ่โรงวัวในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวถือเป็นจุดเริ่มของการพัฒนาชนบททางด้านระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอันนำมาซึ่งการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การคมนาคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตทางสังคม ตลอดจนสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเวลาต่อมา

สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ แม้ว่าการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในวัดไผ่โรงวัวแห่งนี้จะมีลักษณะที่อิงกับหลักความศรัทธาเชื่อทางพระพุทธศาสนา แต่โดยเหตุที่วัดไผ่โรงวัวเป็นวัดที่สร้างตัวขึ้นมาจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ทำให้วัดต้องมีบทบาทด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตามไปด้วย ดังนั้นจึงพบว่าตามจุดประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ของวัดจะมีพระภิกษุ แม่ชี รวมทั้งฆราวาสเป็นผู้คอยประชาสัมพันธ์กิจกรรมการทำบุญประเภทต่าง ๆ ผ่านเครื่องขยายเสียงทำให้เกิดเสียงดังแทบจะตลอดทั้งวัน ในขณะที่การสร้างถนนกลางวัดผ่านหมู่กุฏิสงฆ์ทำให้มียานพาหนะวิ่งผ่านไปมา ก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสงบและปัญหาฝุ่นละออง

ในส่วน of ชุมชนนั้น การเกิดขึ้นของการท่องเที่ยวภายในวัดไผ่โรงวัวมีผลต่อมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยตรง เช่น การเปลี่ยนแปลงอาชีพของคนในท้องถิ่น การเกิดขึ้นของกลุ่มธุรกิจที่ประกอบอาชีพค้าขายภายในวัด ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของ

คนในชุมชน นอกจากนี้ การพยายามจัดระเบียบหรือจัดพื้นที่ใช้สอยของวัดยังสามารถนำไปสู่การเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับวัดได้ ปรากฏการณ์ของการท่องเที่ยวภายในวัดไม่โรงวิวัฒนาการกับแนวโน้มสภาพการณ์ปัญหาเหล่านี้ ได้นำมาสู่ความสนใจที่จะศึกษาถึงรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดและผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวประเภท ศาสนสถานที่เหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสถานภาพและบทบาทสำคัญทางด้านจิตวิญญาณที่วัดเคยมีต่อชุมชนในอดีต ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป และเพื่อปรับบทบาทใหม่ด้านการท่องเที่ยวที่วัดกำลังแบกรับอยู่ในปัจจุบันและจะต้องแบกรับต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด
2. เพื่อศึกษาผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน

ขอบเขตของการศึกษา

ด้านแนวคิด ทฤษฎี

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
2. วัดและบทบาทของวัดต่อสังคมไทยและการท่องเที่ยว
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
4. เอกสาร รายงานการศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ด้านเนื้อหา

1. ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในวัด
2. ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน
3. สภาพปัญหา แนวทางแก้ไขและข้อเสนอแนะ

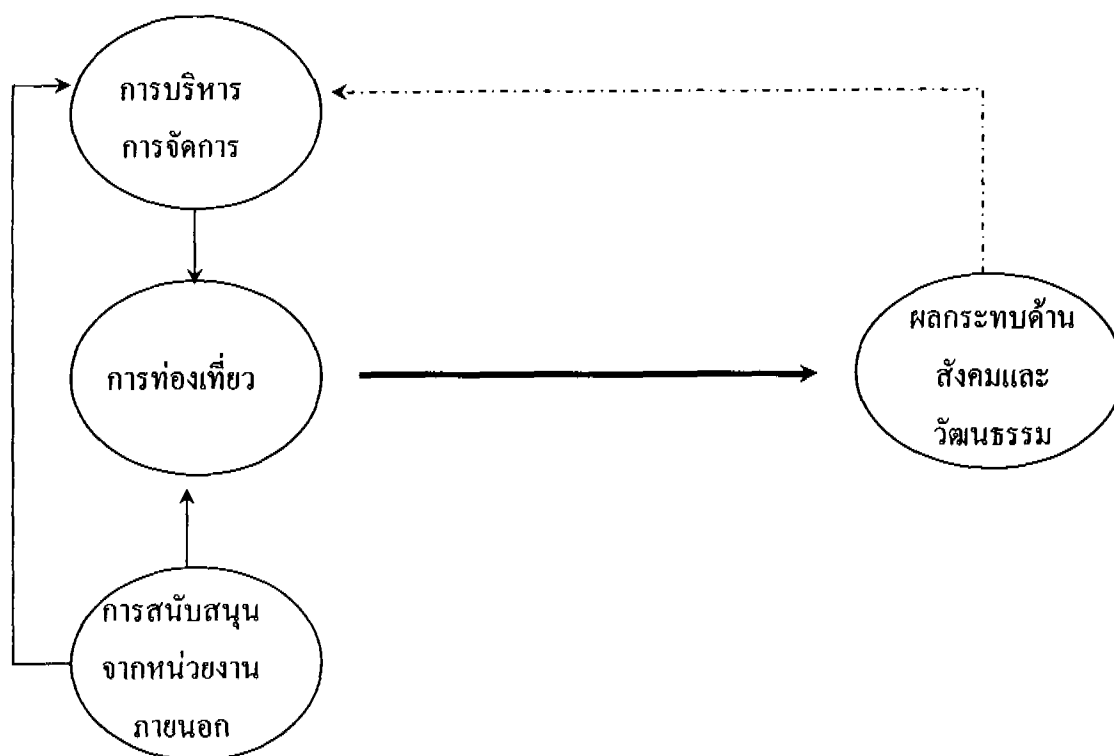
ด้านพื้นที่

1. วัดไผ่โรงวัว ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. พื้นที่หมู่ 1, 8, 11, 16 ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี และหมู่ 18 ตำบลบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่รอบวัดไผ่โรงวัว

ด้านประชากร

1. พระภิกษุ สามเณร แม่ชี ศิษย์วัดไผ่โรงวัว
2. มัคทายก ไวยาวัจกร คณะกรรมการวัด
3. เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่
4. ผู้ประกอบการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
5. ผู้นำชุมชน : กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มสตรี ผู้นำกลุ่มอาชีพ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
6. ประชาชน : ตัวแทนผู้อาวุโส ตัวแทนกลุ่มวัยรุ่น ตัวแทนกลุ่มเยาวชน จากพื้นที่หมู่ 1, 8, 11, 16 ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี และหมู่ 18 ตำบลบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่รอบวัดไผ่โรงวัว

กรอบแนวคิดในการศึกษา

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

ผลกระทบของการท่องเที่ยว หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากการบริหารจัดการ กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ไร่โรงวัว ในที่นี้หมายถึงผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

รูปแบบการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด หมายถึง องค์ประกอบและวิธีการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว ในที่นี้หมายถึงองค์ประกอบและวิธีการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ไร่โรงวัว

แบบแผนความสัมพันธ์ภายในชุมชน หมายถึง ลักษณะความสัมพันธ์ภายในและระหว่างสถาบันทางสังคมประเภทต่าง ๆ ในที่นี้หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ภายในและระหว่างวัดกับชุมชน

ความเชื่อ หมายถึง ความคิดเกี่ยวกับหลักความจริงบางประการที่ทำให้มนุษย์เข้าใจตนเองผู้อื่นและโลก โดยมากจะปรากฏอยู่ในรูปของคำสอนทางศาสนา หลักปรัชญาต่าง ๆ ในที่นี้หมายถึง ความเชื่อเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

คำนิยาม หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดในเชิงคุณค่าของคนที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีลักษณะเป็นวัตถุและเป็นนามธรรม

นักท่องเที่ยว หมายถึง ชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางมาวัดไร่โรงวัวเพื่อเที่ยวชมหรือสักการะศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล ศิลปจิตรกรรม สถาปัตยกรรม งานประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่วัดไร่โรงวัวจัดขึ้น

จุดท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ที่ทางวัดไร่โรงวัวจัดเป็นที่ท่องเที่ยว มีการตั้งตู้รับบริจาค และมีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการแก่นักท่องเที่ยวประจำอยู่ด้วย

วัด หมายถึง ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล และศาสนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมายถึง ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล และศาสนพิธีกรรมภายในวัดไร่โรงวัว

ชุมชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 1, 8, 11, 16 ตำบลบางคาแตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี และหมู่ 18 ตำบลบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีวิถีชีวิตผูกพันกับวัดไร่โรงวัวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมหรือดำเนินกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวภายในวัดไร่โรงวัวอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 11 ตำบลบางคาแตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้วัดไร่โรงวัวมากที่สุด

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. วัด ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนสามารถใช้ผลการศึกษาเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนพัฒนาการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดได้
2. หน่วยงานการปกครองคณะสงฆ์ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดสามารถใช้ผลการศึกษาเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาวางแผนการเผยแผ่พุทธธรรม โดยผ่านการบริหารการจัดการการท่องเที่ยวภายในวัดได้
3. วัดและชุมชนตระหนักถึงผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและสนใจต่อแนวโน้มของปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่อาจเกิดขึ้นจากอิทธิพลของการท่องเที่ยวในอนาคต

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อาจแยกวิเคราะห์เป็นมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทับซ้อนกันอยู่ในองค์ภาพพหุใหญ่แห่งสังคม ความทับซ้อนของแต่ละมิติแห่งสังคมได้ก่อให้เกิดเป็นภาพชีวิตมนุษย์ ชุมชน สังคม ประเทศ โลก ที่เต็มไปด้วยชีวิตชีวา เป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ที่เป็นพลวัต ไม่เคยหยุดนิ่ง

การศึกษาผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไร่โรงวัว ตำบลบางคาแตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ฉบับนี้ เกิดจากการสังเกตเห็นความเคลื่อนไหวเป็นไปในแต่ละมิติของสังคม โดยมีปรากฏการณ์การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและเป็นที่มาของคำถามหลากหลายขึ้นในใจ เช่นว่า การท่องเที่ยวคืออะไร ? ทำไมมนุษย์จึงมีความต้องการที่จะท่องเที่ยว ? การท่องเที่ยวส่งผลต่อวิถีชีวิตของนักท่องเที่ยวเองและต่อบุคคล สถานที่ สิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ในแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยือนอย่างไร ? มากน้อยแค่ไหน ? ฯลฯ จนในที่สุดได้นำมาสู่บทสรุปของประเด็นคำถามในการศึกษาที่ “ผลกระทบ” โดยความพยายามที่จะแยกแยะภาพชีวิตชีวาใหญ่ของวัดและชุมชนออกทีละชิ้นเพื่อศึกษาว่าการท่องเที่ยวมีส่วนในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละมิติสังคมอย่างไร และผลกระทบในแต่ละมิติสังคมนั้นมีอยู่ในระดับใด ซึ่งคำถามแรก จะทำให้ทราบถึงความหมายและนัยสำคัญ ตลอดถึงวิวัฒนาการของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ศึกษา ต่อคำถามที่สอง จะทำให้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดตามมาจากรากฐานการท่องเที่ยวว่าเป็นไปในลักษณะใด อยู่ในระดับที่น่าพอใจหรือไม่พอใจ ซึ่งคำตอบทั้งหมดที่ได้จะนำไปสู่การตั้งประเด็นคำถามชุดใหม่ได้ว่า “ใคร ?” จะต้องมีส่วนร่วมเพื่อ “ทำอะไร ?” และ “อย่างไร ?” กับการท่องเที่ยวบ้าง ภาพชีวิตของวัดและชุมชนที่พึงประสงค์จึงจะเกิดขึ้น หรือกล่าวโดยสรุปก็คือ เพื่อแสวงหาแนวทางหรือวิธีการในการเผชิญหน้าเพื่อจัดการกับการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เหมาะสม อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่วัดและชุมชน ตลอดถึงนักท่องเที่ยวภายนอกชุมชนในภาพรวมด้วย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้พยายามค้นคว้าข้อมูลภายในขอบข่ายหัวข้อที่ศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการศึกษา โดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดปัญหา การตั้งสมมุติฐาน การระบุตัวแปร การสรุปความสัมพันธ์ของตัวแปร การออกแบบการศึกษา

การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การอภิปรายผลการศึกษา จนถึง การสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ โดยในส่วนของกรอบแนวคิด ทฤษฎี รายงานการศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ได้ศึกษาในขอบข่ายเหล่านี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
2. วัดและบทบาทของวัดต่อสังคมไทยและการท่องเที่ยว
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
4. เอกสาร รายงานการศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1.1 ความหมายและนัยสำคัญ

สถิติจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้าและบริการในการท่องเที่ยว จำนวนมหาศาล ตลอดจนอัตราการขยายตัวของการท่องเที่ยวทั่วโลกในแต่ละปีทำให้นักวิชาการ สาขาต่าง ๆ นักลงทุน ตลอดจนรัฐบาลในทุกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา ทั้งหลายต่างให้ความสนใจที่จะศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น นักเศรษฐศาสตร์อาจศึกษาการท่องเที่ยวในฐานะเป็นปรากฏการณ์ทางเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนา ตัวมาจากแรงผลักดันทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงผลักดันของอุปสงค์และอุปทาน การท่องเที่ยว จึงกลายมาเป็นธุรกิจประเภทหนึ่งที่ถูกกันโดยทั่วไปว่า “ตลาดการท่องเที่ยว” (Edington and Redman, 1991 quoted in Przeclawski, in Pearce and Butler, ed., 1994, p. 11) นักจิตวิทยาอาจศึกษา การท่องเที่ยวในฐานะปรากฏการณ์ทางจิตวิทยา การเดินทางท่องเที่ยวเกิดจากความต้องการที่ ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยวและตั้งวัตถุประสงค์ในการเดินทาง ภาพลักษณ์เกี่ยวกับการเดินทางจะถูกสร้างขึ้นภายในใจแล้วเปรียบเทียบกับภาพลักษณ์ที่สร้างขึ้นใหม่ในขณะที่เดินทาง ท่องเที่ยว (Pearce, 1991 quoted in Przeclawski, in Pearce and Butler, ed., 1994, p. 11) นักสังคมศาสตร์ อาจศึกษาการท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม การเป็นนักท่องเที่ยวถือเป็นบทบาท ทางสังคมอย่างหนึ่งในระหว่างการท่องเที่ยว การปะทะสังสรรค์ทางสังคมที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งทำ ให้ นักท่องเที่ยวมีประสบการณ์กับเพื่อนร่วมเดินทางท่องเที่ยว ผู้จัดการกลุ่มท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ และ ประชาชนท้องถิ่น ผลก็คือเกิดเป็นความผูกพันทางสังคม ยิ่งไปกว่านั้น องค์ประกอบอื่น ๆ เช่น แรงจูงใจในการท่องเที่ยวและการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว อาจขึ้นอยู่กับภาพลักษณ์ทางสังคม และภาพจำลองการท่องเที่ยวพอ ๆ กับตัวแปรอื่น ๆ เช่น อายุ เพศ และการศึกษา (Dann and Cohen,

1991 quoted in Przeclawski, in Pearce and Butler, ed., 1994, p. 11) ในขณะที่นักลงทุนอาจศึกษาเพื่อหาช่องทางในการประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว หรือรัฐบาลอาจศึกษาในเชิงนโยบายโดยมุ่งที่จะใช้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ฯลฯ วัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันของผู้ศึกษานี้เองที่ทำให้การนิยามความหมายคำว่า “การท่องเที่ยว” แตกต่างกันไป ดังเช่น

การท่องเที่ยว โดยทั่วไปแล้วหมายถึงการเคลื่อนที่ของคนจากที่อยู่เดิมไปยังจุดหมายปลายทางอีกแห่งหนึ่ง เป็นการเดินทางไปแล้วกลับ ใช้เวลาเพียงชั่วคราวเพื่อพำนัก ณ จุดหมายปลายทางพร้อมกับแสวงหาความสุข ความสบาย ในช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วก็จะเดินทางกลับ (บุปผาคูมมานนท์, 2529, น. 1)

“การท่องเที่ยว” เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางมิได้หมายเฉพาะเพียงการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเรีงรมย์ดังที่ส่วนมากเข้าใจ การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาความรู้ เพื่อการศึกษา เพื่อการค้า เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมชมญาติพี่น้องก็นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2533, น. 19)

การท่องเที่ยวเป็นรูปแบบหนึ่งของการนันทนาการ (Recreation) ของมนุษย์ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเวลาว่าง (Leisure time) โดยผูกพันอยู่กับการเดินทางจากที่หนึ่งซึ่งเป็นบ้านของตนเองไปสู่อีกที่หนึ่งซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้ถือว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อประสบการณ์และความรู้ เพื่อการผ่อนคลายร่างกายและจิตใจจากกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการตอบสนองตนเอง (Robert Chistie Mill, and Alastair M. Morrisson อ้างถึงใน วิจิตรา ชัยศรี, 2537, น. 13)

การท่องเที่ยวเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการให้รางวัลแก่ชีวิตและชุบชีวิตให้กระปรี้กระเปร่าขึ้น เป็นการหนีความจำเจซ้ำซากจากธุรกิจและงานประจำ ผู้ท่องเที่ยวสามารถปลดปล่อยความคิดและจิตใจให้เป็นอิสระ ทำให้คลายความเครียดได้เป็นอย่างดี (ไชยรงค์ เจริญเมือง, 2541, น. 37)

“การท่องเที่ยว” เป็น “ภาพรวมของระบบการบริหารจัดการ” ที่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ผู้ได้รับผลประโยชน์จากนักท่องเที่ยวได้ร่วมมือประสานกันและให้บริการอันจะสร้างความพึงพอใจที่สุดแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้แก่นักท่องเที่ยวรู้สึกประทับใจและอยากกลับมาใช้บริการอีก รวมทั้งบอกเล่าประสบการณ์ที่มีรู้ลึมนี้ออกไปยังญาติมิตร อันจะเป็นโอกาสให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้รับ “ลูกค้า” กลุ่มใหม่มาใช้บริการด้วย (อรวรรณ ศรีอุดม, 2544, น. 85)

จากนิยามอันหลากหลายดังแสดงมาข้างต้นพอที่จะสรุปได้ว่า การนิยามความหมายจะแตกต่างกันออกไปตามทัศนะ ประสบการณ์ ความรู้ และวัตถุประสงค์ในการศึกษาของผู้นิยาม และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คำนิยามไม่อาจครอบคลุมความหมายของการท่องเที่ยวได้ทุกแง่ทุกมุมอีกประการหนึ่ง โดยเหตุที่การท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นพลวัต ดังนั้น

การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตนั่นเองที่ให้นัยและความหมายของการท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องในแต่ละช่วงเวลา การให้คำนิยามความหมายจึงคล้ายกับเป็นความพยายามที่จะทำให้คุณลักษณะของปรากฏการณ์การท่องเที่ยวที่เป็นพลวัตหยุดนิ่งลง ซึ่งขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงอย่างยิ่ง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การให้คำนิยามความหมายก็ยังคงมีความจำเป็นในแง่ของการศึกษาและการปฏิบัติการท่องเที่ยว อย่างน้อยที่สุด ก็เพื่อเป็นการกำหนดขอบเขตการศึกษาและสร้างความเข้าใจร่วมกันเป็นเบื้องต้น

1.2 รูปแบบของการท่องเที่ยว

เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวตามลักษณะพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่มีอยู่หลากหลายแล้ว อาจแบ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวออกไปตามประเด็นความสนใจได้ดังนี้ (Przeclawski, in Pearce and Butler, ed., 1994, p. 12)

1. การท่องเที่ยวแบบตระหนักสำนึก (Cognitive tourism) ซึ่งหมายถึงการเดินทางเพื่อค้นพบธรรมชาติ วัฒนธรรมในอดีต วัฒนธรรมร่วมสมัย ผู้คน ตนเอง
2. การท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการและบันเทิง (Tourism for recreation and entertainment)
3. การท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูสุขภาพ (Tourism for health treatment)
4. การท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ (Creative tourism) เอื้อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่คนที่พบด้วย
5. การท่องเที่ยวเชิงการศึกษา (Educational tourism)
6. การท่องเที่ยวเชิงวิชาชีพ (Professional tourism) ธุรกิจ การประชุม พบปะหารือ
7. การท่องเที่ยวจาริกแสวงบุญ (Pilgrimage tourism)
8. การท่องเที่ยวเพื่อเหตุผลทางครอบครัว (Tourism for family reasons)
9. การท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ทางเพศ (Sex tourism)
10. การท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ (Profit-making tourism)

หรืออาจสรุปรูปแบบของการท่องเที่ยวที่หลากหลายนั้นลงเป็น 2 รูปแบบกว้าง ๆ คือ

1. การท่องเที่ยวที่เน้นสิ่งที่สนใจเป็นพิเศษ (Special interest tourism) ซึ่งครอบคลุมการท่องเที่ยวทั้งในส่วนที่เป็นสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำตก ทิวทัศน์ วนอุทยาน ปะการังใต้ทะเล และในส่วนที่เป็นวัฒนธรรม เช่น ศิลปะหัตถกรรม โบราณคดี แหล่งทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตดั้งเดิม คนตรี การเดินร่ำ ฯลฯ การท่องเที่ยวในลักษณะนี้มักเป็นการท่องเที่ยวเชิงการศึกษาหาความรู้ (educational

tourism) และอาจมีชื่อเรียกต่างกันไปหลายอย่าง เช่น การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ (responsive tourism) การท่องเที่ยวที่เหมาะสม (appropriate tourism) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (sustainable tourism) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ecotourism) เป็นต้น

2. การท่องเที่ยวที่เน้นการผจญภัย (Adventure tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งตอบสนองความต้องการตื่นเต้น เร้าใจ การผจญภัยอันตรายในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเดินป่า การไต่หน้าผา การล่าสัตว์ การล่องแพ เป็นต้น

นอกจากนี้ ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังอาจก่อให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นอีกด้วย เช่น มีการพูดถึงความเป็นไปได้ที่ในอนาคตมนุษย์อาจได้เดินทางออกไปนอกโลกโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวนอกเหนือไปจากการสำรวจอวกาศ หรืออาจเป็นไปได้ว่าการท่องเที่ยวจะเปลี่ยนรูปแบบและความหมายไป เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ต้องเดินทางออกไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ แต่เป็นการท่องเที่ยวไปในร่างกายของตนเอง โดยมีเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เป็นเสมือนพาหนะขนส่ง ซึ่งเมื่อถึงวันนั้น ความหมายและนัยของการท่องเที่ยวคงจะเปลี่ยนแปลงไปมาก และแน่นอนว่าระเบียบวิธีการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปมากกว่าในปัจจุบันนี้ด้วยเช่นกัน

1.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2533, น. 84-88) กล่าวถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวว่า จะต้องประกอบด้วยองค์การจตุรกรกิจและการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวทุกประเภทดังนี้

1. การคมนาคมขนส่ง ทั้งทางบก น้ำ และอากาศ
2. ที่พักแรม
3. ร้านอาหารและภัตตาคาร
4. บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์
5. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว อันได้แก่ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ
6. ร้านขายของที่ระลึกและขายสินค้าพื้นเมือง
7. ความปลอดภัย
8. การอำนวยความสะดวกในการเข้า/ออกเมือง
9. การจัดบริการอื่น ๆ สำหรับนักท่องเที่ยว
10. การเผยแพร่โฆษณา

จากการที่กิจกรรมการท่องเที่ยวต้องประกอบด้วยองค์ประกอบด้านกิจกรรม ธุรกิจ และบริการหลายประการดังแสดงมา จึงทำให้การท่องเที่ยวมีลักษณะเป็น “อุตสาหกรรม” ประเภทหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่น ๆ หากแต่เป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีปล่องควัน เหมือนกับโรงงานอุตสาหกรรมประเภทอื่น ๆ และยังสามารถกล่าวได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่ขนาดใหญ่ และมีเครือข่ายโยงใยอยู่ทั่วทุกมุมโลก

1.4 ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวทุกรูปแบบจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มนุษย์รังสรรค์ขึ้นอันสะท้อนถึงแบบแผนและวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของผู้คนในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอันเป็นสิ่งสำคัญที่จะสามารถดึงดูดความสนใจและสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวได้ ทรัพยากรการท่องเที่ยวนี้อาจแบ่งออกตามลักษณะการก่อกำเนิดได้ 2 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource) ได้แก่ ทรัพยากรที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของธรรมชาติทุกอย่าง เช่น ภูเขา ถ้ำ ลำธาร อุทยานแห่งชาติ หาดทราย น้ำตก เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า บ่อน้ำร้อน แหล่งธรรมชาติใต้ทะเล ฯลฯ

2. ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Resource) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศาสนา เช่น ศาสนสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ อนุสรณ์สถาน ฯลฯ

- ประเภทศิลปหัตถกรรม วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมและกิจกรรม เช่น ผลิตภัณฑ์สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน เทศกาลงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เทศกาลตามฤดูกาล งานประเพณีพื้นบ้าน โรงละคร การละเล่นพื้นบ้าน ฯลฯ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี หน่วยงานภาครัฐ องค์กรธุรกิจเอกชนที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ตลอดจนชุมชนท้องถิ่นจะต้องร่วมมือกันในการวางแผนการจัดการให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ จึงจะสามารถทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่กิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน โดยก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเกิดผลกระทบด้านลบที่น้อยที่สุดต่อไป

1.5 ความสำคัญของการท่องเที่ยวและผลกระทบ

1.5.1 การท่องเที่ยวเกี่ยวกับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

ผลดี : การพัฒนาการท่องเที่ยวจัดเป็นวิธีการพัฒนาประเทศที่ลงทุนน้อยที่สุด แต่ในขณะเดียวกันก็ให้ผลตอบแทนสูงมากที่สุด ดังนั้น ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกจึงมักจะมึนโยบายส่งเสริมพัฒนาและประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวภายในประเทศของตน เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติให้เดินทางเข้ามาซื้อสินค้าและบริการภายในประเทศ

ในส่วนของประเทศไทย โดยเฉพาะช่วงที่กำลังประสบปัญหาวิกฤตการณ์ทางด้านเศรษฐกิจอยู่ในปัจจุบัน ปัญหาภาวะหนี้สินต่างประเทศจำนวนมากที่รัฐบาลต้องแบกรับ ผ่นวกกับปัญหาการชะลอตัวของเศรษฐกิจโลก ทำการฟื้นตัวของเศรษฐกิจไทยเป็นไปได้ช้ามาก ในช่วงเวลาและสถานการณ์เช่นนี้ การท่องเที่ยวได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจของไทยเป็นอย่างมาก จากรายงานเศรษฐกิจ ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) ฉบับเดือนสิงหาคม 2544 พบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในประเทศไทยในช่วง 4 เดือนแรกของปี พ.ศ. 2544 มีจำนวนทั้งสิ้น 3.53 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 6.67 จากช่วงเดียวกันในปีก่อน เป็นนักท่องเที่ยวจากทวีปเอเชียตะวันตก 1.91 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.91 ทวีปยุโรป 0.99 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 12.66 ทวีปอเมริกา 0.26 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 10.62 ทวีปเอเชียใต้ 0.11 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 11.97 และอื่น ๆ 0.25 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 16.76 มีอัตราการพักเฉลี่ย 8.52 วัน

การเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเหล่านี้ทำให้มีเงินตราต่างประเทศไหลเข้าสู่ประเทศไทยมากขึ้น การจับจ่ายใช้สอยเพื่อซื้อสินค้าและบริการของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการลงทุนในภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง เช่น ธุรกิจการคมนาคมขนส่ง ธุรกิจโรงแรมที่พัก ธุรกิจภัตตาคารร้านอาหาร ธุรกิจการนำเที่ยว ธุรกิจขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น และเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวโดยอ้อม เช่น การผลิตสินค้าหัตถกรรม ของที่ระลึก การผลิตในภาคอุตสาหกรรมการเกษตร เป็นต้น การประกอบการภาคธุรกิจสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวจำนวนมากย่อมส่งผลให้เกิดการจ้างแรงงานภายในประเทศ ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของสังคม หรืออาจสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยในด้านที่ช่วยลดสภาวะการขาดดุลในการชำระเงิน ช่วยกระตุ้นให้เกิดการค้าเงินธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวขึ้นในสังคม ก่อให้เกิดการสร้างงานใหม่แก่คนในท้องถิ่น อีกทั้งยังช่วยทำให้สินค้าพื้นเมืองและสินค้าเกษตรกรรมมีราคาดีขึ้นอีกด้วย ซึ่งในภาพรวมแล้วย่อมทำให้ภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศไทยพัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก

ผลเสีย : ผลเสียทางด้านเศรษฐกิจที่พบในทุกพื้นที่ที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวคือการที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากจะส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในการให้บริการ อาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในการดำรงชีพมีราคาสูงขึ้น ส่งผลให้ประชาชนที่มีรายได้น้อยในแหล่งท่องเที่ยวได้รับผลกระทบตามไปด้วย ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาการอพยพย้ายถิ่น ปัญหาโสเภณี ปัญหาอาชญากรรม หรือปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา

นอกจากนี้ ผลเสียที่เกิดจากปัจจัยแทรกซ้อนอื่น ๆ เช่น ความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ ภาวะสงครามระหว่างประเทศ การก่อการร้าย เป็นต้น ย่อมส่งผลให้กิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้รับผลกระทบตามไปด้วย การดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศโดยหวังที่จะใช้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจจึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงสภาพการณ์แวดล้อมอื่น ๆ ในระดับโลกและความมั่นคงทางการเมืองภายในประเทศด้วย เพราะมีฉะนั้นแล้ว ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่จะเกิดตามมาจากผลกระทบของการท่องเที่ยวย่อมจะส่งผลไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่ดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

1.5.2 การท่องเที่ยวกับผลกระทบด้านสังคม

ผลดี : สืบเนื่องมาจากผลดีทางด้านเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการจ้างแรงงานในภาคบริการ การผลิตสินค้าทางการเกษตร ฯลฯ ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในสังคมดีขึ้น การมีงานทำ การมีรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิต ย่อมทำให้ประชาชนเกิดความภาคภูมิใจในความสามารถของตน นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังช่วยให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างสังคมทางกายภาพต่าง ๆ เช่น ถนน ประปา ไฟฟ้า สถานที่พัก สถานือนามัย สถานีตำรวจ โรงพยาบาล ฯลฯ อันเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่การท่องเที่ยวมีส่วนในการสร้างให้เกิดความเจริญในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ และที่สำคัญคือ กิจกรรมการท่องเที่ยวมีส่วนในการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา กลุ่มต่าง ๆ ทางสังคมขึ้นอีกด้วย เช่น กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มผลิตสินค้าที่ระลึกนักท่องเที่ยว ฯลฯ ซึ่งการเกิดขึ้นของกลุ่มทางสังคมเหล่านี้ทำให้ประชาชนได้เข้ามาเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นับเป็นผลดีต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยและเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมในภาพรวมด้วย

นอกจากนี้ การปะทะสังสรรค์ทางสังคมระหว่างคนในแต่ละถิ่นทำให้เกิดการเรียนรู้ทางภาษา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีคิดของกันและกัน ก่อให้เกิดความเข้าใจกันมากยิ่งขึ้น กล่าวในระดับประเทศแล้ว การขยายกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าไปสู่ประเทศหรือภูมิภาคอื่น ๆ ย่อมเป็นการลดสภาพการอยู่อย่างโดดเดี่ยว ความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศย่อมนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองระหว่างประเทศและเป็นผลดีต่อการเมืองในระดับโลกด้วยเช่นกัน

ผลเสีย : โดยปกติแล้วค่านิยมและความเชื่อทางสังคมบางประการของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ย่อมแตกต่างกับค่านิยมและความเชื่อทางสังคมของประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้น เช่น ปัญหาโสเภณี ปัญหายาเสพติด การประพฤติดังด้านศีลธรรมอื่น ๆ

เป็นความจริงที่ว่าในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ไม่มีการท่องเที่ยวก็มีปัญหาพื้นฐานเหล่านี้อยู่เช่นกัน แต่ก็มักพบว่าในพื้นที่ที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้มข้น ปัญหาสังคมเหล่านี้ก็จะมีความรุนแรงมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และระดับการศึกษาระหว่างนักท่องเที่ยวกับประชาชนในพื้นที่ มักทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่าตนอยู่ในฐานะที่ด้อยและด้อยโอกาสกว่านักท่องเที่ยว เป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลให้ประชาชนเกิดความรู้สึกไม่ดีต่อนักท่องเที่ยว และหากปล่อยให้ความรู้สึกเช่นนี้มีเพิ่มมากขึ้น ก็อาจนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงได้ในที่สุด เมื่อพิจารณาในแง่มุมนี้จะพบว่า ความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม การศึกษา ค่านิยม ฯลฯ ก็อาจเป็นชนวนของความขัดแย้งแตกแยกได้เช่นกัน

1.5.3 การท่องเที่ยวกับผลกระทบด้านวัฒนธรรม

ผลดี : ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม วิถีวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละพื้นที่ถือว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้มาก เพราะเมื่อมองจากสายตาของนักท่องเที่ยวที่เป็นคนนอกชุมชน สิ่งเหล่านี้จะเป็นทั้งสิ่งแปลกและใหม่ที่นาตั้นตาตั้นใจ เราให้เกิดความสนใจศึกษา การที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้ามาเที่ยวชม จึงเป็นผลดีในด้านที่ทำให้ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวเกิดความภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมของตนเอง ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูขนบธรรมเนียม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของคนที่กำลังจะจางหายไป

ในส่วนของประเทศไทยพบว่า การท่องเที่ยวมีส่วนในการช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูการเล่นพื้นบ้านเช่น ลิเก ลำตัด การเล่นเพลงอีแซว ฯลฯ ประเพณี พิธีกรรมตามเทศกาลต่าง ๆ เช่น ประเพณีเผาเทียนเล่นไฟ จังหวัดสุโขทัย ประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี และเทศกาลสงกรานต์จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ทำให้ขนบธรรมเนียม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ได้กลับฟื้นคุณค่าขึ้นมาใหม่ในสังคมไทย นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีใหม่ ๆ ขึ้นในสังคมอีกด้วย

ผลเสีย : สิ่งที่พบเห็นอยู่ทั่วไปคือวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมักมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา แบบแผนทางวัฒนธรรมที่อ่อนแอกว่าก็จะค่อย ๆ ถูกกลืนกลายหรือกระทั่งถูกทำให้สลายไป

ในที่สุด เช่น ลักษณะการแต่งกาย ภาษา ลักษณะการปฏิบัติตัว กิริยามารยาทที่ลอกเลียนจากชาวต่างประเทศ นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดวัฒนธรรมจำแลงหรือการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่ง

. . . แม้ว่าวัฒนธรรมจะเป็นสินค้าอย่างหนึ่งได้อย่างไม่ชัดเจน แต่วัฒนธรรมก็เหมือนสินค้าทั่ว ๆ ไปที่เมื่อได้กลายเป็นสินค้าไปแล้ว ใคร ๆ ก็คาดหวังในคุณภาพ . . . เมื่อวัฒนธรรมถูกทำให้เป็นสินค้าด้อยคุณภาพแล้ว ผู้ขายไม่เพียงแต่จะขาดทุนดังการขายสินค้าอื่นเท่านั้น หากแต่บางทีสังคมก็อาจจะล่มสลายไปด้วย เพราะการผลิตสินค้าวัฒนธรรมที่ด้อยคุณภาพในด้านหนึ่งก็ไม่ต่างอะไรกับการค่อย ๆ ทำลายรากเหง้าของคนลงไปนั่นเอง (วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2542, น. 80-81)

การพยายามสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวด้วยการลอกเลียนรูปแบบวิถีชีวิตของชาวชนบท ชาวเขา หรือการละเล่นพื้นเมืองเข้ามาแสดงในโรงแรมหรือศูนย์การค้าต่าง ๆ โดยที่ผู้จัดเลือกตัดตอนเอา “รูปแบบ” ของวัฒนธรรมบางตอนจากวิถีชีวิตทั้งหมดทั้งหมดทั้งมวลของเจ้าของวัฒนธรรม ทำให้ไม่สามารถสื่อให้ผู้ชมเข้าถึง “เนื้อหา” ที่แท้จริงของวัฒนธรรมได้เลย และยังเสี่ยงต่อการก่อให้เกิดความเข้าใจผิดแก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย

1.5.4 การท่องเที่ยวเกี่ยวกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

ผลดี : เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติจะต้องอาศัยความสมบูรณ์ในเชิงนิเวศน์ สภาพแม่น้ำลำคลอง ป่า ภูเขา ถ้ำ น้ำตกที่สมบูรณ์ ชายหาดที่ได้รับการดูแลให้สะอาดอยู่ในสภาพธรรมชาติเสมอ ย่อมเป็นหัวใจหลักในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวจึงมีส่วนกระตุ้นให้หน่วยงานภาครัฐ เอกชน องค์กรธุรกิจที่เกี่ยวข้อง และชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวหันมาให้ความสนใจในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ หรือควบคุมให้สภาพธรรมชาติเกิดความเสียหายน้อยที่สุด

ผลเสีย : แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติมากเกินไปจนเกินขีดความสามารถที่แหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นจะรองรับได้ ย่อมส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นเสื่อมโทรมหรือถูกทำลายลง สิ่งปฏิศูลต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวทิ้งไว้ในแหล่งท่องเที่ยว มักก่อให้เกิดปัญหาความสกปรก เกิดเป็นภาพที่ไม่งดงาม และที่สำคัญคืออาจก่อให้เกิดมลพิษในน้ำได้ และหากปล่อยให้เกิดมลภาวะดังกล่าวขึ้นในสภาพธรรมชาติจนถึงระดับที่วิกฤตย่อมเป็นการยากที่จะบูรณะหรือฟื้นฟูสภาพธรรมชาติให้คืนสภาพดั้งเดิมได้

โดยสรุปแล้ว ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวย่อมมีทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย การป้องกันผลกระทบด้านลบที่จะเกิดขึ้นและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์อันจะ

ก่อให้เกิดผลกระทบที่เป็นด้านบวกอาจกระทำได้โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการร่วมกันวางแผนการบริหารการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว มีการจัดอบรมหรือให้การเรียนรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นแก่นักท่องเที่ยวจากภายนอกชุมชน มีการควบคุม ตรวจสอบประเมินผล สรุปผลเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหากทำได้ดังนี้แล้ว แม้ว่าจะมีผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้นบ้าง ก็ย่อมอยู่ในระดับที่ง่ายต่อการควบคุมและจัดการแก้ไข

การที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวมาข้างต้นนั้นจะต้องอาศัยการบริหารการจัดการการท่องเที่ยวในมิติใหม่ที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนในชุมชนในระยะยาวควบคู่กันไป ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตระหนักรู้และระมัดระวัง มุ่งใช้การท่องเที่ยวเพื่อเป็นกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรม และสามารถปรับประยุกต์การท่องเที่ยวให้เป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมได้

1.6 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism)

อาจเป็นไปได้ว่าความวิตกกังวลอย่างมากที่เหมือน ๆ กันของทุกประเทศก็คือผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อม (Naisbit, 1994, p. 140, quoted in Middleton, T.C. Victor with Hawkins, Rebecca, 1998, p. 3) ทั้งนี้เพราะการขยายตัวของการท่องเที่ยวทั่วโลกได้ส่งผลให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ไม่มีประสิทธิภาพนับเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น ปัญหาสภาพสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากการบุกรุกเข้าไปท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ โดยขาดความระมัดระวัง ปัญหาโบราณสถาน โบราณวัตถุชำรุดเสียหายจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยว และที่สำคัญคือปัญหาในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีวัฒนธรรม ค่านิยม ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวถูกรบกวนจากวัฒนธรรมภายนอกจนสูญเสียอัตลักษณ์ของตนไป

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ (2544, น. 30) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวไว้ว่า . . . ธรรมชาติของนักท่องเที่ยวนั้นมี 2 อย่างคือ “ปลดปล่อย” กับ “เก็บเกี่ยว” เพราะฉะนั้น ถ้ามุ่งสร้างแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับการ “ปลดปล่อย” ของนักท่องเที่ยวลูกเดียว ดังโลกียสถานและอบายมุขสถาน ที่เต็มบ้านเต็มเมืองอยู่แล้วนี้

เราก็จะได้แต่นักท่องเที่ยวประเภท “ไร้คุณภาพ” แหล่งท่องเที่ยวของเราก็จะเป็นตัวทำให้เกิด “นิพพานธรรม” ไปด้วย จะมีประโยชน์อะไรที่ตัวเลขสูงขึ้น แต่วัฒนธรรมต่ำลงจนกลายเป็น “หายนธรรม” ที่มีอยู่นี้จะทำอะไรก็ทำไปเกิด แต่ขอให้ช่วยกันคำนึงถึงแหล่งท่องเที่ยวที่รองรับการ “เก็บเกี่ยว” คือสิ่งที่จะกล่อมเกลาคิดใจให้ประณีตได้สติปัญญาค้ำแห่งธรรมชาติ และแหล่งอารยธรรมที่เรามีอยู่ควมให้จริงจังก่อสร้างได้ก็จะเป็นการเพิ่ม “คุณภาพ” ให้กับการท่องเที่ยว ทั้งคุณภาพของนักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเอง อันจะบันดาลให้เกิด “อารยะ” แก่สังคมโดยรวมได้ด้วย การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพจะพุดถึงกันน้อยกว่าเชิงปริมาณ ...

เมื่อพิจารณาถึงการท่องเที่ยวตามนัยของเนาวรัตน์ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวจะต้องประกอบด้วย การวางแผนการจัดการ การปฏิบัติการ การระมัดระวัง การตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ มีลักษณะเน้นไปที่คุณภาพของทั้งนักท่องเที่ยวและของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสำคัญ โดยนัยนี้ รูปแบบกิจกรรมและพฤติกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีลักษณะที่สอดคล้องกับวิถีแห่งอารยธรรมและเป็นไปเพื่อการแสวงหาความเจริญของงามทางด้านจิตวิญญาณ ก่อให้เกิดกระบวนการของการสั่งสมบ่มเพาะองค์ความรู้และการพัฒนาภูมิปัญญาแก่ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวและแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเราอาจเรียกการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวว่าเป็น “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism)”

ในการประชุม Globe 90 ซึ่งจัดขึ้นที่เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ว่า

เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน ในขณะเดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาไว้ให้อนุชนรุ่นต่อไป การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงมีความหมายถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ พร้อมกับรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและขบวนการทางนิเวศวิทยาได้ (ศรีพร ศรีบุญธรรม, 2536, น. 25)

การพิจารณาถึงลักษณะของการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น อาจพิจารณาได้จากหลักการสำคัญดังนี้ (คณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา วุฒิสภา, 2540, น. 15-16)

1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainably) ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว

2. การลดการบริโภคที่มากเกินไปและการลดของเสีย (Reducing Overconsumption and Waste) จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย

3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintaining Diversity) มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ และการพัฒนาท้องถิ่นและการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น (Supporting Local Economies) โดยที่ได้พิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายด้วย

6. การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว (Involving Local Communities) จะไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังจะช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวด้วย

7. การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้ประกอบการ ประชากรท้องถิ่น องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้อง (Consulting Stakeholders and the Public) มีความจำเป็นในอันที่จะรวมงานกันไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8. การฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับของการบริการการท่องเที่ยว

9. การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล (Marketing Tourism Responsibly) จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

10. การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ (Undertaking Research) จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุน

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติที่สมบูรณ์และกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตต่าง ๆ จัดว่าเป็นหัวใจสำคัญในกิจกรรมการท่องเที่ยว หากทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้ถูกทำลายหรือถูกทำให้เสื่อมโทรมลง วัฒนธรรมประเพณีถูกกลดทอนคุณค่าลง นักท่องเที่ยวก็จะไม่ให้ความสนใจมาเที่ยวชม และที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ผลของความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมและล่มสลายของวัฒนธรรมประเพณีย่อมส่งผลร้ายต่อวิถีชีวิตของประชาชนในแหล่ง

ท่องเที่ยวอย่างยากที่จะแก้ไขฟื้นฟูขึ้นใหม่ได้ ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงจำเป็นที่จะต้องผนวกชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการด้วย โดยอาจสรุปวัตถุประสงค์หลักที่สามารถใช้เป็นกรอบในการกำหนดทิศทางการส่งเสริมและการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ดังนี้ (ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538, น. 3-5)

1. เพื่อพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) และความเข้าใจ (Understanding) ของนักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ
2. เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณภาพหรือคุณค่าสูงให้แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว
3. เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่
4. เพื่อดูแลรักษาและคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีความซับซ้อนมาก คาบเกี่ยวกับส่วนต่าง ๆ ทางสังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน หากปราศจากการวางแผนงานเสียแล้วก็อาจก่อให้เกิดผลกระทบที่ไม่ได้คาดหวังหรือต้องการได้ (Edward Inskeep, 1994, p. 3) อีกทั้งประสบการณ์จากแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากในโลกก็ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพสามารถอำนวยความสะดวกประโยชน์โดยปราศจากปัญหาที่รุนแรงในระยะยาวได้ แต่พื้นที่ที่ปล่อยให้การท่องเที่ยวดำเนินไปโดยปราศจากการวางแผนมักประสบปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมอยู่เสมอ “การมีส่วนร่วม” ในการวางแผนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในทุก ๆ ระดับจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง

2. วัดและบทบาทของวัดต่อสังคมไทยและการท่องเที่ยว

2.1 วัดกับสังคมไทย : ความหมายและนัยสำคัญ

วัด คือสถานที่ทางศาสนา ในภาษาบาลีมีคำที่หมายถึงวัดอยู่หลายคำ เช่น อาราม อวาส วิหาร ซึ่งล้วนแต่หมายถึงสถานที่อันน่ารื่นรมย์เหมาะแก่การอยู่พำนักเพื่อบำเพ็ญสมณะธรรมของพระภิกษุสงฆ์หรือนักบวช มีปรากฏมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล เช่น นิโครธาราม เขตวันมหาวิหาร บุพพาราม ฯลฯ ในประเทศไทยใช้คำว่า “วัด” นำหน้าแล้วจึงตามด้วยชื่อเฉพาะของแต่ละสถานที่ เช่น วัดราชบูรณราชวรวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นต้น ซึ่งโดยปกติแล้วถาวรวัตถุในวัดจะประกอบด้วย โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ เป็นต้น เป็นสถานที่สำหรับ . . .

ประกอบศาสนกิจทางพระพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์ เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร หรือนักบวช และเป็นศูนย์กลางของสังคมพุทธศาสนิกชนทุกคน ทั้งทางด้านจิตใจและกิจกรรมตามประเพณีนิยม ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ (พระมหามัน กิตติธโร, 2529, น. 1)

บางท่านได้ขยายความต่อไปอีกว่า . . . คำว่า “วัด” ต้องเขียนด้วยอักษรว่า วิส หรือ วรรณ หมายถึง ที่พระสงฆ์อยู่จำพรรษาตลอดฤดูฝน . . . วัด หมายถึง สถานที่บำเพ็ญพรต . . . วิถุ หมายถึง สถานที่บำเพ็ญเพียรเพื่อหลุดพ้นจากวัฏสงสาร . . . เป็นสถานที่วัด คือ เปรียบเทียบความเลื่อมความเจริญ ความมั่งมีและความยากจนแร้นแค้น เช่น หากจะดูว่าคนหมู่นั้นยากจนหรือมั่งมี . . . ก็ให้ดูที่วัดของหมู่นั้นละแวกนั้น ๆ (เลื่อน วรรณรัตน์, 2512, น. 5-6) ซึ่งโดยความหมายนี้หลังนี้จะเห็นได้ว่า วัดเป็นเสมือนมาตรวัดระดับฐานะของชุมชนนั้น ๆ ว่ามีฐานะทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างไร การทราบถึงฐานะทางเศรษฐกิจย่อมอนุมานได้ถึงระดับของคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วย หากแต่ในปัจจุบัน ความหมายของมาตรวัดดังกล่าวอาจใช้ไม่ได้กับวัดในบางพื้นที่ ทั้งนี้ เพราะความเจริญทางด้านวัตถุ สิ่งอำนวยความสะดวก โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ รวมทั้งกฎระเบียบ การบริหารการจัดการคณะสงฆ์ การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น กรมการศาสนา ทำให้วัดส่วนใหญ่มุ่งพัฒนาไปในด้านการก่อสร้างถาวรวัตถุมากขึ้น โดยอาศัยการระดมทุนจากแหล่งทุนภายนอกชุมชนที่วัดตั้งอยู่ จึงไม่แปลกเลยที่จะได้พบเห็นวัดบางแห่งมีความเจริญทางด้านวัตถุมาก หากแต่สภาพสิ่งปลูกสร้าง บ้านพักอาศัยของคนในชุมชนรอบ ๆ วัดกลับอยู่ในสภาพที่ยากจนขาดแคลน ฐานะทางด้านเศรษฐกิจของวัดในส่วนของ การก่อสร้างซึ่งต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากนี้จึงมิได้ยึดโยงอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชน หากแต่พึ่งพิงจากแหล่งทุนภายนอกชุมชนที่ห่างไกลออกไป ในกรณีเช่นนี้ ความเจริญทางด้านสิ่งปลูกสร้างของวัดจึงไม่อาจสื่อถึงฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชนได้ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม โดยวิถีชีวิตของพระภิกษุสามเณรที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัย 4 คือ จีวร อาหารบิณฑบาต เสนาสนะ ยารักษาโรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องอาหารบิณฑบาตที่เกี่ยวข้องอยู่กับกิจวัตรประจำวันคือการบิณฑบาต การพิจารณาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนจึงอาจดูได้จากลักษณะอาหารบิณฑบาตที่พระภิกษุสามเณรได้รับถวายมาจากคนในชุมชนก็ได้ ซึ่งเมื่อมองในแง่นี้จะเห็นว่าฐานะทางเศรษฐกิจที่แท้จริงอาจไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวเงินทั้งหมดไปกับการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัด หากขึ้นอยู่กับระดับความสามารถในการให้การสนับสนุนด้านอาหารบิณฑบาต ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตประจำวันมากกว่าก็เป็นได้

2.2 บทบาทของวัดต่อสังคมไทย

พระพุทธศาสนาได้ดำรงคงอยู่คู่สังคมไทยมาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้น วัดในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางพระพุทธศาสนาและเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมไทยก็ได้ดำเนินบทบาทหน้าที่อันก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคมไทยมาเป็นเวลายาวนานเช่นกัน สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส (2514, น. 38-44) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของวัดที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไว้โดยสรุปว่า วัด

1. เป็นวัดศานสถาน คือ เป็นที่สำหรับผู้บรรพชาอุปสมบทได้พำนักอยู่เพื่อประพฤติพรหมจรรย์ และเป็นที่ยังชาวบ้านได้ไปอยู่รักษาศีลอุโบสถ
2. เป็นบุญญกรรมสถาน คือ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
3. เป็นวูปสมสถาน คือ เป็นแดนแห่งความสงบสำหรับผู้ที่มีความเดือดร้อนใจ กล่าวคือ เมื่อเข้าไปวัดแล้วย่อมได้รับการปฏิสังขาร โดยธรรมจากพระภิกษุทำให้จิตใจสงบ
4. เป็นสาธารณูปการสถาน คือ เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้สาธารณูปโภค เช่น บ่อน้ำ เป็นต้น
5. เป็นสถานศึกษา คือ เป็นที่ศึกษาวิชาความรู้ทั้งด้านศาสนศึกษา สามัญศึกษา และวิสามัญศึกษาซึ่งได้แก่การศึกษาด้านอาชีวศึกษาที่มุ่งเพื่อการประกอบอาชีพ
6. เป็นสโมสรสถานหรือสมาคม คือ เป็นที่ชุมนุมหย่อนใจในบางโอกาส เช่น ในคราวมีงานมหรสพ เป็นต้น
7. เป็นสุขศาลา โรงพยาบาลหรือแพทย์สถาน คือ วัดบางแห่งมีพระภิกษุที่ศึกษาแพทย์แผนโบราณ สามารถช่วยเหลือเยียวยาอาการเจ็บไข้แก่ชาวบ้านได้
8. เป็นอนาถสถาน คือ เป็นที่พึ่งพิงของคนที่ไม่มียี่งหรือประสบอุบัติเหตุต่าง ๆ
9. เป็นภยตซ์ชิตนถสถาน คือ เป็นที่พึ่งพิงของผู้ที่ถูกภัยคุกคาม
10. เป็นมตมคตนถสถาน คือ เป็นที่พึ่งพิงของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งญาติของผู้ตายก็ได้อาศัยวัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมด้วย
11. เป็นกีฬาสถาน คือ เป็นสนามสำหรับเด็กได้วิ่งเล่นหรือเล่นกีฬาต่าง ๆ
12. เป็นโรงแรม คือ เป็นที่พักแรมของบุคคลต่าง ๆ ที่เดินทางผ่านมา
13. เป็นศาล คือ เป็นสถานที่ระงับปัญหาความขัดแย้งในชุมชน
14. เป็นยวายุวดีที่สสนสถาน คือ เป็นที่มาพบกันของชายหนุ่มหญิงสาวในเวลาที่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ และ
15. เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมและจุดสำคัญของสังคม

สมคิด จิระทัศนกุล (2543, น. 23-24) ได้สรุปถึงความสำคัญและบทบาทของวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางของสังคมได้ดังนี้

1. วัดในฐานะตัวแทนความมั่นคงของแผ่นดิน เพราะการสร้างวัดทุกครั้งต้องใช้กำลังทรัพย์และกำลังกายจำนวนมาก อาณาจักรใดยุคสมัยใดที่มั่นคงและมีความเจริญ ก็อาจวัดได้จากปริมาณจำนวนของวัดในแผ่นดินนั้น ๆ ดังจะเห็นได้ ดังเช่น อาณาจักรอยุธยา หรือรัตนโกสินทร์ ตอนต้นยุคสมัยรัชกาลที่ 3 ฯลฯ

2. วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน เพราะวัดเป็นสถานที่เดียวที่เป็นที่ตั้งและที่รวมแห่งไตรรัตน์ อันเป็นหลักสำคัญที่สุดในทางพุทธศาสนา คือ พระพุทธ (พระพุทธรูป) พระธรรม (พระไตรปิฎก = พระธรรมคัมภีร์) และพระสงฆ์

3. วัดในฐานะสถานที่ให้การศึกษา เพราะเป็นแหล่งเดียวที่ให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมแก่บุตรหลานของชนทุกระดับในสังคมแบบดั้งเดิมของไทย

4. วัดในฐานะที่พึ่งพิงทางกายและใจของสังคม เพราะวัดมีพระภิกษุผู้ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของผู้มีคุณธรรม ผู้สันโดษ เป็นผู้นำของสังคม ทั้งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถจึงได้รับความเชื่อถือยอมรับของสังคมในทุก ๆ เรื่องที่ต้องการปรึกษาหารือหรือช่วยเหลือทั้งในเชิงชี้แนะสั่งสอน และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

5. วัดในฐานะเป็นศูนย์รวมของศิลปกรรม เพราะวัดถูกจรรโลงขึ้นด้วยกระแสนครัทธาจากสังคมที่มีต่อศาสนา ดังนั้น ศิลปกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม รวมทั้งประณีตศิลป์ จึงได้รับการถ่ายทอดออกมาอย่างสร้างสรรค์สวยงามเต็มเปี่ยมไปด้วยความหมายที่ล้วนสื่อทั้งในเชิงนามธรรมและรูปธรรม

ประเวศ วะสี (2541, วรพงษ์ เวชมาลีนนท์, เรียบเรียง, www.budpage.com) ได้กล่าวถึงวัดในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ ไว้ 7 ประการ โดยสรุป คือ วัดเป็น

1. ทุนทางปัญญา เป็นปัญญาที่เกิดจากพระพุทธเจ้าทรงสร้างไว้ เช่นว่า ชีวิตและโลกคืออย่างไร มนุษย์ควรทำอย่างไร

2. ทุนทางศรัทธา วัดเป็นศูนย์รวมของศรัทธาจึงสามารถโน้มนำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น จัดให้มีกลุ่มพบปะพูดคุยกันเรื่องธรรมะ เรื่องผู้สูงอายุ เรื่องบทบาทสตรี เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องวัฒนธรรม เรื่องสุขภาพ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

3. ทุนทางวัตถุ วัดมีบริเวณ มีพื้นที่ มีอาคาร สถานที่ต่าง ๆ มากมาย ซึ่งสามารถนำมาจัดสรรให้เกิดประโยชน์ได้มาก

4. ทุนทางบุคลากร พระภิกษุสามเณรเป็นทุนทางบุคลากรที่ยิ่งใหญ่และมีคุณภาพ เพราะเป็นผู้มีศีล มีความซื่อสัตย์สุจริต

5. ทุนที่เป็นเงินทอง วัดเป็นที่เคลื่อนย้ายเงินทองให้เป็นประโยชน์กับสังคม ช่วย
 หมุนเวียนทรัพยากรให้ประโยชน์ต่อคนยากจน

6. ทุนทางจิตวิญญาณ วัดมีมิติจิตวิญญาณซึ่งหมายถึงคุณค่า คุณงามความดี ซึ่งพบได้
 จากสัญลักษณ์ คำสอนและการปฏิบัติต่าง ๆ ทำให้ความเป็นมนุษย์สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

7. ทุนทางวัฒนธรรม วัดเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตทั้งเศรษฐกิจ
 จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การเรียนรู้ ไว้ทั้งหมด

ทุนทางสังคมทั้ง 7 ประการเหล่านี้ อาจสรุปได้เป็น 2 อย่างคือ ทุนที่มีลักษณะเป็น
 รูปธรรมและทุนที่มีลักษณะเป็นนามธรรม หากวัดและชุมชนสามารถใช้ทุนดังกล่าวเป็นเครื่องมือ
 ในการพัฒนาโดยเปิดเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการ
 ทางด้านกาย จิต และปัญญาได้แล้ว ย่อมจะก่อให้เกิดคุณูปการแก่สังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้
 ยังถือว่าเป็นการปรับและส่งเสริมบทบาทของวัดให้โดดเด่นขึ้นอย่างมีคุณค่าในกระแสแห่งความ
 เปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันอีกด้วย

2.3 วัดกับการท่องเที่ยว : วัดในฐานะเป็นสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยว

สถาปัตยกรรม วิหาร ศาลาการเปรียญ หอไตร โบสถ์ พระพุทธปฏิมา ตลอดจน จิตรกรรม
 ฝาผนัง ภาพเขียนลายรดน้ำ ฯลฯ ภายในวัด นอกจากจะสื่อให้เห็นถึงความศรัทธาใน
 พระพุทธศาสนาของชาวไทยแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการทางด้านจิตรกรรมและ
 สถาปัตยกรรมอันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพชนไทยในอดีตอีกด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
 ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำงานส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทยจึงได้ใช้ภาพของพระปรางค์วัด
 อรุณราชวราราม เป็นส่วนหนึ่งในสัญลักษณ์ขององค์กร เพื่อสื่อถึงความเป็นไทยผ่านลักษณะทาง
 สถาปัตยกรรม นอกจากนี้ ยังพบว่าในหลาย ๆ จังหวัดได้ใช้สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับ
 พระพุทธศาสนาในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัด เช่น จังหวัดพิษณุโลกใช้รูป
 พระพุทธชินราชเป็นสัญลักษณ์ จังหวัดอุทัยธานีใช้ประเพณีตักบาตรเทโวเป็นสัญลักษณ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังพบว่าในคำขวัญประจำจังหวัดจะมีถ้อยคำที่ระบุถึงโบราณวัตถุสถาน
 โบราณวัตถุ และปูชนียบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไว้หลายจังหวัด (บุพดี เสตพรรณ,
 2543, น. 295-311) เช่น

ภาคเหนือ : เชียงใหม่: คอยสุเทพเป็นศรี ประเพณีเป็นสง่า บุปผชาติงามตา งามล้ำค่า
 นครเวียงพิงค์

ภาคตะวันตก : ราชบุรี: คนสวยโพธาราม คนงามบ้านโป่ง เมืองโอ่งมังกร วัดขนอน
หนังใหญ่ ตีนใจถ้ำงาม ตลาดน้ำดำเนิน เพลินค้างคาวร้อยล้าน ย่านยี่สกปลาดี

ภาคใต้ : นครศรีธรรมราช: นครศรีธรรมราช เมืองประวัติศาสตร์ พระธาตุทองคำ ชื่นฉ่ำ
ธรรมชาติ แร่ธาตุอุดม เครื่องถมสามกษัตริย์ มากวัดมากศิลป์ ครบสิ้นกุ้งปู

ภาคตะวันออก : ฉะเชิงเทรา: เมืองธรรมะ พระศักดิ์สิทธิ์ ชิคเมืองหลวง มะม่วงหวาน
ข้าวสารขาว มะพร้าวน้ำหอม

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : อุบลราชธานี: อุบลเมืองแห่งสุนทรีย์ รับสุริย์แรกอรุณ
ถิ่นนักบุญ แหล่งบัวบาน งานเทศกาลเทียนพรรษา แหล่งอารยก่อนประวัติศาสตร์

ภาคกลาง : นครปฐม: สัมโหสวน ข้าวสารขาว ลูกสาวงาม ข้าวหลามหวานมัน สนาม
จันทร์งามล้น พุทธมณฑลคู่ธานี พระปฐมเจดีย์เสียดฟ้า

คำขวัญเหล่านี้ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบถึงทรัพยากร
การท่องเที่ยวที่น่าสนใจที่มีอยู่ในแต่ละจังหวัดเป็นข้อมูลเบื้องต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อมูลในส่วน
ที่เกี่ยวกับศาสนวัตถุ ศาสนสถาน หรือศาสนบุคคลในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในคำขวัญ
ประจำจังหวัดต่าง ๆ ดังแสดงมาข้างต้น ย่อมสื่อให้เห็นถึงลักษณะทางด้านวัฒนธรรม
ความคิด ความเชื่อ และความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจของ
ชาวพุทธในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

2.4 บทบาทของวัดและชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

แม้ว่าในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มาตรา 31 จะระบุว่าวัดมีฐานะ
เป็นนิติบุคคล โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินการแทนในกิจการทั่วไป และในมาตรา 37 จะระบุถึง
หน้าที่ของเจ้าอาวาสว่ามีหน้าที่บำรุง จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี มีหน้าที่
ปกครองและให้การศึกษอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัด ตลอดจนคอยอำนวยความสะดวก
ในการบำเพ็ญกุศล แต่โดยฐานะที่วัดเกิดจากความศรัทธาของคนในชุมชน ดังนั้น วัดจึงเป็น
สมบัติร่วมของทุกคนในชุมชน และโดยบทบาทหน้าที่ที่วัดมีต่อสังคมหลายประการ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งบทบาททางด้านจิตวิญญาณดังกล่าวมาแล้ว พันธกิจหลักที่วัดมีต่อสังคมจึงควรเป็นเรื่องของ
การ เผยแผ่หลักธรรมคำสอน ให้การศึกษอบรมธรรมะเป็นสำคัญ แต่เมื่อวัดบางแห่งได้ปรับเปลี่ยน
สถานภาพไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวอันเป็นการเพิ่มบทบาทใหม่ขึ้น จึงส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง
ดังนั้น การบริหารจัดการวัดที่มีสถานภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการ
มีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาสิทธิของบุคคลและชุมชนในการจัดการท้องถิ่นตามที่ปรากฏอยู่ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ใน

“มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ขององค์กรท้องถิ่นที่บัญญัติไว้ใน

“มาตรา 289 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ แต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา 43 และมาตรา 81 ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

ย่อมเป็นเครื่องยืนยันถึงความถูกต้องชอบธรรมทั้งโดยนิตินัยและโดยพฤตินัยของคนในชุมชนในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในวัด ทั้งนี้ อาจสรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของบุคคลและชุมชนตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟู
2. การมีส่วนร่วมในการจัดการ
3. การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์

ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานนั้น จำเป็นต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงมิติด้านจิตวิญญาณและหลักปฏิบัติเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเชื่อด้วย เพราะโดยคติความเชื่อของคนไทยถือว่าสถานที่เหล่านี้เป็นเสมือนที่สถิตอยู่ของจิตวิญญาณบริสุทธิ์ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับชำระจิตวิญญาณของมนุษย์ หรือเป็นสถานที่สำหรับการระลึกถึงคุณงามความดีที่ควรปฏิบัติ ดังเช่นที่เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2541, น. 62) ได้แสดงความรู้สึกเมื่อครั้งเดินทางไปไหว้พระธาตุคอกสุเทพว่า . . . ผมไหว้รูปเคารพเหล่านี้ เพราะผมนึกถึงธรรมะคำสอนขององค์ศาสดา รวมทั้งยังนึกถึงคุณงามความดีของคนที่สร้างศาสนสถานดังกล่าว มันเป็นการคารวะนามธรรมโดยผ่านรูปธรรม ซึ่งย่อมทำให้จิตใจของเราเองผ่องแผ้วคิดถึงแต่เรื่องบุญเรื่องกุศล . . . ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นตัวแทนความรู้สึกนึกคิดของบุคคลอื่น ๆ เมื่อได้แสดงความเคารพรูปเคารพทางศาสนาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ความรู้สึกดังกล่าวนอกจากจะเกิดจากประสบการณ์แห่งการเรียนรู้ การไตร่ตรองด้วยตนเองแล้ว ยังต้องอาศัยสื่อสัญลักษณ์ภายนอกเป็นเครื่อง โน้มน้าวให้เกิดความรู้สึกศรัทธาอีกด้วย ศาสนสถานทุกแห่งจึงควรเป็นสถานที่อันสงบสงัดสมกับเป็นสถานที่ที่หลักธรรมคำ

สอนเรื่องคุณงามความดีสติดอยู่เพื่อให้ผู้ที่เดินทางมาเคารพสักการะได้มีโอกาสใช้เป็นสื่อในการระลึกนึกถึงเรื่องบุญกุศลคุณงามความดีโดยสงบ หรือใช้เป็นสื่อในการเชื่อมโยงความรู้สึกนึกคิดของตนเข้าสู่โลกแห่งจิตวิญญาณ

การปล่อยให้นักท่องเที่ยวต่างชาติที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าไปเที่ยวชมศาสนสถานโดยขาดการให้ความรู้เบื้องต้นถึงสิ่งที่พึงปฏิบัติ หรือการละเว้นการปฏิบัติในกรณีที่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นปฏิบัติตนไม่ถูกต้องต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นเพราะเกรงว่าจะเกิดผลเสียต่อการท่องเที่ยวในภาพรวม ย่อมจะส่งผลให้เกิดความรู้สึกด้านลบแก่เจ้าของวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2541, น. 63) ได้แสดงถึงความรู้สึกดังกล่าวไว้ในอีกหลายบรรทัดต่อมาว่า . . . ทุกครั้งที่ผมกราบพระ จะมีหน้าแข็งนานาชาติเฉียดผ่านหน้าผมอยู่ไปมา กระทั่งผมชักไม่แน่ใจเหมือนกันว่ากำลังกราบพระหรือกราบดินผู้คน . . . การปล่อยให้พลละเลยหรือการละเว้นการปฏิบัติในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นเสมือนการลดทอนคุณค่าของวัฒนธรรม หรือชีวิตของเจ้าของวัฒนธรรมลงอย่างที่ไม่ควรจะเป็น

ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน ควรเป็นไปในลักษณะการที่สอดคล้องและเกื้อกูลแก่วิถีชีวิต ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต และส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณแก่คนในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่หากผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นไปในทางตรงข้าม ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่คนในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวพร้อมทั้งหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันทบทวนถึงเหตุปัจจัยอันเป็นต้นตอของปัญหาที่ไม่พึงประสงค์ เพื่อระดมสรรพกำลังในการแก้ไขจัดการป้องกัน บรรเทา หรือขจัดปัญหาที่กระทบกระเทือนต่อสถานภาพของบุคคลและชุมชนนั้น ๆ

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การที่จะศึกษาวิเคราะห์ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายรวมทั้งแง่มุมต่าง ๆ เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมพอเป็นแนวทางเบื้องต้นก่อน

3.1 ความหมายของสังคม

สังคม (Society) คือ มนุษย์ที่รวมกันอยู่เป็นหมู่คณะ มีทั้งหญิงและชาย ตั้งภูมิลำเนาเป็นหลักแหล่ง ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำเป็นเวลานานตามสมควร จนพอจะเรียนรู้และปรับปรุงตนเองแต่ละคนได้ และประกอบกรงานเข้ากันได้ มีความสนใจร่วมกันในสิ่งอันเป็นมูลฐานแห่งชีวิต มีการครองชีพ และความปลอดภัยทางร่างกายก็เป็นหน่วยหนึ่งของส่วนรวมมนุษย์ที่รวมกันเป็นหมู่คณะ (เสฐียร โกเศศ, อ้างถึงใน สุพิศวง ธรรมพันทา, 2540, น. 29)

3.2 องค์ประกอบของสังคม

จากนิยามดังกล่าวอาจสรุปได้ว่าสังคมจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ คือ (สุพิศวง ธรรมพันทา, 2540, น. 30)

1. กลุ่มคน (Groups) หมายถึงผู้คนที่รวมกันตั้งแต่สองคน อาจรวมกันเป็นกลุ่มพวกเพียงกลุ่มเดียวหรือมากกว่า
2. สถานที่ (Space) หมายถึงอาณาบริเวณหรือดินแดนที่ผู้คนเหล่านี้ได้มาอยู่รวมกัน ซึ่งเป็นอาณาบริเวณของพวกเขา
3. ช่วงเวลา (Time) หมายถึงช่วงเวลาที่ยาวนานและมีความต่อเนื่อง จากการที่ผู้คนเหล่านั้นได้มารวมกัน สืบสายเหล่าพวกเผ่าพันธุ์หลายชั่วอายุ
4. ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social relations) เกิดจากการที่ผู้คนเหล่านั้นได้มีการติดต่อเกี่ยวข้องกัน ด้วยความปรารถนาและประโยชน์ร่วมกัน จนสามารถร่วมกันสร้างระบบความสัมพันธ์ที่สนองความต้องการและเกิดประโยชน์ต่อกัน จึงได้เผยแพร่และถ่ายทอดรูปแบบความสัมพันธ์นั้น ๆ ไปสู่กลุ่มพวก แล้วร่วมปฏิบัติอย่างเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน ซึ่งเรียกกันว่าวัฒนธรรมในสังคมนั้น

3.3 ความหมายของวัฒนธรรม

“วัฒนธรรม” เป็นคำที่มีครอบคลุมความหมายกว้างมาก ดังจะเห็นได้จากบทนิยาม ความหมายต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรม หมายถึง มรดกทางสังคม ได้แก่ มวลความรู้ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม และทักษะที่พบเห็นทั่วไปในหมู่สมาชิกของสังคมหนึ่ง ๆ เป็นผลผลิตเฉพาะจากประวัติศาสตร์แต่ละแห่ง อันแสดงถึงวิธีการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์อย่างสมบูรณ์และเด่นชัด สำหรับกลุ่มคนนั้น (Clyde Kluckhohn, 1951, อ้างถึงใน สุพิศวง ธรรมพันทา, 2540, น. 41)

จากความหมายดังกล่าว วัฒนธรรมจึงหมายถึง . . . องค์กรรวมของแบบแผนพฤติกรรมของประชาชาติหนึ่งซึ่งผ่านถ่ายทอดกันมาตามกระบวนการทางสังคม (กุญจน ปรีโยมาโนช, 2544, น. 9) และที่สำคัญที่สุดก็คือ . . . วัฒนธรรมประเพณีนั้น มันไม่ใช่ “วัตถุ” หรือเสื่อสี ที่เมื่อใส่ร่างกายแล้ว จะกลายสภาพจิตไปเลยทันที วัฒนธรรมประเพณีนั้นมันเป็น “ชีวิต” พุคให้วิไลสมาหาก็คือ มันคือ “จิตวิญญาณ” ในสังคมนั้น ๆ นั่นเอง (ชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์, 2537, น. 21) ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทกว้าง ๆ คือ

1. วัฒนธรรมประเภทวัตถุ (Material culture) ได้แก่ วัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นทุกอย่าง เช่น อาคารบ้านเรือน เครื่องยนต์กลไก เครื่องมือเครื่องใช้ ฯลฯ
2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material culture) ได้แก่ วัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ภาษา อุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม

3.4 องค์ประกอบของวัฒนธรรม

Richard J. Gelles และ Ann Levine (1995, p. 83) กล่าวว่า วัฒนธรรมทุกอย่างประกอบด้วยหน่วยย่อยที่สำคัญ 6 อย่าง คือ

1. ความเชื่อ (Beliefs) ได้แก่ ความคิดเกี่ยวกับหลักความจริงบางอย่างที่ทำให้มนุษย์เข้าใจตนเอง ผู้อื่น และโลก โดยมากจะปรากฏอยู่ในรูปคำสอนทางศาสนาและปรัชญาต่าง ๆ
2. ค่านิยม (Values) ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิดในเชิงคุณค่าที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น ดี-เลว ถูก-ผิด เป็นต้น ค่านิยมนี้มีส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบการแสดงออกทางพฤติกรรมของคนในสังคม
3. บรรทัดฐานและการลงโทษ (Norms and sanctions) ได้แก่ แบบแผนหรือรูปแบบในการปฏิบัติและแนวทางสำหรับควบคุมพฤติกรรมของคน ในแต่ละสังคมว่าสิ่งใดควรกระทำและ

สิ่งใดไม่ควรกระทำ ผู้ที่ฝ่าฝืนบรรทัดฐานจะได้รับโทษตามที่แต่ละสังคมกำหนดไว้ซึ่งอาจอยู่ในรูปของกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

4. สัญลักษณ์ (Symbols) ได้แก่ สิ่งที่เป็นตัวแทนที่สามารถสื่อให้เห็นถึงรากฐานของความคิด ความเชื่อของคนในแต่ละสังคมได้ เช่น ธงธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงพระพุทธศาสนา หรือเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อให้เห็นถึงความหมายบางอย่างร่วมกันในสังคม เช่น ป้ายห้ามจอดรถ ทางม้าลาย เป็นต้น

5. ภาษา (Language) ได้แก่ ภาษาพูดรวมทั้งภาษาท่าทางที่มนุษย์ใช้สื่อสารโต้ตอบกัน ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ประเภทหนึ่งที่ใช้ในการสื่อความหมาย ภาษามีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ความรู้ ความเชื่อของมนุษย์จนมีการกล่าวกันว่าภาษาเป็นโกดังเก็บวัฒนธรรม (the storehouse of culture) (Harroff, 1962, quoted in Richard J. Gelles, Ann Levine, 1995, p. 88)

6. เทคโนโลยี (Technology) ได้แก่ ความรู้และสิ่งที่มนุษย์ใช้ความรู้ที่ประดิษฐ์คิดค้นเป็นนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมา

3.5 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ปรีดี พนมยงค์ (2513, น. 16-17) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งตลอดถึงสังคมมนุษย์บนพื้นฐานปรัชญาทางพระพุทธศาสนาว่า “สิ่งทั้งหลายในโลกนี้เป็นอนิจจัง ไม่มีสิ่งใดนิ่งคงอยู่กับที่ ทุกสิ่งมีอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง . . . ดังนั้น มนุษยสังคม หรือเรียกสั้น ๆ ว่าสังคม ก็มีอาจหลีกเลี่ยงให้พ้นไปจากกฎแห่งอนิจจังดังกล่าวข้างต้น . . .”

อุบล เสถียรปภิกรณกรณ์ (2528, น. 162) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโครงสร้างสังคม ได้แก่ ระเบียบ แบบแผนต่าง ๆ เช่น แบบแผนความสัมพันธ์ในสังคมตลอดจนสถานภาพและบทบาทของสมาชิกในสังคม ในขณะที่ Leonard Cargan and Jeanne H. Ballantine กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านองค์ประกอบของวัฒนธรรม (Cultural elements) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีประชา (folkways) จารีตประเพณี (mores) และองค์ประกอบอื่น ๆ ทางวัฒนธรรม (สุพิศวง ธรรมพันทา, 2540 น. 88)

ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัด เช่น การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง การเปลี่ยนแปลงจากสังคมคอมมิวนิสต์เป็นสังคมประชาธิปไตย เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

เหล่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต สถานภาพ บทบาท ของบุคคล สถาบันทางสังคม ตลอดจนแบบแผนที่เคยปฏิบัติในอดีต แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมที่เกิดขึ้นอาจเป็นไปได้ทั้งในด้านที่เจริญขึ้นหรือเสื่อมลงก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายใน สังคม เช่น ความตึงเครียดทางการเมือง เศรษฐกิจ ความสามารถในการปรับตัว และระดับความ รุนแรงของปัจจัยภายนอกที่มากกระทบ เช่น การแพร่กระจายของอุดมการณ์ทางการเมือง ทาง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เป็นต้น

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นอาจศึกษาวิเคราะห์ได้ตั้งแต่ ในระดับปัจเจกบุคคลซึ่งถือว่าเป็นหน่วยย่อยทางสังคมที่เล็กที่สุด ขยายวงกว้างออกไปเป็นระดับ กลุ่มบุคคล ระดับองค์การต่าง ๆ จนถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคมทั้งหมด โดยในระดับ ปัจเจกบุคคลนั้น อาจพิจารณาได้จากลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติ ความเชื่อ ความปรารถนา แรงจูงใจ ในระดับกลุ่มบุคคล อาจพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ การปฏิสัมพันธ์ เช่น การติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่ม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การยอมรับ การแข่งขัน การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ในระดับองค์การ อาจพิจารณาจากการ เปลี่ยนแปลงในขอบเขตของโครงสร้างและหน้าที่ของแต่ละองค์การ การเปลี่ยนแปลงบทบาท และอำนาจขององค์การ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างองค์การต่าง ๆ ในสังคม ในระดับสังคม อาจพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงในขอบเขตของการจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคม การเปลี่ยนแปลง ในระบบการเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น

3.6 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ศรีพร สมบุญธรรม (2537, น. 30 อ้างถึงใน พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, 2541, น. 39) ได้สรุป รายงานของ Lynda Thom; Alister Mathieson and Geoffrey Wall ถึงการประเมินผลกระทบทางสังคม และวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยว พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้แก่

1. การปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนเป็นผลให้เกิดการปรับตัวทาง วัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความเหมาะสม
2. การติดต่อสื่อสารระหว่างคนที่มาจากสังคมที่ต่างกันอาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ด้านทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรม ฯลฯ ทั้งต่อผู้มาเยือนและเจ้าของชุมชน
3. การเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการของสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปรับตัว เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในสังคมและการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก

นอกจากนี้ ยังสามารถสรุปปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้เป็น 2 ประการกว้าง ๆ คือ

1. ปัจจัยภายใน หมายถึง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในสังคมซึ่งสามารถมองได้ 2 ลักษณะ คือ ปัจจัยที่แสดงออกอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจกระทำ การเปลี่ยนแปลง (manifest or intended) ได้แก่ การกระทำของปัจเจกบุคคลในสังคม เช่น การกระทำสัจยาเคราะห์ของท่านมหาตมะคานธีเพื่อเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ การกระทำของกลุ่มบุคคล เช่น กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) ของกลุ่มสตรี กลุ่มแรงงาน ฯลฯ การประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ (invention) ขึ้นภายในสังคม การวางแผนพัฒนาสังคมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ และปัจจัยที่ไม่ได้แสดงออกอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจ เช่น ความตึงเครียดภายในระบบสังคม การขาดแคลนทรัพยากรซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ในที่สุด

2. ปัจจัยภายนอก หมายถึง ปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกของสังคมแต่เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมนั้น ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศที่มาในรูปของผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ สื่อสารมวลชน นันทนาการ แฟชั่น ฯลฯ ย่อมทำให้เกิดการหิบบั้มและลอกเลียนแบบทางวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ในกรณีที่วัฒนธรรมเดิมมีความเข้มแข็ง วัฒนธรรมใหม่ที่แทรกตัวเข้ามาก็จะมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมย่อยอยู่ในสังคม แต่ในกรณีที่วัฒนธรรมใหม่มีความเข้มแข็งกว่าวัฒนธรรมเดิมอ่อนแอก็อาจถูกกลืนกลายหรือถูกรอบงำไปในที่สุด นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น เกิดแผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย หรือการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติประเภทแหล่งน้ำก็อาจส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตใหม่เพื่อความอยู่รอด หรือเกิดการอพยพย้ายถิ่นฐาน ไปอยู่ในสถานที่แห่งใหม่ การอพยพย้ายถิ่นฐานย่อมจะทำให้วัฒนธรรมความเป็นอยู่แบบเดิมต้องเปลี่ยนแปลงไป ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ การถูกรุกรานจากกลุ่มชนภายนอก เช่น การล่าอาณานิคมในอดีต ก็เป็นปัจจัยภายนอกที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้เช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวมาอาจก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นภายในสังคม เช่น เกิดการพัฒนาทางด้านคุณภาพชีวิต ก่อให้เกิดการพัฒนาประดิษฐ์กรรมใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็อาจส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมแบบใหม่ที่มีลักษณะซับซ้อนและยากต่อการแก้ไขมากขึ้นด้วย เช่น การพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลมักส่งผลให้เกิดปัญหาแหล่งชุมชนแออัดขึ้นในเมือง การรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาใช้โดยไม่พิจารณาให้รอบคอบถึงผลดีผลเสียย่อมส่งผลให้เกิดปัญหา

วัฒนธรรมเดิมถูกครอบงำหรือเกิดความรู้สึกในเชิงเปรียบเทียบว่าวัฒนธรรมเดิมของตนล้าหลัง (Cultural lag) เป็นต้น

ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปของสังคมและวัฒนธรรมนี้แม้ว่าจะตกอยู่ภายใต้กฎแห่งอนิจจังลักษณะที่ยากต่อการควบคุมได้ แต่หากไม่มีการวางแผนกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลง ปล่อยให้เป็นไปตามแรงอิทธิพลของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกแล้ว ชะตากรรมของสังคมก็ตกอยู่ในอันตรายเหมือนคังที่สนิท สมัครการ (2538, น. 146) ได้กล่าวไว้ว่า

... มนุษย์เป็นสัตว์วัฒนธรรมที่ต้องอยู่ร่วมกันในสังคม หากสังคมสลาย เอกชนย่อมอยู่ไม่ได้ หากขาดวัฒนธรรม มนุษย์ก็ไม่แตกต่างไปจากสัตว์อื่นเท่าใดนัก แต่ถ้ามีวัฒนธรรมที่ไม่เกื้อหนุนต่อการดำรงชีพที่ดีมีคุณค่าสมาคมความเป็นมนุษย์ของคนทั้งหลายแล้ว วัฒนธรรมนั้นก็จักกลายมาเป็นพันนาการที่กดคั้นมนุษย์ให้ตกต่ำ...

ดังนั้น การศึกษาปรากฏการณ์ของความเปลี่ยนแปลงจึงควรจะเป็นไปเพื่อนำความรู้ที่ได้มาใช้ในการวางแผนกำหนดทิศทางของความเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สังคมมนุษย์เกิดดุลยภาพ (Equilibrium) และก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอันจะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกทุกคนในสังคมตลอดถึงอนุชนรุ่นหลังด้วย

5. เอกสาร รายงานการศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว โดยทั่วไปมักจะมุ่งศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การเพิ่มรายได้ การจ้างงาน การกระจายรายได้ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น เพราะเป็นผลกระทบที่พอจะชี้วัดออกมาเป็นตัวเลขได้และมีผลในเชิงการปฏิบัติการวางแผนดำเนินการกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวต่าง ๆ ส่วนการศึกษาผลกระทบในด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมักถูกพิจารณาเป็นประเด็นรองลงมา ทั้งนี้เพราะสมมุติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในมิติเหล่านี้ล้วนเป็นผลกระทบสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก อีกประการหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายในระบบความคิด ความเชื่อ ของคนในสังคมก่อนแล้วจึงค่อยปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมภายนอก ดังนั้น ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นไปอย่างค่อนข้างช้า และยากต่อการชี้วัดว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง แต่ถึงกระนั้นก็ตามย่อมเป็นที่ทราบกันดีว่าการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปในทางลบที่ถึงแม้จะค่อย ๆ เกิดขึ้นก็ตาม แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมยากต่อการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูให้คืนสู่สภาพเดิมได้ อีกทั้งในการอนุรักษ์ฟื้นฟูนั้นจำเป็นต้องใช้ค่าใช้จ่ายที่สูงมากกว่าดอกผลทางเศรษฐกิจที่เคย

ได้รับมากมายนัก นอกจากนี้ เนื่องจากกิจกรรมทางการท่องเที่ยวต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ ในระยะหลัง เมื่อมีการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยวจึงเริ่มผนวกเอาการศึกษาผลกระทบด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ด้วย โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ดูเหมือนว่าจะเป็นที่สนใจศึกษากันมากเป็นพิเศษ เพราะเป็นทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ทั่วโลก และหากวิถีแห่งสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปในทางลบจนยากที่จะฟื้นฟูได้ ก็ย่อมส่งผลต่อการท่องเที่ยวโดยอ้อม โนมัตติ

ผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการวิจัยทางสังคมศาสตร์รุ่นที่ 17 (2525) ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อประชาชน โดยศึกษาในแหล่งท่องเที่ยว 2 แห่ง คือ เชียงใหม่และชลบุรี พบว่าเมื่อรวมรายได้ที่ได้รับในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว เฉลี่ยแล้วอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทำให้มีรายได้สูงกว่าอาชีพเดิมหรืออาชีพอื่น ๆ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนต้องการประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวต่อไป และทำให้ประชาชนกลุ่มที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีความต้องการที่จะเปลี่ยนมาประกอบอาชีพเช่นนี้บ้าง ในด้านวัฒนธรรมพบว่าการท่องเที่ยวมีส่วนทำให้ประชาชนเกิดค่านิยมทันสมัยสูงขึ้น โดยแสดงออกด้านการบริโภคทางวัตถุ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ประชาชนมีประสบการณ์และการรับรู้สิ่งใหม่ ๆ มากขึ้น นิยมไปท่องเที่ยวต่างถิ่นเพิ่มขึ้น แต่ในบางพื้นที่พบว่าการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นและการละเล่นพื้นเมืองด้วย

พงษ์อนันต์ สรรพานิช (2526, บทคัดย่อ) ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนชาวภูเก็ตพบว่ามีทั้งด้านดีและไม่ดี ในด้านดี คือ ชาวภูเก็ตยอมรับว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างงานและอาชีพแก่ประชาชนท้องถิ่นและนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น ในด้านไม่ดี คือ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาค่าครองชีพ และอาชญากรรม สำหรับในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมของชาตินั้น ชาวภูเก็ตผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้นำเอาวัฒนธรรมที่ขัดแย้งกับสังคมไทยมาประพุดติปฏิบัติทั้งในด้านการแต่งกายและความประพฤติต่อกันระหว่างชายหญิงในที่สาธารณะ อันเป็นทางให้เขวชนเลียนแบบได้และเป็นผลเสียต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งการท่องเที่ยวก็ได้ทำให้ชาวภูเก็ตเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นหาดทราย เกาะ แก่ง หรืออ่าว อีกด้วย

นิธิตา ประยงค์ (2530, บทคัดย่อ) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ-สังคม เนื่องจากการท่องเที่ยว กรณีศึกษา อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวกลุ่มละ 150 ตัวอย่าง พบว่า กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับ

การท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ-สังคมมากกว่ากลุ่มที่ไม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวทำให้เกาะสมุยพัฒนาขึ้นในแง่ความเจริญของท้องถิ่น ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก แต่ในแง่เศรษฐกิจ การบริโภคที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ราคาสินค้าและบริการสูงขึ้น คนบนเกาะสมุยส่วนใหญ่ที่ไม่มีรายได้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงได้รับผลกระทบไปด้วย เกิดปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่าย ประกอบกับเกิดภาวะราคาผลผลิตมะพร้าวตกต่ำทำให้เกิดการขายที่ดินและอพยพย้ายออกไปประกอบอาชีพอื่น สำหรับการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ไม่พบการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงต่อวัฒนธรรม ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะท่องเที่ยวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหาดทราย การปะทะสังสรรค์จึงเกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มของนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีผลทำให้คนท้องถิ่นกลุ่มนี้มีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ-สังคมมาก นอกจากนี้ยังพบว่า การท่องเที่ยวทำให้คนในท้องถิ่นมีความทันสมัยมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจะมีความทันสมัยสูง กลุ่มที่ไม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีปานกลาง มีผลดีต่อการพัฒนาชุมชนในอนาคต

พิสมัย จารุกิตติพันธ์ (2536, บทคัดย่อ) ศึกษาผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจและการศึกษาในเกาะสมุยในระดับชุมชนและครัวเรือน พบว่า ในด้านเศรษฐกิจ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับชุมชนและระดับครัวเรือนมีความสอดคล้องกันทั้งในด้านรายได้และการจ้างงาน โดยรายได้เฉลี่ยต่อคนในปี พ.ศ. 2534 สูงกว่าปี พ.ศ. 2530 เป็นรายได้ที่เกิดจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทางตรงมากกว่าทางอ้อมและตกอยู่กับประชาชนท้องถิ่นบางกลุ่ม ทำให้การกระจายรายได้ของกลุ่มครัวเรือนมีความเท่าเทียมกันน้อยลง ในการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มครัวเรือนพบว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่ได้ส่งผลให้เกิดความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในเรื่องระดับรายได้ที่เป็นตัวเงินเฉลี่ยต่อครัวเรือนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในระดับสูงและระดับต่ำ การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวส่งผลให้ระดับรายได้ที่แท้จริงต่อครัวเรือนในปี พ.ศ. 2534 ลดลง ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพเพิ่มขึ้นในสัดส่วนเดียวกันทั้งสองกลุ่มครัวเรือน ในด้านการจ้างงานพบว่าเกิดการจ้างงานทางตรงและทางอ้อมเนื่องจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวในสัดส่วนใกล้เคียงกัน การจ้างแรงงานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในหน่วยธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรงมีสัดส่วนน้อยกว่าในหน่วยธุรกิจเอกชนที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง และมีสัดส่วนน้อยกว่าการจ้างแรงงานต่างถิ่น การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจในอัตราที่มีอิทธิพลมากพอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาในระดับชุมชน เฉพาะในเรื่องความต้องการบริการการศึกษาต่อเพิ่มขึ้นในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 และปีที่ 4 ความต้องการกำลังคนที่มีความรู้ในสาขาวิชาที่มีความหลากหลายมากขึ้น และความสามารถในการให้บริการการศึกษาในสาขาวิชาชีพ

ที่มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในโรงเรียนมัธยม ในระดับครัวเรือน เฉพาะกลุ่มครัวเรือนในพื้นที่ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในระดับสูงเท่านั้นที่มีความต้องการศึกษาต่อเพิ่มในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่มีอิทธิพลมากพอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศของสมาชิกในครัวเรือนของทั้งสองกลุ่ม

วิจิตรา ชัยศรี (2537, บทคัดย่อ) ศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ศึกษาเฉพาะกรณีของจังหวัดแม่ฮ่องสอนพบว่า ปัจจัยด้านอายุ อาชีพ การเป็นสมาชิกกลุ่ม/ชมรม ไม่มีผลต่อความคิดเห็นในเรื่องผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่ไม่แน่ใจว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวจะทำให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น เพราะแม้ว่าจะมีการสร้างงานและการสร้างอาชีพขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว แต่ประชาชนผู้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยวมีน้อยมาก ประชาชนเห็นว่าผลกระทบทางด้านสังคมอันได้แก่แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของหญิงบริการ สถานเริงรมย์ การลักเล็กขโมยน้อย น่าจะเป็นผลโดยตรงส่วนหนึ่งจากการพัฒนาการท่องเที่ยว สำหรับผลกระทบด้านวัฒนธรรม ประชาชนไม่แน่ใจว่าการฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีจะเป็นผลมาจากการพัฒนาท่องเที่ยว ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญต่อการเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีอย่างที่เคยเป็นมา

พลอยศรี โปราณนธ์ (2537, น. 83-94) ศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวต่อชนกลุ่มน้อยในเชียงใหม่ กรณีหมู่บ้านม้งคอยปุย ในส่วนของผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า การนำงานหัตถกรรมที่เคยผลิตไว้ใช้เองออกมาวางขายเป็นของที่ระลึกทำให้เกิดการเลียนแบบกัน โดยกลุ่มแม่บ้านชาวม้งต่างพากันนำเอาเครื่องหัตถกรรมที่ผลิตได้มาขายให้นักท่องเที่ยว จนกระทั่งการขายสินค้าให้นักท่องเที่ยว ได้กลายเป็นธุรกิจที่นำเงินเข้าหมู่บ้าน ทำให้ผู้หญิงในหมู่บ้านเปลี่ยนวิถีชีวิตดั้งเดิมจากที่เคยออกไปทำงานในไร่และเลี้ยงดูบุตรมาเป็นการขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว และพัฒนาเป็นกิจการร้านค้าเล็ก ๆ จนกระทั่งในปัจจุบัน ได้กลายเป็นตลาดจำหน่ายของที่ระลึกขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในเชียงใหม่ โดยสินค้าที่ขายส่วนมากจะสั่งมาจากที่อื่น แต่ละครอบครัวมีรายได้จากธุรกิจขายของที่ระลึกประมาณครอบครัวละ 80,000-100,000 บาทต่อปี ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งรายได้หลักที่สำคัญ ในส่วนของผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า การอพยพเข้ามาของคนจากหมู่บ้านอื่นเพื่อต้องการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้เกิดค่านิยมในเรื่องเงินมากขึ้น วิธีการผลิตภาคเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมเปลี่ยนเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ การผลิตสิ่งของเครื่องใช้หมดไป ต้องไปซื้อหาจากภายนอกหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ในชุมชนเชิงเครือญาติ ความสามัคคี การมีส่วนร่วมในประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เคยเชื่อถือได้แปรเปลี่ยนไป เวลาส่วนใหญ่ถูกใช้ไปกับการแสวงหาผลประโยชน์จากนักท่องเที่ยว เกิดอาชีพขอทานขึ้น เด็กตกเป็นภาระของพี่สาวซึ่งวัยใกล้ กันที่จะต้องเลี้ยงดูแทนพ่อแม่ที่ออกไปค้าขาย และมักพบเด็กหญิง

อายุ 5-8 ขวบในเครื่องแต่งกายชาววังผูกน่องไว้ข้างหลังด้วยผ้าเดินไปรอบ ๆ หมู่บ้านเพื่อขอเงิน นักท่องเที่ยวที่ถ่ายรูป มักชอบสนุกสนานกับรายได้ที่ตนเองหาได้ ไม่ชอบไปโรงเรียนเพราะจะทำให้ขาดรายได้ การแต่งกายเปลี่ยนไปตามชาวตะวันตกหรือคนไทยพื้นราบมากขึ้น และในส่วนของผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมนั้น พบว่า เกิดลานจอดรถขนาดใหญ่หน้าหมู่บ้าน ร้านขายของกว่า 50 ร้านเรียงรายตลอดทางเข้าหมู่บ้านและท้ายหมู่บ้านซึ่งมีการเก็บเงินจากนักท่องเที่ยวที่เข้าไปชมสวนดอกไม้ที่สร้างขึ้นมาตามแบบอย่างตะวันตก พืชพันธุ์สัตว์ป่าที่อาศัยอยู่บริเวณเขตอุทยานแห่งชาติ คอยสุเทพถูกรบกวนจากเสียงยานพาหนะที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น

สุรีย์ บุญญาอนุพงศ์ (2539, บทคัดย่อ) ศึกษาผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว กรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า การท่องเที่ยวเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างรวดเร็ว การพัฒนาด้านการคมนาคม การบริการสาธารณูปโภค และสาธารณูปการต่าง ๆ รวมทั้งการบริการทางสังคมอื่น ๆ ได้รับการสนับสนุนเพื่อให้สามารถรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น กิจกรรมการท่องเที่ยวได้ส่งผลทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนมากขึ้น มีการใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรมเพิ่มขึ้น ประชากรในชุมชนที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าไป มีรายได้เพิ่มขึ้น มีโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพและการศึกษาสูงขึ้นพร้อมกับค่าครองชีพที่ขยับตัวสูงขึ้น ขณะที่ชุมชนที่ไม่มีการท่องเที่ยวเข้าไปยังขาดโอกาสดังกล่าวอยู่มาก นอกจากการท่องเที่ยวจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและเศรษฐกิจแล้ว ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนอีกด้วย และการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้จะนำไปในทางลบมากกว่าทางบวก ซึ่งส่งผลสะท้อนกลับสู่การขยายตัวของกิจกรรมการท่องเที่ยวเองด้วย เนื่องจากองค์ประกอบทางด้านสังคม วัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น มิได้เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นเพราะความอ่อนแอของวัฒนธรรมเองด้วย เนื่องจากประชากรในท้องถิ่นขาดความรู้ ความเข้าใจ ถึงแก่นแท้ของวัฒนธรรม ประเพณีของตนเอง ทำให้ไม่สามารถต้านกระแสของวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่เข้ามาได้

ภัทรพงศ์ คงวิจิตร (2543, บทคัดย่อ) ศึกษาพื้นที่และความหมายของการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบาง กล่าวถึงการท่องเที่ยวว่าเป็นวัฒนธรรมที่ผลักดันคนในสังคมสมัยใหม่ให้เดินทางปลีกตัวจากชีวิตประจำวันที่น่าเบื่อหน่ายซึ่งถือว่าเป็นความไม่จริงแท้ของชีวิตในสังคมอุตสาหกรรม เพื่อแสวงหาความจริงแท้โดยผ่านการบริโภคความหมายของพื้นที่ต่าง ๆ อันส่งผลให้เกิดการให้ความหมายและการจัดการพื้นที่ต่าง ๆ ให้เป็นวัตถุประสงค์แห่งการจับจองเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อุดมการณ์ ความคิด และวัฒนธรรม การที่บุคคลกลุ่มต่าง ๆ พยายามอธิบายความหมายใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิมให้แก่เมืองหลวงพระบางทำให้ชาวเมืองหลวงพระบางเกิดความ

ลับสน แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ชาวหลวงพระบางก็ได้ใช้สถานภาพความเป็นเมืองมรดกโลกและการมาเยือนของนักท่องเที่ยวจำนวนมากเพื่อผนวกอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของตนเข้ากับโลกที่ขยายขอบเขตออกไปจากกรอบการรับรู้เดิม ๆ

สุนิสา ฐานพรอนันต์ (2540 อ้างถึงใน รติกา อังกูร, 2543, น. 25) ศึกษาความคิดเห็นของเจ้าอาวาสที่มีต่อการส่งเสริมให้วัดพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว พบว่า เจ้าอาวาสส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเชิงบวกต่อการส่งเสริมให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว ส่วนปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาความสกปรกของวัดที่เกิดจากการท่องเที่ยว การไม่เคารพต่อสถานที่ การไม่รู้จักกาลเทศะ ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และการแต่งกายที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวตามลำดับ

รติกา อังกูร และคณะ (2543, บทคัดย่อ) ศึกษาความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม พบว่า

1. ด้านลักษณะทางกายภาพของวัด ส่วนใหญ่มีการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้อยู่สภาพที่ดี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำให้วัดมีภูมิทัศน์สวยงาม ได้แก่ การปลูกต้นไม้ การจัดสวนหย่อม ความสะอาดของบริเวณวัด ความเป็นสัดส่วนของเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส วัดส่วนใหญ่มีความพร้อมในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่มีคุณค่าเป็นเอกลักษณ์

2. ด้านนโยบายของวัดในเรื่องการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด ส่วนใหญ่มีนโยบายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแต่ยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร อีกทั้งขาดแคลนบุคลากรในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

3. ด้านการรับและการถ่ายทอดความรู้ของพระสงฆ์ ส่วนใหญ่มีพระสงฆ์ที่สามารถทำหน้าที่ในการนำชมวัด ถ่ายทอดความรู้ และเผยแพร่พระพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วยเพียงเล็กน้อยเพราะมีข้อจำกัดเรื่องภาษาและทักษะในการถ่ายทอด

ผลการศึกษาพบว่า วัดที่มีความพร้อมครบทั้ง 3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 วัด คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดสุทัศนเทพวราราม ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความพร้อมของวัด ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคลากร ลักษณะทางกายภาพ และนโยบายของวัดตามลำดับ

Pearce (1981 อ้างถึงใน สันศักดิ์ เสริมศรี, 2529, น. 18-19) ได้รวบรวมเอาแนวคิดของผู้ที่ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวในสังคมต่าง ๆ มาสรุปเป็นข้อเสนอแนวทางการศึกษาว่า เมื่อมุ่งพิจารณาผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมก็น่าจะพิจารณาในประเด็นเหล่านี้ คือ ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อโครงสร้างทางประชากร เช่น การย้ายถิ่น ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงอาชีพ ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการ

เปลี่ยนแปลงของค่านิยม ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อรูปแบบการบริโภค ผลกระทบที่เกิดประโยชน์หรือผลเสียในแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เหล่านี้ได้นำมาสู่การสรุปข้อบ่งชี้ของการศึกษาผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนดังนี้

1. ศึกษาองค์ประกอบและวิธีการบริหารการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด ไร่ โรงวัว เพื่อวิเคราะห์ว่า ภารกิจเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่วัดดำเนินการอยู่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่หลักของพระภิกษุ/วัดหรือไม่? อย่างไร? และการบริหารการจัดการในรูปแบบเช่นนั้นจะส่งผลกระทบต่อชุมชนในลักษณะการเช่นใดบ้าง?

2. ศึกษาผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากการท่องเที่ยวทั้ง โดยตรง และโดยอ้อมอันได้แก่ ผลกระทบที่เกิดจากการบริหารการจัดการของวัด ผลกระทบต่อรูปแบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน และผลกระทบต่อแบบแผนทางวัฒนธรรมประเพณีบางประการ

เนื่องจากมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์แนบเนื่องกันอย่างใกล้ชิด ดังนั้นในการศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ ครั้งนี้ นอกจากผู้ศึกษาจะศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะความเปลี่ยนแปลงในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างมิติทั้งสองแล้ว ยังได้ศึกษาถึงถึงเงื่อนไขปัจจัยอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากปัจจัยด้านการท่องเที่ยวที่เข้ามามีส่วนในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วย

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

ลักษณะของการศึกษา

การศึกษาผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไร่โรงวัว ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรีฉบับนี้ แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ศึกษาเอกสาร (Document Study) โดยศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี ข้อมูลทุติยภูมิ จากหนังสือ จุลสาร วารสาร รายงานการวิจัย สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบและแนวทางในการศึกษา
2. ศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยศึกษาข้อมูลระดับปฐมภูมิจากประชากรกลุ่มเป้าหมายโดยตรง โดยมีวิธีการดำเนินการดังต่อไปนี้

การเลือกพื้นที่ในการศึกษา

เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการศึกษานี้มุ่งที่จะศึกษารูปแบบการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น ในการเลือกพื้นที่ในการศึกษาจึงจำเป็นต้องเลือกวัดที่เป็น/มีแหล่งท่องเที่ยว มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และที่สำคัญคือมีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเยี่ยมชมมากพอสมควร ผู้ศึกษาได้เลือกวัดไร่โรงวัวเป็นกรณีศึกษา โดยมีเหตุผลในการเลือกดังนี้

1. เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากการก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นใหม่ทั้งหมด โดยมีกระบวนการให้ความหมายแก่ถาวรวัตถุที่สร้างขึ้นเป็นจุดเด่นในการประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดให้คนมาเที่ยวชมวัด เช่น พระพุทธรูปหล่อสำริดใหญ่ที่สุดในโลก สักขะนิยสถาน 4 ตำบล คือ สถานที่ประสูติสถานที่ตรัสรู้ สถานที่แสดงปฐมเทศนา และสถานที่ปรินิพพานของพระพุทธเจ้าโดยจำลองแบบมาจากประเทศอินเดีย ซึ่งตามคติความเชื่อของชาวพุทธถือว่าหากได้ไปนมัสการสถานที่เหล่านี้แล้วจะทำให้ได้บุญมาก เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นการพยายามเชื่อมโยงมิติด้านความเชื่อทางศาสนาเข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

2. เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ห่างจากทางหลวงหมายเลข 340 (ตลิ่งชัน-สุพรรณบุรี) ประมาณกิโลเมตรที่ 68 เพียง 14 กิโลเมตร (ทางหลวงหมายเลข 3422) การคมนาคมสะดวก ทำให้นักท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯและจังหวัดใกล้เคียงสามารถเดินทางมาเที่ยวในวันสุดสัปดาห์และในช่วงเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ ได้สะดวก

3. มีตลาดบริการสินค้าแก่นักท่องเที่ยวภายในวัดและผู้ที่เดินทางผ่านเส้นทางสายนี้ มักจะแวะซื้อสินค้าจากตลาดภายในวัดเสมอ สภาพเศรษฐกิจที่เจริญขึ้นย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชนตามไปด้วย

4. ในอดีตจุดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและร้านค้าได้กระจายอยู่ทั่วไปภายในบริเวณวัด แต่ปัจจุบันวัดกำลังอยู่ในช่วงของการจัดระเบียบทางกายภาพ มีความพยายามในการจัดบริเวณสถานที่ตั้งร้านค้าและการแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ที่ชัดเจนมากขึ้น จึงเป็นช่วงเวลาสำคัญที่น่าจะศึกษาถึงความคิดเห็นของคนในชุมชนทั่วไปและกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินการดังกล่าว

5. มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยวัด และมีหน่วยงานภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนให้การสนับสนุนเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว

6. มีชุมชนตั้งอยู่ติดกับวัดคือหมู่บ้านไผ่โรงวัวซึ่งน่าจะได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยตรง และชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงซึ่งน่าจะได้รับผลกระทบโดยอ้อมไปด้วย

7. เนื่องจากวัดไผ่โรงวัวใช้การสร้างถาวรวัตถุและการให้ความหมายแก่สิ่งที่สร้างขึ้น โดยผูกโยงกับมิติด้านความเชื่อในศาสนาเป็นจุดเด่น ในการประชาสัมพันธ์ให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นภายในวัด จึงมีความเป็นไปได้ที่จะใช้วัดไผ่โรงวัวเป็นกรณีศึกษาแทนวัดอื่น ๆ ที่มีแนวคิดในการสร้างวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีการบริหารจัดการและมีลักษณะทางกายภาพคล้าย ๆ กันได้

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive) จากประชากรในพื้นที่เป้าหมายเพื่อเป็นตัวแทนในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนั้น เพื่อให้ข้อมูลที่ได้นี้มีความน่าเชื่อถือและเพียงพอต่อการนำมาวิเคราะห์ถึงสภาพของผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในภาพรวม ผู้ศึกษาจึงได้พยายามเลือกกลุ่มตัวอย่างให้กระจายมากที่สุด ดังนี้

1. พระภิกษุ สามเณร แม่ชี และศิษย์วัดไผ่โรงวัว
2. มัคทายก ไวยาวัจกร คณะกรรมการของวัดไผ่โรงวัว

3. เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่
4. ผู้ประกอบการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
5. ผู้นำชุมชน : กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มสตรี ผู้นำกลุ่มอาชีพ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
6. ประชาชน : ตัวแทนผู้อาวุโส ตัวแทนกลุ่มวัยรุ่น ตัวแทนกลุ่มเยาวชนจากพื้นที่หมู่ 1, 8, 11, 16 ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี และหมู่ 18 ตำบลบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่รอบวัด ไร่โรงวัว

การเลือกเทคนิคในการศึกษา

เนื่องจากการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณี วัดไร่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ฉบับนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ในประเด็นเรื่องการบริหารการจัดการการท่องเที่ยวและข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมซึ่งไม่อาจแจกแจงในเชิงปริมาณได้ชัดเจน ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง ในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมในเชิงลึกจึงจำเป็นต้องใช้เทคนิคการศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพ อันประกอบด้วย

- การพูดคุยแบบเป็นกันเอง (Informal Interview)
- การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) / (Focus group interview)
- การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation)

โดยคาดว่าด้วยอาศัยเทคนิคการศึกษาดังกล่าวจะทำให้ผู้ศึกษาสามารถศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ความเชื่อของกลุ่มตัวอย่างแต่ละท่านที่มีต่อรูปแบบการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดสืบเนื่องมาจากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในมิติที่ชัด/ลึก เพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่เป็นต้นตอบ่อเกิดของปัญหา แนวทางแก้ไข ตลอดจนแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อวัดและชุมชนในระยะยาวได้

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการพูดคุยแบบเป็นกันเอง (Informal Interview) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) / (Focus group interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) นั้น ผู้ศึกษาได้อาศัยแนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการลงศึกษาในพื้นที่จริงในเบื้องต้นพัฒนาเป็นแนวคำถามประกอบการพูดคุย/สอบถาม/สัมภาษณ์/สังเกต จากนั้นจึงนำแนวคำถามที่ได้ไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อให้ได้แนวคำถามที่ครอบคลุมต่อประเด็นที่ทำการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพูดคุย/สอบถาม/สัมภาษณ์/สังเกต นอกจากนี้ยังได้ใช้อุปกรณ์ประกอบการสัมภาษณ์ เช่น แผนที่ รูปภาพ และใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เป็นเครื่องมือช่วยบันทึกข้อมูลด้วย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การพูดคุยแบบเป็นกันเอง (Informal Interview) เป็นการพูดคุยกับประชากรกลุ่มตัวอย่างและประชาชนทั่วไปทั้งในและนอกพื้นที่รวมทั้งนักท่องเที่ยวเพื่อสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็น ทศนคติ ความเชื่อต่าง ๆ
2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) / (Focus group interview) โดย
  - นัดหมายบุคคล/กลุ่มเป้าหมายล่วงหน้า
  - เตรียมแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ วัสดุอุปกรณ์ประกอบการสัมภาษณ์ เช่น แผนที่ รูปภาพ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เป็นต้น
  - บอกวัตถุประสงค์และประโยชน์ของการศึกษาลงถึงขั้นตอนในการสัมภาษณ์
  - ทำการสัมภาษณ์
  - สรุปผลการสัมภาษณ์แล้วนำเสนอผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อให้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมในประเด็นที่ไม่ชัดเจน
3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) โดยร่วมสังเกตกับกลุ่มตัวอย่าง ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ รวมทั้งนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในวัดและความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นในชุมชน แล้วนำไปสู่การพูดคุย ประเด็นผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

การวิเคราะห์ผลการศึกษา

วิเคราะห์ผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ทำการศึกษาโดยอาศัยการประมวลข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างทั้งในส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูลโดยตรงและในส่วนที่เป็นความคิดเห็นมาเปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎีและผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อพิจารณาถึงแง่มุมที่เหมือน / ต่างกัน จากนั้นจึงนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อเป็นฐานในการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาและแนวทางการพัฒนารูปแบบการบริหารการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวในอนาคต

การนำเสนอผลการศึกษา

นำเสนอผลการศึกษาในบทที่ 4 ด้วยการพรรณนา (Descriptive presentation) ประกอบด้วยตาราง โดยแบ่งการนำเสนอผลการศึกษาออกเป็น 4 ส่วนดังนี้

- ส่วนที่ 1 วิวัฒนาการของวัดและชุมชน
- ส่วนที่ 2 รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
- ส่วนที่ 3 ผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน
- ส่วนที่ 4 อภิปรายผลการศึกษา

ข้อจำกัดของการศึกษา

ข้อจำกัดของการศึกษาบางประการที่จำเป็นต้องตั้งเป็นข้อตกลงเบื้องต้นเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ได้จากการพูดคุย สอบถาม สัมภาษณ์ สัมผัสจากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. สภาพความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นการศึกษาข้อมูลเปรียบเทียบในช่วงก่อนและหลังจากการมีกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้น ภาพของวัดและชุมชนในช่วงก่อนมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในอดีตจึงอาจไม่ชัดเจนนักในมุมมองของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุอยู่ในช่วงไม่เกิน 30 ปี เช่น กลุ่มเยาวชน เด็กนักเรียน หรือคนต่างถิ่นที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนหลังจากมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดขึ้นภายในวัด ไร่ โรงวัวแล้ว

2. ปัจจุบันสภาพชุมชนหมู่บ้านที่ทำการศึกษามีความเจริญทางด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและมีลักษณะเป็นชุมชนเปิด ประชาชนมีฐานะความเป็นอยู่ดีพอสมควร จากความที่เป็นชุมชนเปิดนี้เองย่อมทำให้ประชาชนได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกชุมชนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน การวิเคราะห์ผลการศึกษาผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากการท่องเที่ยวจึงอาจเกิดความคลาดเคลื่อนขึ้นได้โดยเหตุที่ผู้ศึกษาไม่สามารถควบคุมตัวแปรอื่น ๆ ไม่ให้เข้ามาเกี่ยวข้องได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ก็มุ่งศึกษาวิเคราะห์การท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นเพียงปัจจัยหนึ่ง ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละมิติ ดังนั้น ผลการศึกษาวิเคราะห์ที่ได้จึงอาจไม่ใช่บทสรุปสุดท้าย แต่เป็นเพียงข้อสันนิษฐานเพื่อตั้งสมมติฐานในการศึกษาครั้งต่อไป

3. ผู้ศึกษามีระยะเวลาศึกษาในพื้นที่น้อย (มกราคม-เมษายน 2545) ทำให้ไม่มีโอกาสสังเกตสภาพการท่องเที่ยวและวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนทั้งหมดได้มากมายนัก ข้อมูลที่ได้จึงจำกัดอยู่เฉพาะในช่วงระยะเวลาดังกล่าว แม้ว่าจะอาศัยการสอบถามสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างและประชาชนอื่น ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ รวมทั้งนักท่องเที่ยวบางส่วน แต่ข้อมูลที่ได้ก็อาจจะไม่ครอบคลุมเพียงพอ จึงอาจส่งผลให้การศึกษานี้ไม่สมบูรณ์

นอกจากนี้ ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งในการศึกษาผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมก็คือ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีอยู่หลากหลาย และที่สำคัญก็คือปัจจัยอันหลากหลายเหล่านั้นมักจะเป็นตัวกระทำร่วมกันเสียเป็นส่วนใหญ่ การที่จะระบุว่าปัจจัยใดเป็นตัวก่อให้เกิดผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงโดยชัดเจนนั้นมักจะทำได้ยาก ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นแค่เพียงการศึกษาถึงการท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นหนึ่งในบรรดาปัจจัยอันหลากหลายที่เข้ามามีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงบวกและเชิงลบเท่านั้น

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 วิวัฒนาการของวัดและชุมชนบ้านไผ่โรงวัว

วัดไผ่โรงวัว

การศึกษาผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่แห่งเดียว สามารถศึกษาได้ในเชิงวิวัฒนาการ โดยเปรียบเทียบลักษณะของความเปลี่ยนแปลงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ดังนั้น เพื่อให้เห็นภาพวิวัฒนาการของความเปลี่ยนแปลงภายในวัดไผ่โรงวัวและชุมชนบ้านไผ่โรงวัว ตลอดถึงผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายหลังจากมีกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้ศึกษาจึงได้แบ่งระยะเวลาของการศึกษาออก 2 ช่วงกว้าง ๆ ดังนี้ (ดูตารางที่ 4.1 ประกอบ)

ตารางที่ 4.1

ระยะเวลาในช่วงของวิวัฒนาการการท่องเที่ยว

1 ก่อนมีกิจกรรมการท่องเที่ยว			2 มีกิจกรรมการท่องเที่ยว	
พ.ศ....-2469	พ.ศ. 2469-2479	พ.ศ. 2479-2512	พ.ศ. 2512-2533	พ.ศ. 2533-2545
ก่อนจะมาเป็น วัดไผ่โรงวัว	ก่อสร้างวัด	เร่งรัดพัฒนา ปฏิบัติ-ปฏิญาณ คาดการณ์ ล่วงหน้า	ศรัทธา-ท่องเที่ยว	เปลี่ยนแปลง- ปรับปรุง

เมื่อพิจารณาจากตารางแสดงช่วงระยะเวลาดังกล่าวจะพบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวได้เข้ามาสู่วัดไผ่โรงวัวและชุมชนบ้านไผ่โรงวัวจนถึงปัจจุบันประมาณ 32 ปีแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร สภาพความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครองท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมของชุมชนในช่วงระยะเวลาอันยาวนานเช่นนี้ย่อมมี

สาเหตุมาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกชุมชนมากมาย แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การเกิดขึ้นของ วัดไผ่โรงวัวภายใต้ศรัทธาวิสัยทัศน์และมโนปณิธานอันแรงกล้าของพระบ้านนอกรูปหนึ่ง และการริเริ่มสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมในปี พ.ศ. 2500 ถือได้ว่าเป็นการเริ่มเปิดฉากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural tourism) ขึ้นภายในวัด ผลที่ตามมาก็คือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายในชุมชนอย่างรวดเร็วอย่างชนิดที่เรียกได้ว่า . . . ต่อให้สิบผู้ว่าฯห้านายฯก็ไม่สามารถทำชุมชนแถบ วัดไผ่โรงวัวให้เป็นเช่นทุกวันนี้ได้ . . . (พระครูสุวรรณธรรมสุนทร ใน อนุสรณ์ 100 ปี หลวงพ่อหอม, 2544) อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ขึ้นอย่างรวดเร็ว

ก่อนจะมาเป็นวัดไผ่โรงวัว (พ.ศ. ... - 2469)

หากย้อนเวลากลับไปสักประมาณ 160 ปี ชื่อของหมู่บ้านในย่านตำบลบางตาเถรนี้ยังไม่ปรากฏชัดเจน ทั้งนี้ สันนิษฐานจากโคลงนิราศสุพรรณฯที่พระศรีสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) ได้แต่งไว้ในราว ๆ พ.ศ. 2384 ซึ่งไม่ได้บันทึกถึงชื่อดินแดนแถบนี้ไว้เลย เพียงแต่บันทึกถึงลักษณะเส้นทางก่อนเข้าเขตจังหวัดสุพรรณบุรีช่วงบ้านบางหวาย (ปัจจุบันอยู่ในเขต อ.บางเลน จ.นครปฐม) ไว้ว่า

บางหวายท้ายคุ้งช่อง	คลองมี
แดนนครไชยศรี	สุดสร้อย
เข้าแดนสุพรรณบุรี	เรือเปลี่ยว เดียวเอย
ทุ่งท่าป่ายูงริน	รถเรือเปื้อนชม ฯ
ชุมชนักคักตบช้อน	บอนแขง
บอนสุพรรณหันแกง	อร้อยแท้
..... ฯลฯ	

แล้วข้ามไปกล่าวถึงบ้านบางสามซึ่งอยู่เลยพื้นที่ตำบลบางตาเถรขึ้นไปว่า

บางสามสารเจ้าทรง่าง	ปางหลัง
อารักคักสิทรวัง	แวนแคว้น
..... ฯลฯ	

(คำรองราชานุกาพ, 2518, น. 240-241) จึงพอสันนิษฐานได้ว่า หมู่บ้านต่าง ๆ ในบริเวณตำบลบางตาเถรในปัจจุบันนี้ ในสมัยที่ท่านสุนทรภู่ผ่านมานั้นยังไม่มีอยู่ หรือหากจะมีอยู่ก็เป็นไปได้ว่า ยังคงเป็นพื้นที่ที่ผนวกรวมอยู่กับชุมชนใดชุมชนหนึ่งในบริเวณใกล้เคียง

นอกจากนี้ พระครูอุภัยภาดาทรหรือหลวงพ่อบอม (ต่อไปจะใช้คำว่า “หลวงพ่อบอม” แทนสมณศักดิ์ในทุกที่) ยังได้บันทึกถึงลักษณะของพื้นที่แถบนี้เมื่อครั้งที่ท่านรับนิมนต์มาจำพรรษาอยู่ที่ วัดไผ่โรงวัวคราวแรกว่า. . . เมื่อแรกเริ่มเดิมทีในท้องถิ่นนี้มีแต่พงคอกหญ้า มีต้นไม้ยืนต้น ปรุปราย มีป่าพงอันหนาทึบ เข้าไปในป่าพงแล้วมองไม่เห็นอะไร มีสัตว์นานาชนิดอาศัยอยู่มาก มีเสือก ช้าง กวาง ทราบ หมูป่า หมี เป็นต้น . . . ยากที่มนุษย์ผ่านไปได้ มีทางสัตว์เดินป่าเป็นที่แห่ง ๆ ถ้ามนุษย์จะผ่านไปต้องอาศัยทางสัตว์ที่ทำได้ แต่มีเป็นตอน ๆ ตอนหนึ่งสั้นบ้างยาวบ้าง ปลอดภัย รัฐบาล เพราะเจ้าหน้าที่สำรวจไม่ถึงและบ้านเรือนผู้คนก็ไม่มี. . . (พระอนิโชภิกขุ, 2544ง, น. 22)

จากบันทึกดังกล่าว ทำให้พอทราบได้ถึงลักษณะภูมิประเทศอันเป็นป่ากร้างไม่มีประชาชนถือครองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว หรือมีก็ไม่มากนัก ต่อมาเมื่อมีประชาชนอพยพเข้ามาจับจองพื้นที่ ทำมาหากินในบริเวณแถบนี้มากขึ้น ภาพของความเป็นกลุ่มชุมชนหมู่บ้านจึงค่อย ๆ ปรากฏขึ้นและค่อย ๆ วิวัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ก่อร่างสร้างวัด (พ.ศ.2469-2479)

ก่อนที่จะมีวัดไผ่โรงวัวขึ้นนั้น สภาพพื้นที่แถบนี้ . . . มีบ้านคนตั้งอยู่บ้างเป็นหลัง ๆ ในนาของใคร ๆ ก็ตั้งบ้านอยู่ในนาของตน อยู่ระยะห่างกันประมาณ 2-3 กิโลเมตร บางที่ 4-5 กิโลเมตร มีที่ดินที่สร้างวัดไผ่โรงวัวนั้นมีกอไผ่กลุ่มหนึ่งห่างจากวัดประมาณ 1 กิโลเมตร ใช้เป็นที่ชาวนาปลูกเป็นโรงเฝ้าวัวชั่วคราว ที่นั่นก็เลยเรียกว่า “ไผ่โรงวัว” (พระอนิโชภิกขุ, 2544ง, น. 22) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2469 มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ “พระรุ่ง” เดินทางผ่านมาพักปักกลดอยู่ในบริเวณนี้

พระรุ่งนี้ เมื่อสมัยที่ยังเป็นฆราวาสได้คบหาเป็นสหายกันกับนายสอนซึ่งเป็นชาวบ้านไผ่โรงวัว จึงเป็นไปได้ว่าเหตุที่ท่านเดินทางมาปักกลดในบริเวณแถบนี้ก็เพื่อต้องการมาเยี่ยมเยือนพรรคพวกเพื่อนฝูง แต่เมื่อเห็นว่าเป็นสถานที่ที่น่ารื่นรมย์จึงพักปักกลดอยู่

แต่เดิมนั้น บริเวณที่พระรุ่งมาปักกลดอยู่นี้เป็นพื้นที่ที่อยู่ในความครอบครองของนายชู ครั้นนายชูเห็นว่าพระภิกษุเดินทางมาปักกลดอยู่ก็ดีใจ คิดอยากจะมิวัดไว้ทำบุญใกล้ ๆ บ้าน จึงได้ถวายที่ดินบริเวณดังกล่าวซึ่งมีอยู่ประมาณ 20 ไร่แก่พระรุ่งสำหรับสร้างเป็นสำนักสงฆ์

หลังจากที่ได้ปรึกษารื้อกับเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ที่มีความประสงค์เป็นอย่างเดียวกัน แล้วจึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันจัดสร้างเป็นสำนักสงฆ์ขึ้น อาศัยมูลเหตุที่พื้นที่บริเวณนี้อยู่ใกล้กับบริเวณ “ไผ่โรงวัว” สำนักสงฆ์แห่งนี้จึงพลอยมีชื่อเรียกว่า “วัดไผ่โรงวัว” ตามไปด้วย จากนั้นจึงได้นิมนต์ให้พระรุ่งอยู่จำพรรษา ณ วัดไผ่โรงวัวแห่งนี้ พระรุ่งจึงมีฐานะเป็นเสมือนเจ้าอาวาสหรือ

ประธานสงฆ์รูปแรกของสำนักสงฆ์ไผ่โรงวัวแห่งนี้ไปโดยปริยาย แต่หลังจากที่ท่านพักจำพรรษาอยู่ได้ประมาณ 1 ปีเศษ ท่านก็ได้บอกลาชาวบ้านแล้วออกจาริกต่อไป

หลังจากที่พระรุ่งได้จาริกจากไปแล้ว ชาวบ้านในละแวกนี้ก็ไม่สามารถที่จะประกอบกิจกรรมทางศาสนาได้เพราะไม่มีพระภิกษุจำพรรษาอยู่ การที่จะเดินทางไปทำบุญยังวัดอื่น ๆ เช่น วัดบางสาม ก็ตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชน ตลอดทั้งการคมนาคมในสมัยนั้นต้องอาศัยทางน้ำเป็นหลัก ทำให้ชาวบ้านไม่มีความสะดวกในเวลาที่ต้องการทำบุญ ดังนั้น ในปี พ.ศ.2472 ชาวบ้านไผ่โรงวัวโดยการนำของนายสุข สุวรรณศรี นายสุต วัชชวงษ์ นายบุตร นายพุม และนายสอน (เสียชีวิตหมดแล้ว) จึงได้พร้อมใจกันเดินทางไปนิมนต์พระภิกษุจากวัดบางสาม 2 รูปมาจำพรรษาในสำนักสงฆ์ไผ่โรงวัวแห่งนี้

พระภิกษุ 2 รูปที่เดินทางมาตามคำนิมนต์ของชาวบ้านครั้งนี้ประกอบด้วยพระขาวกับพระหอม และพระหอมรูปนี้ก็คือ “พระครูอุภัยภาดาทร” หรือ “หลวงพ่หอม” ผู้นำในการก่อสร้างวัดไผ่โรงวัวจนเป็นที่รู้จักของประชาชนโดยทั่วไปนั่นเอง

เรื่งรัดพัฒนา (2479-2512)

นับจากเริ่มสร้างสำนักสงฆ์ไผ่โรงวัวมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2469-2479 เป็นระยะเวลายาวนานถึง 10 ปี แม้ว่าจะมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาและเป็นประธานสงฆ์หลายรูปด้วยกัน (ดูตารางที่ 4.2 ประกอบ) แต่การพัฒนาด้านถาวรวัตถุภายในวัดก็มีอยู่น้อยมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในสมัยนั้นจำนวนประชากรในชุมชนยังมีน้อย ฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชนยังไม่ดีนัก ทั้งนี้สันนิษฐานได้จากบันทึกของหลวงพ่หอมที่ว่า . . . ถ้าหวนระลึกถึงครั้งหลัง เมื่อสร้างวัดไผ่โรงวัวใหม่ ๆ แล้วไม่น่าจะเป็นวัดเป็นวาได้เลย วัดตั้งอยู่กลางทุ่งนาอันเปล่าเปลี่ยว บ้านก็อยู่ห่าง ๆ โนนหลังนี้หลังบิณฑบาตกว่าจะได้ข้าวก็หลายแหวะหลายแห่ง กว่าจะกลับมาถึงวัดก็ตะวันโแดง . . . (พระอนิโชภิกขุ, 2524 ก, น. 62)

สถานภาพของความเป็นพระภิกษุที่ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยอาศัยการสนับสนุนด้านปัจจัย 4 คือ จีวร อาหารบิณฑบาต เสนาสนะที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค จากชาวบ้านน่าจะเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ไม่มีการบอกรูปหรือเรียไรชาวบ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจยังไม่ดีนัก เมื่อชุมชนไม่สามารถให้การสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจแก่วัดได้ วัดจึงไม่อาจพัฒนาสิ่งปลูกสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ได้ อีกประการหนึ่งเหตุที่ไม่มีการพัฒนาสิ่งก่อสร้างภายในวัดเพิ่มเติมน่าจะเป็นเพราะในสมัยนั้นมีจำนวนพระจำพรรษาอยู่น้อยรูป การที่จะพัฒนาสิ่งปลูกสร้างให้เป็นการถาวรจึงออกจะเป็นการเกินความจำเป็น นอกจากนี้ หลักปฏิบัติเกี่ยวกับการถือสัจ โดยในเสนาสนะตามมีตามได้

(ขดลลภสัณ โคษ) ของพระภิกษุก็น่าจะเป็นอีกเหตุผลหนึ่งซึ่งสามารถนำมำประกอบการอธิบายได้ว่าทำไมวัดไผ่โรงวัวจึงไม่มีการพัฒนามากนักในช่วงเวลาดังกล่ำวนั้น

ดลรล่งที่ 4.2

ลำดับเจ้าอวลสวัดไผ่โรงวัวตั้งแต่รูปแรกจนถึงรูปปัจจุบัน (พ.ศ.2545)

ลำดับที่	นลมเจ้าอวลส	พ.ศ. ... - ...	ประวัติจ้ลอวลส
1	พระรุ่ง	2469 - 2471	เป็นพระรุดงค้มำอยู่ไม่ปรลกฎประวัติจ
2	พระขवल	2472 - 2477	นินนค้มำจลกวัดบงสลม / ลลสิกขล
3	พระรอด	2477 - 2478	ลลสิกขล
4	พระเงิน	2478 - 2479	ไม่ปรลกฎ
5	พระครูอุภักขลคลทร (ขอม อนิโช)	2479 - 2532	มำจลกวัดบงสลมพร้อมพระขवल / ไปจ้ลพรรชลอยู่วัดพระศร้มหลรลคและ เรียนพระปริยัฒธรรมที่วัดประตุสลร 6 ปี / ขवलบ้ลนินนค้กล้บมำวัดไผ่โรงวัว
6	พระครูสุวรรณชินวัฒน้ (โกร้ง ชินวัโส)	2532 - ปัจจุบัน	อุปสมบท / จ้ลพรรชลอยู่วัดไผ่โรงวัว (เป็นหลนของหลวงพ่อขอม)

เมื่อหลวงพ่อขอมเดินทางมำจ้ลพรรชลในครั้งแรก ท่านก็ได้เริ่มงนด้นการก่อสร้างที่นที่ โดยเริ่มจลบ่อน้ำ (ปัจจุบันบ่อน้ำแห่งนี้อยู่บริเวณหน้าวัดและพัฒนลเป็นบ่อเต้/ปลล) ก่อนดงที่ท่านได้บันทึกไว้ว้... เมื่อเรมำอยู่ ที่วัดไผ่โรงวัวเพิ่งสร้งใหม่ ๆ สร้งได้ประมาณ 1 ปี ที่วัดยังไม่สร้งอะไร เป็นสำนักสงฆ์ มีกุฎิโคลงเคลงอยู่ 2-3 หลัง มีสลลลทำบุญอยู่ก้บดินเป็นโรงมุงจลกมีหอสวคมนต้เล็ก ๆ อยู่ 1 หลัง มีสระเล็ก ๆ อยู่ 1 สระ เวลนน้ำแห้งดงไปดกน้ำที่แม่น้ำทลจีนไกลจลกวัดไปกิลลเศษ... (พระอนิโชภิกษุ, 2544ง, น. 7-8) จลกนั้นท่านก็ได้เดินทางไปจ้ลพรรชลอยู่ที่วัดพระศร้มหลรลคและศึกษาพระปริยัฒธรรมต้อที่วัดประตุสลรในดัวจ้งหวัดสุพรรณบุรี จนกระทั่งเมื่อท่านจบการศึกษาพระปริยัฒธรรมน้กธรรมชั้นเอกเรียนร้อยแล้ว ขवलบ้ลนจึงนินนค้ท่านกล้บมำจ้ลพรรชลที่สำนักสงฆ์ไผ่โรงวัวอีกครั้ง

เมื่อหลวงพ่อขอมเดินทางกล้บมำในครั้งน้ก็พบว่าเสนลสนะดง ๆ ล้วนแต่อยู่ในสภลพที่ทรุดโทรมลงไปมลค ดงที่ท่านได้บันทึกไว้ว้... วัดไผ่โรงวัวได้ทรุดโทรมลงไปมลค ไม่ได้รับ

ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์เลย จะร้างหรือมีร้างแหล่อยู่แล้ว ท่านเจ้าคณะฯจะรื้อไปไว้วัดบางสาม พอเห็นเรากลับมาก็ไม่รื้อ (2544ง, น. 8) ดังนั้น ท่านจึงได้เริ่มงานพัฒนาเสนาสนะ โดยในปี พ.ศ. 2480 ได้สร้างศาลาการเปรียญเพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทำบุญต่าง ๆ (ปัจจุบันศาลาการเปรียญหลังนี้มีชื่อเรียกว่า “ศาลา1” ทางวัดได้บูรณปฏิสังขรณ์สำหรับใช้เป็นฌาปนสถาน) เมื่อศาลาการเปรียญเสร็จเรียบร้อยลงแล้ว ในปีถัดมาหลวงพ่อบุญจึงเริ่มงานด้านการศึกษาของพระสงฆ์ควบคู่ไปกับการบูรณะเสนาสนะที่ทรุดโทรม และเริ่มซื้อที่ดินขยายออกไปจากเดิมเพื่อสร้างอุโบสถ

ในช่วงที่หลวงพ่อบุญดำเนินการก่อสร้างอุโบสถอยู่นั้น ท่านได้ทำเรื่องขอพระราชทานวิสุงคามสีมาจนกระทั่งได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 ก่อนที่อุโบสถจะสำเร็จลุล่วงลงในปี พ.ศ. 2494 สำนักสงฆ์ไผ่โรงวัวจึงได้ยกฐานะขึ้นเป็นวัดอย่างสมบูรณ์แบบ โดยมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “วัดโพธาราม” แต่ด้วยเหตุที่ชาวบ้านไผ่โรงวัวคุ้นเคยกับชื่อเดิมมากกว่าจึงไม่ค่อยมีใครเรียกชื่อใหม่อีกมากนัก อีกทั้งประชาชนในถิ่นอื่น ๆ ก็รู้จักวัดไผ่โรงวัวในนามเดิมมากกว่า ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2533 จึงมีการขอเปลี่ยนชื่อจาก “วัดโพธาราม” กลับไปเป็น “วัดไผ่โรงวัว” ตามชื่อที่เรียกกันมาแต่เดิม

ปฏิบัติทา-ปฏิญาณ

ความศรัทธาในการสร้างพระพุทธรูปของหลวงพ่อบุญที่เกิดจากคติความเชื่อเรื่องบุญกรรม สวรรค์ ฯลฯ ตามวิถีวัฒนธรรมความเชื่อแบบพุทธที่ปรากฏอยู่ในบันทึกตอนหนึ่งว่า

...เพราะเราได้ขึ้นพระท่านเทศน์ว่า อานิสงส์สร้างพระพุทธรูปไม่ว่าจะสร้างองค์เล็กหรือองค์ใหญ่เท่าใดก็ตามจะมีบุญมาก อานิสงส์มาก จะได้เป็นพรหมเป็นอินทร์ ถ้าเป็นมนุษย์จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าสร้างพระพุทธรูปด้วยทองคำก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า อาตมาได้ขึ้นอานิสงส์พระท่านเทศน์อย่างนี้แล้วก็เกิดศรัทธาสร้างมากมายเหลือที่คณานับให้ถ้วนได้...(พระอนิโฆภิกขุ, 2544ง, น. 34)

ผนวกกับการหันกลับไปศึกษาเหตุการณ์ในอดีต การวิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบันและการคาดการณ์ในอนาคตดังที่ปรากฏในบันทึกอีกตอนหนึ่งว่า

...ต่อไปในอนาคตเบื้องหน้าโน้น พระพุทธโอวาทของพระองค์จะอยู่ตามกระดาดขึ้น ไม่กำซาบเข้าไปในจิตใจคน วัดอุท้หลายที่ผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาสร้างไว้ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์ จะประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระพุทธองค์ จงดูถาวรวัตถุที่พระเจ้าอโศกสร้างไว้เป็นตัวอย่าง ถ้าไม่ได้พระเจ้าอโศกสร้าง

สังเวชนียสถาน 4 ตำบลไว้ ในสมัยปัจจุบันจะไม่มีใครรู้ ที่พระพุทธองค์ประสูติ ที่ศรีสุทโธปทุมเทสนา และที่ปรินิพพาน ได้เลย สังเวชนียสถาน 4 ตำบลถึงแม้จะเป็น วัตถุ ก็อาจทำให้มนุษย์เข้าถึงพุทธานุสติได้ (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ก, น. 81-82)

ได้นำมาสู่ความมุ่งมั่นที่ . . . จะช่วยสืบอายุพระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัด . . . (2544ก, น. 75) รวมทั้งปฏิบัติในการก่อสร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะที่เกื้อกูลต่อศาสนบุคคล โดยมุ่งผลทางด้านศาสนธรรมเป็นสำคัญที่เกิดจากการคาดการณ์อนาคตของท่านที่ว่า . . . ต่อไปภายหน้า ถ้าวัดไม่มี ศาสนาจะอยู่ไม่ได้เลย สงฆ์ปุณฺณชนเดี๋ยวนี้กำลังกายกำลังใจอ่อนแอเหลือเกิน ไม่มี ความอดทน จะให้ท่านอยู่กะคินหรืออยู่ในป่า ต้องไม่มีใครบวชพระเป็นแน่ที่เดียว . . . (2544ก, น. 75) ทำให้หลวงพ่อบอกเกิดวิริยะอุตสาหะในการก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ขึ้นมากมาย

นอกจากนี้ หลวงพ่อบอกยังได้ใช้การทำงานก่อสร้างเสนาสนะถาวรวัตถุต่าง ๆ เป็น มรรควิธีในการขัดเกลาตัวเอง ดังที่ท่านได้บันทึกไว้ว่า . . . เท่าที่ทำเช่นนี้ เพราะนัยหนึ่งเราเห็นว่า ทำงานเสียให้เหนื่อย เข้าค้นหาจะได้ไม่มารบกวน แต่ก็ เป็นความจริง ทำไป ๆ ก็เพลิน เกิดปิติ ปราโมทย์ มีจิตใจเข้มแข็งผ่องใส ค้นหาที่เสื่อมซาลง . . . (2544ก, น. 64) ผลของความพยายามในการขัดเกลาตนเองด้วยมรรควิธีดังกล่าวได้นำมาสู่การกล่าวสังจะปฏิญาณ 5 ข้อในพรรษาที่ 49 (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ง, น. 55) ว่า

1. ชีวิตเราที่เหลือ ขอช่วยพระพุทธองค์ไปจนตาย
2. เมื่อมีชีวิตอยู่ ถ้าเรามีเงินส่วนตัวสักหนึ่งบาท เราจะอายุพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่ง
3. เราจะให้รูปพระพุทธองค์เคลื่อนไปในพื้นธรณี
4. โอ ! โลกนี้ไม่ใช่ของฉัน
5. เราต้องตาย ตายได้ผ้าเหลืองของเรา

การทำงานก่อสร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุของท่านจึงนับได้ว่าก่อให้เกิดประโยชน์ ทั้งแก่พระพุทธศาสนา ชุมชน และตนเองไปพร้อม ๆ กัน

คาดการณ์ล่วงหน้า

ถึงปี พ.ศ. 2500 ตามคคิชาวพุทธถือว่าเป็นปีกิ่งพุทธกาล มีการจัดงานเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาขึ้น โดยทั่วไป ความที่หลวงพ่อบอกเป็นผู้ที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและมีความชอบในการสร้างพระพุทธรูปเป็นทุนเดิมอยู่แล้วทำให้ท่านคิดที่จะสร้างพระพุทธรูปขึ้นเพื่อ เป็นพุทธานุสติเนื่องในโอกาสดังกล่าว

ชั่ว ล้อมมหาดไทย ซึ่งเคยอุปสมบทอยู่ในช่วงเวลานั้น (ปัจจุบันเป็นเจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยวหน้าสมเด็จพระพุทธโศดม) ได้เล่าถึงเหตุการณ์ในช่วงนั้นว่า “. . . ปี 2500 ผมบวช หลวงพ่อก็บอกว่าคุณอย่าเพิ่งสึกเลย อยู่ช่วยกันไปก่อน สร้างพระ 1 องค์ ถ้าพระองค์นี้เสร็จล่ะก็วัดไผ่ฯ เจริญ . . .” (ชั่ว ล้อมมหาดไทย, สัมภาษณ์) ความคำริของหลวงพ่อบอกดังกล่าวนำไปสู่การหล่อพระสำริดใหญ่ที่สุดในโลกในที่สุด

จากบทบันทึกตอนหนึ่งของหลวงพ่อบอกที่ว่า . . . อาตมาจะขอทำนายทายทักไว้ว่าต่อไปในอนาคต ที่บริเวณมณฑลวัดไผ่โรงวัวนี้ จะเป็นศูนย์การค้าที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งในประเทศไทย (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ก, น. 76) พอที่จะสันนิษฐานได้ว่าหลวงพ่อบอกมาที่ จะมีภาพของการพัฒนาชุมชนในความคิดของท่านอยู่ก่อนแล้ว การเกิดขึ้นของกิจกรรมการท่องเที่ยวภายหลังจากการสร้างสมเด็จพระพุทธโศดมแล้ว ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว สภาพตลาดภายในวัดและอาคารร้านค้าบริเวณด้านหลังวัดแม้จะไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นศูนย์การค้าที่ยิ่งใหญ่เมื่อเปรียบเทียบกับศูนย์การค้าต่าง ๆ ในปัจจุบัน แต่ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าเล็กนักเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดในแถบชนบทอื่น ๆ อีกทั้งในปัจจุบันมีแนวโน้มของการขยายพื้นที่ก่อสร้างอาคารพาณิชย์จากบริเวณหลังวัดออกไปตามทางหลวงหมายเลข 3422 มากขึ้น ทำให้แนวโน้มของความเจริญด้านเศรษฐกิจในอนาคตมีมากขึ้นตามไปด้วย

ศรัทธา-ท่องเที่ยว (2512-2533)

การเสด็จพระราชดำเนินมาเพื่อทรงสรวมพระเกตุสมเด็จพระพุทธโศดมขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันนี้เมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2512 นับเป็นเหตุการณ์ที่ต้องจารึกไว้ในประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งของชาวอำเภอสองพี่น้อง โดยเฉพาะชาวบ้านไผ่โรงวัว เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีเส้นทางบกที่สะดวกสบายดังเช่นทุกวันนี้ การเสด็จพระราชดำเนินโดยเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์มายังวัดไผ่โรงวัวซึ่งเป็นวัดที่เพิ่งก่อสร้างขึ้นใหม่ตั้งอยู่กลางทุ่งนาเช่นนี้จึงนับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่เปรียบมิได้

การเสด็จพระราชดำเนินมายังวัดไผ่โรงวัวขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในครั้งนั้นได้กลายเป็นการประชาสัมพันธ์วัดไผ่โรงวัวไปในตัว ทั้งนี้ เพราะมีการแพร่ภาพข่าวการเสด็จพระราชดำเนินทั้งทางหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ (ดูภาพที่ 1, 2 ในภาคผนวก ข) ทำให้ชื่อเสียงของวัดไผ่โรงวัวเป็นที่รู้จักกันในวงกว้างมากขึ้น และเป็นเหตุจูงใจให้คนอยากมาเที่ยวกันมากยิ่งขึ้นด้วย ซึ่งแม้ว่าการเดินทางมาในสมัยนั้นจะไม่สะดวกมากนักก็ตาม แต่นักท่องเที่ยวต่างก็หลั่งไหลมายัง

วัดไผ่โรงวัวเพื่อเที่ยวชมและนมัสการสมเด็จพระพุทธโคดมเป็นจำนวนมาก ดังที่หลวงพ่อบรมได้บันทึกถึงสภาพการณ์ของการท่องเที่ยวภายในวัดไผ่โรงวัวไว้ว่า

นักท่องเที่ยวที่สนใจมาที่วัดไผ่โรงวัว มาจากจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย และต่างประเทศอีกหลายสิบประเทศ ถ้าจะนับจำนวนคนก็หลายสิบล้าน มากันทุกวัน บางวันก็มาถึงพันคน บางวันก็มาถึงหมื่นคน บางวันก็มาถึงแสนคน นับว่าเป็นวัดแปลกตาอย่างยิ่ง วันที่ไม่มีคนมาเลยไม่มี จนรัฐบาลเห็นความจำเป็นถึงกับสร้างถนนสร้างสะพานลอย (สะพานข้ามแม่น้ำท่าจีน-ผู้ศึกษา) ให้เพื่อให้คนมาได้สะดวก วัดนี้จึงเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งในประเทศไทย เป็นวัดบุญสถานสำหรับนักแสวงบุญ ถึงวันเสาร์วันอาทิตย์จะมีคนมาเป็นพัน ๆ คน บางครั้งมาเต็มวัด เพราะที่วัดได้สร้างปูชนียวัตถุไว้มากมาย คู่กันวันยันค่ำก็ไม่ทั่ว มีที่ไหว้ที่บูชามากมาย ที่ทัศนศึกษามากมาย ที่ให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาก็มาก มีร่มไม้ร่มเย็นก็มาก มีบ่อสระ บึง หลายแห่ง มีดอกไม้ผลไม้มาก มีถนนลาดเลี้ยวชอกซอนไปทั่ว ปรดใหญ่รถเล็กจอดได้เป็นพัน ๆ คัน ... (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ง, น. 87-88)

จากการที่มีนักท่องเที่ยวมาเป็นจำนวนมากทำให้วัดมีรายได้จากการบริจาคทำบุญของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน หลวงพ่อบรมจึงได้ซื้อที่ดินขยายพื้นที่วัดออกไปอีกจนในปัจจุบันมีถึง 248 ไร่ 1 งาน 21 ตารางวา ถาวรวัตถุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากนี้ก็ล้วนแล้วแต่สร้างด้วยเงินบริจาคของนักท่องเที่ยวและผู้มีจิตศรัทธาเป็นหลัก

ปรับปรุง-เปลี่ยนแปลง (2533-ปัจจุบัน)

นับตั้งแต่หลวงพ่อบรมได้มรณภาพลงเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2533 ภาระหน้าที่การบริหารจัดการภายในวัดทุกอย่างจึงต้องตกอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันคือพระครูสุวรรณชินวัฒน์ ซึ่งเคยช่วยรับภาระดูแลด้านการเงินในสมัยที่หลวงพ่อบรมยังมีชีวิตอยู่ และหลวงพ่อบรมได้มอบหมายภาระการปกครองวัดให้ท่านช่วยดูแลตั้งแต่ก่อนที่จะมรณภาพ

เนื่องจากหลวงพ่อบรมเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกสร้างและพัฒนาวัดมาก่อนและเป็นพระเถระที่มีบารมีมาก มีศิษยานุศิษย์มากมาย ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงผู้นำสงฆ์ในระยะแรก ๆ จึงมักจะมีการพูดในเชิงเปรียบเทียบระหว่างบารมีของเจ้าอาวาสรูปใหม่กับบารมีของเจ้าอาวาสรูปเก่าอยู่เสมอ แต่อาศัยความที่พระครูสุวรรณชินวัฒน์เป็นผู้ที่มีปฏิปทาสงบสงัดและสันโดษ ท่านจึงไม่ได้ตอบหรือโต้แย้งกับใคร จนในที่สุดเมื่อเวลาผ่านไป เสียงของการเปรียบเทียบก็ค่อย ๆ หายไป

ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2533-2540 การบริหารการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวยังคงอยู่ในรูปแบบเดิม ร้านค้าต่าง ๆ ยังคงตั้งขายอยู่ที่บริเวณวัด ไม่มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ตามจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ สภาพสิ่งก่อสร้างเริ่มทรุดโทรมลงตามลำดับ ผนวกกับภาระหนี้สินที่ทางวัดติดค้างค่าวัสดุก่อสร้าง ค่าแรงงาน ฯลฯ ทำให้รายได้ที่ได้จากผู้รับบริจาคตามจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ ไม่เพียงพอที่จะนำมาใช้จ่ายในการบูรณปฏิสังขรณ์ หรือพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวได้

แต่หลังจากปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาหน่วยงานของรัฐตั้งแต่ระดับจังหวัดลงมาและโดยการริเริ่มของนายบรรหาร ศิลปอาชา ได้พิจารณาเห็นว่าวัด ไร่โรงวามีศักยภาพในเชิงการท่องเที่ยวมากพอที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพประจำจังหวัดสุพรรณบุรีได้อีกแห่งหนึ่ง จึงเริ่มมีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนแก่ทางวัด เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดสรรงบประมาณในการปรับปรุงพื้นที่ สร้างลานจอดรถ รวมทั้งทางระบายน้ำบางจุด กรมชลประทานสร้างเขื่อนป้องกันดินพังและปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณริมคลองพระยาบันลือด้านหน้าวัด และมีโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณหน้าวัดมาจนถึงบริเวณพระกฤษณ์ โธ รวมทั้งการปรับปรุงสถานที่จอดรถ ระบบร้านค้า โดยกรมศิลปากร โยธาธิการจังหวัด เป็นต้น การท่องเที่ยวในวัด ไร่โรงวามีเริ่มมีการพัฒนาในรูปแบบอย่างเป็นระบบมากขึ้น มีการจัดบริเวณพื้นที่ว่างข้างลานจอดรถเพื่อให้ร้านค้าต่าง ๆ ได้เข้ามาอยู่รวมกันจุดเดียว มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายบอกทาง และป้ายแสดงประวัติสังเขปของสถานที่ท่องเที่ยวในแต่ละจุด (ดูภาพที่ 3 ในภาคผนวก ข) มีการประชุมคณะกรรมการ เจ้าหน้าที่ และผู้ประกอบการร้านค้าเพื่อชี้แจงแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดและมีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นระบบมากยิ่งขึ้น

ในปัจจุบันถือได้ว่าวัด ไร่โรงวามีได้เข้าสู่ยุคแห่งการปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง การปรับปรุงพื้นที่ การจัดให้มีพนักงานดูแลรักษาความสะอาด การจัดระบบร้านค้า ทำให้เกิดความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น นอกจากนี้ จากการที่มีหน่วยงานของรัฐในระดับอำเภอ โดยการมอบหมายของนายอำเภอ ให้ศึกษาธิการอำเภอมาจัดการประชุมเพื่อแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาพื้นที่ภายในวัด ไร่โรงวามี และเพื่อรับทราบความคิดเห็นของการปรับปรุงระบบการบริหารจัดการภายในทุกเดือน ทำให้ทางวัดสามารถดำเนินการแก้ปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรภายในวัดได้สะดวกมากขึ้น

ชุมชนบ้านไผ่โรงวัว

1. โครงสร้างทางกายภาพ

1.1 ลักษณะทางกายภาพทั่วไป

“บ้านไผ่โรงวัว” เป็นหมู่บ้านหนึ่ง (หมู่ 11) ในตำบลบางตาเถร ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอสองพี่น้องประมาณ 18 กิโลเมตร มีทางหลวงหมายเลข 3422 (ลาดบัวหลวง-สองพี่น้อง) ซึ่งแยกมาจากทางหลวงหมายเลข 340 (คลังชัน-สุพรรณบุรี) ตัดผ่านตัวชุมชนเข้าสู่ตัวอำเภอสองพี่น้อง ประชาชนในชุมชนบ้านไผ่โรงวัวใช้เส้นทางสายนี้เป็นเส้นทางหลักในการเดินทางเข้าสู่ตัวอำเภอสองพี่น้องและพื้นที่อื่น ๆ มีคลองพระยาบรรลือซึ่งเป็นคลองขุดเชื่อมต่อน้ำท่าเงินกับแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านตัวชุมชน ซึ่งแต่เดิม . . . คลองพระยาบรรลือนี้ก่อนที่จะสร้างวัดโรงวัวยังไม่มี เป็นแต่ร่องน้ำที่เรียกว่าเหมืองสำหรับชาวนาบัว (พระอนิโชภิกขุ, 2544ง, น. 22) คนรุ่นเก่าเรียกกันว่า “คลองยายบ๊วย” สันนิษฐานว่า “ . . . เรียกตามชื่อเจ้าของที่ดินบริเวณปากคลองที่ยกที่ดินให้สำหรับขุดคลอง . . . ” (ชวี ล้อมมหาดไทย, สัมภาษณ์) ต่อมาในปี พ.ศ. 2480 มีโครงการพัฒนาขุดลอกคลองทั้งสายขึ้น จึงได้เปลี่ยนชื่อเรียกเป็นทางการว่า “คลองพระยาบรรลือ” มีการสร้างประตูกั้นน้ำเพื่อเปิดในฤดูน้ำหลากและปิดกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ประชาชนตลอดสองฟากคลองพระยาบรรลือไม่จำเพาะแต่ชาวบ้านไผ่โรงวัวเท่านั้น ได้อาศัยน้ำจากลำคลองสายนี้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค

1.2 สภาพการตั้งบ้านเรือน

จากบันทึกของหลวงพ่อบุญพบว่ามีบ้านตั้งอยู่ข้างเป็นหลัง ๆ ในนาของใคร ๆ ก็ตั้งอยู่ในนาของคน อยู่ระยะห่างกันประมาณ 2-3 กิโลเมตร 4-5 กิโลเมตร . . . (พระอนิโชภิกขุ, 2544ง, น. 22) และคาดว่าเมื่ออยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือน ทั้งนี้สันนิษฐานจากบันทึกของหลวงพ่อบุญพบว่า . . . เมื่อहनระลึกถึงครั้งหลัง เมื่อสร้างวัดไผ่โรงวัวใหม่ ๆ แล้วไม่น่าจะเป็นวัดเป็นมาได้เลย วัดตั้งอยู่กลางทุ่งนาอันเปล่าเปลี่ยว บ้านก็อยู่ห่าง ๆ โนนหลังนี้หลังบิณฑบาตกว่าจะได้ข้าวก็หลายแหวะหลายแห่ง กว่าจะกลับมาถึงวัดก็ตะวันโค้ง . . . (พระอนิโชภิกขุ, 2544ก, น. 62) ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐานมากขึ้นและเริ่มมีประชากรมากขึ้น มีการแต่งงานแล้วแยกครอบครัวออกไป ทำให้มีการสร้างบ้านเรือนเพิ่มขึ้น แต่ลักษณะการสร้างบ้านเรือนก็ยังเป็นการสร้างในขอบเขตพื้นที่ของตนเองหรือในพื้นที่ที่ได้รับมรดกจากพ่อแม่ ในส่วนของครอบครัวที่แยกออกมาจากครอบครัวใหญ่มักจะปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ในบริเวณใกล้เคียง

กับครอบครัวเครือญาติเดียวกัน และมักจะเป็นบริเวณพื้นที่ของฝ่ายหญิงมากกว่าฝ่ายชายซึ่งถือได้ว่าเป็นลักษณะดั้งเดิมของครอบครัวในชนบทไทยทั่ว ๆ ไป

ในปัจจุบันพบว่าสภาพการตั้งบ้านเรือนใหม่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะข้อจำกัดเรื่องที่ดินซึ่งมีอยู่แต่เดิมไม่เพียงพอต่อความต้องการในการใช้เป็นพื้นที่เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น เมื่อมีการแต่งงานแยกครอบครัวจึงจำเป็นต้องแยกออกไปสร้างบ้านเรือนห่างจากครอบครัวเดิมออกไป ลักษณะเช่นนี้พบได้ทั่วไปในพื้นที่ที่มีการพัฒนาในระดับสูง มีจำนวนประชากรอยู่หนาแน่น หรือในพื้นที่ที่กำลังพัฒนาตัวเข้าสู่ภาวะความเป็นเมือง (Urbanization) นอกจากนี้ ฐานะทางเศรษฐกิจก็นับว่าเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อลักษณะการตั้งบ้านเรือนอีกด้วย กล่าวคือ ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมักจะมีหรือซื้อที่ดินที่อยู่ติดกับถนนสายหลักเพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน ในขณะที่ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจด้อยลงมากมักจะยังคงปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ที่อยู่ลึกเข้าไปจากถนนหรือในพื้นที่ดั้งเดิมของบรรพบุรุษตัวเอง จึงพอสรุปได้ว่า สภาพการตั้งบ้านเรือนในอดีตจะมีลักษณะที่อาศัยปัจจัยทางด้านสังคมวัฒนธรรมในระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์เป็นมูลเหตุสำคัญในการปลูกสร้างบ้านเรือน อยู่รวมกันเป็นชุมชนเครือญาติ แต่ในปัจจุบันปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ ทำให้ลักษณะของการปลูกสร้างบ้านเรือนในลักษณะที่เคยอยู่รวมกันเป็นสังคมเครือญาติแบบดั้งเดิมค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป

1.3 ลักษณะของบ้านเรือน

ลักษณะของบ้านเรือนในอดีตโดยทั่วไปจะเป็นเรือน 2 ชั้นใต้ถุนสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก วัสดุที่ใช้ปลูกสร้างบ้านเรือนขึ้นอยู่กับระดับฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่สู้ดีนักก็มักจะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นเช่น ไม้ไผ่ แฝก เป็นอุปกรณ์ในการก่อสร้าง ส่วนครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็มักจะใช้วัสดุที่มีความแข็งแรงทนทานประเภทไม้จริงในการปลูกสร้างบ้านเรือน โดยสร้างเป็นเรือนทรงไทยใต้ถุนสูง ซึ่งลักษณะบ้านเรือนดังกล่าวยังพอมิให้เห็นอยู่ในชุมชน แต่แนวโน้มของการปลูกสร้างบ้านเรือนในปัจจุบันนิยมปลูกบ้านชั้นเดียว ก่อสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก และสำหรับครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็มักจะปลูกสร้างบ้านเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ชั้น ลักษณะหรือแบบบ้านมักจะเป็นแบบทันสมัย หรือแบบบ้านจัดสรรทั่วไป และมักจะมีรั้วรอบขอบชิดมากขึ้นกว่าบ้านเรือนแบบเก่าซึ่งแต่เดิมในชนบทไทยโดยทั่วไปจะไม่มีค่านิยมในการปลูกสร้างบ้านเรือนแบบล้อมรั้ว จากการสอบถามได้ความว่าสาเหตุที่มีการสร้างบ้านแบบล้อมรั้วก็เพื่อป้องกันปัญหาการบุกรุกที่ดินของเพื่อนบ้านและเพื่อป้องกันภัยจากขโมย

1.4 การคมนาคมภายในชุมชน

ในอดีตหมู่บ้าน ไผ่โรงวัวนี้เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่กลางทุ่งพื้นที่ราบลุ่มท้องกระทะ ประชาชนส่วนใหญ่จึงมักปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่บนพื้นที่สูง แต่ถึงกระนั้นก็ตามเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำจะท่วมพื้นที่ทั้งหมด แม้กระทั่งพื้นที่บริเวณที่ตั้งวัด ไผ่โรงวัวซึ่งถือกันว่าเป็นพื้นที่สูง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากชาวบ้านจะนำวัวควายมาผูกหนีน้ำ ก็ยังถูกน้ำท่วมได้ ดังที่หลวงพ่อบุญ ได้บันทึกไว้ว่า . . . น้ำท่วมทุกปี ในปีหนึ่ง ๆ ประมาณ 1 เมตร 50 เซนติเมตร อาตมาก็พยายามคุมการถมดินให้พื้นน้ำ ประมาณ 100 ไร่เศษ . . . (พระอนิโชภิกขุ, 2544ง, น.21) สภาพการคมนาคมในฤดูน้ำหลากจึงอาศัยเรือเป็นหลัก การคมนาคมระหว่างชุมชนเข้าสู่กรุงเทพฯอาศัยการเดินทางเรือไปตามคลองพระยาบรรลือ ซึ่งเป็นคลองที่ขุดเชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยา ในยุคต่อมามีเรือควนเจ้าพระยาวิ่งรับส่งคน จากตลาดท่าเตียนกรุงเทพฯถึงหน้าวัด ไผ่โรงวัว การคมนาคมจากหมู่บ้าน ไผ่โรงวัวไปสู่ที่ว่าการอำเภอสองพี่น้อง (เดิมตั้งอยู่ริมคลองสองพี่น้อง) อาศัยการคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก ต่อมามีการย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งยังสถานที่แห่งใหม่ที่น้ำท่วมไม่ถึงผนวกกับมีการพัฒนาการคมนาคมทางบกเพิ่มมากขึ้น จึงเริ่มมีการสร้างถนนจากที่ว่าการอำเภอสองพี่น้องแห่งใหม่มาสิ้นสุดที่ฝั่งแม่น้ำท่าจีน การคมนาคมในยุคนั้นได้อาศัยแพขนานยนต์รับส่งผู้คนและยวดยานพาหนะข้ามฟากมาฝั่งวัด ไผ่โรงวัว จนกระทั่งเมื่อมีการตัดทางหลวงหมายเลข 3422 แยกจากทางหลวงหมายเลข 340 ผ่านวัด ไผ่โรงวัวเข้าสู่ตัวอำเภอสองพี่น้องจึงได้มีการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กข้ามแม่น้ำท่าจีน ไปบรรจบกับเส้นทางที่มาจากที่ว่าการอำเภอ นับแต่นั้นมาการคมนาคมทางน้ำก็ค่อย ๆ หดไป คงเหลืออยู่แต่ในชุมชนหมู่บ้านที่อยู่ห่างออกไปจากถนนเฉพาะในช่วงฤดูฝนบางปีเท่านั้น

ในปัจจุบันถือได้ว่าสภาพการคมนาคมภายในหมู่บ้าน ไผ่โรงวัวมีความสะดวกสบายมาก มีการพัฒนาเส้นทางภายในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางเพื่อเชื่อมต่อกับถนนสาย 3422 ทำให้คนในชุมชนสามารถเดินทางออกจากหมู่บ้าน ไผ่โรงวัวไปถึงที่ว่าการอำเภอสองพี่น้องเพียงประมาณ 18 กิโลเมตร และจากหมู่บ้าน ไผ่โรงวัวถึงกรุงเทพฯประมาณ 80 กิโลเมตร ปัจจุบันทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถรมีแผนการพัฒนาสภาพถนนภายในชุมชนให้เป็นถนนลาดยางเชื่อมต่อกับถนนสายหลักเพื่อให้การเดินทางไปมาหาสู่กันของคนในชุมชนมีความสะดวกสบายมากขึ้น

ประชาชนส่วนใหญ่ใช้จักรยานยนต์เป็นพาหนะในการเดินทางไปมาหาสู่กันและเดินทางออกนอกชุมชน ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็จะใช้รถกระบะจนถึงรถเก๋ง นอกจากนี้ ลักษณะการใช้ประเภทยานพาหนะยังขึ้นอยู่กับลักษณะของการประกอบอาชีพของคนในชุมชนด้วย เช่น ในครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรก็จะมีรถกระบะหรือรถบรรทุกไว้ขนส่งผลผลิตของตนออกสู่ตลาดภายนอกชุมชนด้วย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ประเภทของยานพาหนะก็ยังขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวอยู่นั่นเอง

1.5 การคมนาคมภายนอกชุมชน

การเดินทางออกจากชุมชนไปยังสถานที่ต่าง ๆ ก็ถือว่ามีความสะดวกสบายมากพอสมควร กล่าวคือ มี

- รถสองแถวสายวัดไผ่โรงวัว-บางลี่ ออกจากวัดไผ่โรงวัวไปตามทางหลวงหมายเลข 3422 ผ่านบริเวณบ้านบางสาม คอนตะเกิด คอนกลาง คลองมะดัน ที่ว่าการอำเภอสองพี่น้อง โรงเรียนบางลี่วิทยา โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 17 ตลาดบางลี่

- รถสองแถวสายสุพรรณบุรี-วัดไผ่โรงวัว ออกจากตัวจังหวัดสุพรรณบุรีไปตามทางหลวงหมายเลข 340 แยกเข้าบริเวณบ้านสาละ ผ่านบางยี่หนม บางซอ จอดที่วัดไผ่โรงวัว

- รถโดยสารประจำทางสายนครปฐม-วัดไผ่โรงวัว วิ่งรับส่งจากวัดไผ่โรงวัวเข้าสู่ตัวตลาดบางหลวง ผ่านบ้านห้วยม่วง ท่าเสา ไปบรรจบกับถนนมาลัยแมนเข้าสู่ตัวจังหวัดนครปฐม (ทั้ง 3 สายออกจากสถานีมาถึงวัดไผ่โรงวัวเวลาเช้าประมาณ 6:00-7:00 น. หมุดระยะประมาณบ่าย 2-4 โมง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนผู้โดยสารในแต่ละวัน)

- รถโดยสารประจำทางสายบางลี่-กรุงเทพฯ (สายใหม่) ออกจากตลาดบางลี่เวลาเช้าประมาณ 05:00 น.เวลาเย็นประมาณ 17:00 น. โดยใช้เส้นทางสาย 3422 ผ่านวัดไผ่โรงวัวไปบรรจบทางหลวงหมายเลข 340 มุ่งหน้าเข้าสถานีขนส่งสายใต้ใหม่

นอกจากนี้ยังมีรถจักรยานยนต์รับจ้างอยู่บริเวณทางเข้าวัดไผ่โรงวัว (หลังวัด) และด้านหน้าวัดคอยให้บริการรับส่งผู้โดยสารภายในและระหว่างชุมชน ราคาค่าบริการขึ้นอยู่กับระยะทางและการตกลงระหว่างผู้ให้และผู้ใช้บริการ

1.6 การโทรคมนาคมและการสื่อสาร

เป็นธรรมชาติของทุกพื้นที่ที่มีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานกล่าวคือ เมื่อถนนมา ไฟฟ้าและระบบการสื่อสารก็มีตามมา ครอบครัวของชาวบ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะมีโทรศัพท์บ้านใช้ และจากการสังเกตและพูดคุยพบว่าเริ่มมีการใช้โทรศัพท์ติดตามตัวหรือ “มือถือ” มากขึ้น ซึ่งอดีตการใช้ “มือถือ” จะจำกัดวงอยู่ในหมู่ผู้นำชุมชนหรือผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเท่านั้น การแข่งขันกันทางด้านโทรคมนาคมทำให้ราคาเครื่องและค่าบริการ “มือถือ” ลดลงกว่าในอดีตเป็นอย่างมาก ทำให้ประชาชนเริ่มใช้ “มือถือ” กันมากขึ้น ผู้ศึกษาเคยพบชาวบ้านรายหนึ่งกำลังลอยเรือเก็บผักนึ่งอยู่กลางคลองใช้ “มือถือ” พูดคุยติดต่อเรื่องธุรกิจของตน และแม้แต่พระภิกษุในวัดไผ่โรงวัวก็ใช้ “มือถือ” กันเป็นเรื่องปกติ

มีการติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะไว้บริเวณตลาดหลังวัดไผ่โรงวัวและภายในวัดไผ่โรงวัว มีทั้งระบบใช้การ์ดและระบบหยอดเหรียญสำหรับให้บริการแก่ประชาชนทั่วไป

มีการเปิดที่ทำการไปรษณีย์อนุญาต (ปณอ.) ขึ้นภายในบริเวณวัดใกล้กับที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เปิดบริการในวันจันทร์-เสาร์ตั้งแต่เวลา 08:30 น. ถึง 12:00 น. ทำให้คนในชุมชนไม่ต้องเดินทางไปไกลถึงตัวอำเภอสองพี่น้องเมื่อต้องการใช้บริการเกี่ยวกับการสื่อสารทางไปรษณีย์ จึงถือได้ว่าระบบการสื่อสารและการโทรคมนาคมของชุมชนบ้านไผ่โรงวัวอยู่ในระดับที่ดีพอสมควร

1.7 ประปาหมู่บ้าน

ในอดีตประชาชนชาวบ้านไผ่โรงวัวอาศัยน้ำจากคลองพระยาบรรลือในการอุปโภคและบริโภคตลอดถึงใช้เพื่อการเกษตร แต่ในปัจจุบันพบว่าสภาพของน้ำในคลองพระยาบรรลือเกิดปัญหาเกี่ยวกับความสะอาดของน้ำและปัญหาสารเคมีที่ปนเปื้อนอยู่ในน้ำ การระบายน้ำเสียจากบ่อเลี้ยงปลา บ่อเลี้ยงกุ้ง หรือน้ำเสียจากในนาที่มักมีสารเคมีปะปนมาด้วยเป็นจำนวนมากลงสู่ลำคลองทำให้เกิดการสะสมของสารเคมีต่าง ๆ จากการสอบถามพบว่าในบางช่วงเมื่อน้ำมาอบจะเกิดอาการคัน แม้ว่าสภาพปัญหาดังกล่าวยังไม่ถึงระดับวิกฤตถ้าหากปล่อยให้สภาพปัญหาเช่นนี้หมักหมมอยู่เป็นเวลายาวนาน แนวโน้มของปัญหามลภาวะที่จะเกิดกับลำคลองสายนี้ก็ไม้อางที่จะหลีกเลี่ยงได้ และเนื่องจากลำคลองสายนี้เชื่อมต่อกับแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำเจ้าพระยา ปลายทางทั้งสองด้านของลำคลองจึงเป็นเสมือนประตูปล่อยของเสียลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติสายสำคัญอันจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในแถบลุ่มน้ำที่อยู่ถัดลงมาอีกด้วย

สภาพปัญหาดังกล่าวได้นำไปสู่การของบประมาณจากรัฐเพื่อพัฒนาประปาหมู่บ้านในปัจจุบันพบว่ามียอดถึง 4 แห่ง ซึ่งถือว่ามียอดมากที่สุดในเมื่อเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ แม้ว่าจะมีเสียงครหาว่าเป็นการหางบประมาณเข้าหมู่บ้านตนเองของผู้นำชุมชน แต่เมื่อพิจารณาถึงจำนวนประชากรและบ้านเรือนที่มีมากที่สุดในตำบลบางตาเถร และแนวโน้มนโยบายตัวของชุมชนในอนาคตก็ถือได้ว่าเป็นการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับความต้องการการใช้น้ำในอนาคต ในปัจจุบันดำเนินการบริหารการจัดการเก็บค่าน้ำเพื่อใช้จ่ายเป็นค่ากระแสไฟฟ้าโดยคนในชุมชนเอง

2. โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1 ประชากร

จากแบบรายงานผลการปฏิบัติงานสาธารณสุข ปีงบประมาณ 2545 (งานประสานงาน กลุ่มสนับสนุนงานบริหาร สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดสุพรรณบุรี) พบว่าประชากรในหมู่ 11 บ้านไผ่โรงวัว ตามข้อมูลทะเบียนราษฎรมีทั้งหมด 1,494 คน จำนวนครอบครัว 445 ครอบครัว จำนวนหลังคาเรือน 410 หลังคาเรือน แต่จากการสำรวจจริงโดยเจ้าหน้าที่

สาธารณสุขชุมชน พบว่า มีประชากรทั้งสิ้น 1,393 คน จำนวนครอบครัว 351 ครอบครัว จำนวนหลังคาเรือน 336 หลังคาเรือน และเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในตำบลบางตาเถร ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา ค้าขาย รับราชการ อาชีพบริการ รับจ้างทั่วไป ในแต่ละครอบครัวมีการประกอบอาชีพหลายอย่างทั้งที่เป็นอาชีพหลักและอาชีพรอง

2.2 การให้บริการทางการศึกษาในระบบโรงเรียน

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียนในสังคมไทยในอดีตโดยทั่วไปจะเหมือน ๆ กันแทบทุกพื้นที่คือใช้ศาลาวัดเป็น โรงเรียน ศาลาวัด ไม้โรงวัวในอดีตนอกจากจะใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามปกติแล้วก็ยังใช้เป็นห้องเรียนสำหรับลูกหลานชาวบ้านในชุมชนอีกด้วย จนกระทั่งมีการก่อสร้างโรงเรียนวัด ไม้โรงวัวขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยการริเริ่มและสนับสนุนของหลวงพ่อบุญ ในปีการศึกษา 2544 มีจำนวนเด็กเล็กมากถึง 149 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 542 คน ส่วนใหญ่เป็นเด็กในชุมชนและในหมู่บ้านใกล้เคียง

การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา มีโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 5 อยู่ติดกับทางหลวงหมายเลข 3422 ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ภายในชุมชน ไม้โรงวัว เปิดสอนในระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จากการสอบถามทราบว่าโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 5 แห่งนี้ก็เกิดมาจากปณิธานของหลวงพ่อบุญด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนสองพี่น้องวิทยา โรงเรียนบางลี่วิทยา โรงเรียนแม่พระประจักษ์ ซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากชุมชนนัก สามารถรองรับปริมาณและความต้องการในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาได้อย่างเพียงพอ การคมนาคมไปกลับระหว่างบ้านกับโรงเรียนจะใช้รถโดยสารประจำทาง ขานพาหนะส่วนตัว และใช้บริการรถรับส่งของโรงเรียนซึ่งคิดค่าบริการเป็นรายเดือน

สำหรับการศึกษาต่อในระดับอาชีวศึกษา อุดมศึกษานั้น จะต้องเดินทางออกจากชุมชนไปศึกษาต่อในตัวจังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดใกล้เคียง และกรุงเทพมหานคร ซึ่งหากเป็นการศึกษาแล้วเรียนอยู่ภายในจังหวัดก็จะใช้วิธีการเดินทางแบบไปเช้าเย็นกลับ และใช้วิธีการเช่าหอพักหรือพักอาศัยอยู่กับญาติในกรณีที่ไม่เรียนต่อในสถานที่ห่างไกลออกไป จะอย่างไรก็ตาม ถือได้ว่าโอกาสทางการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา อุดมศึกษาของเยาวชนบ้าน ไม้โรงวัวมีอยู่สูง ผนวกกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนที่อยู่ในระดับปานกลาง-ดีก็ยิ่งส่งผลให้แนวโน้มของโอกาสในการศึกษาต่อของเยาวชนในชุมชนมีสูงมากขึ้น ไปอีกด้วย

2.3 การให้บริการการศึกษานอกระบบ

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ตั้งอยู่ภายในวัด ไม้โรงวัวเป็นช่องทางการศึกษาต่ออีกช่องทางหนึ่งสำหรับเยาวชนที่ขาด/ด้อยโอกาสทางการศึกษา ตลอดถึงเป็นช่องทางในการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่อีกด้วย จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งนี้พบว่า

แนวโน้มในการศึกษาต่อในระดับมัธยมของผู้ใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มของผู้นำชุมชนมีมากขึ้นทั้งนี้น่าจะมีสาเหตุมาจากเหตุผลทางด้านการเมืองการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เรียกร้องต้องการบุคลากรที่มีคุณวุฒิมากขึ้น ประกอบกับความต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมของผู้นำชุมชนด้วย สำหรับเยาวชนวัยรุ่นที่เข้ามาใช้บริการของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งนี้มักจะเป็นกลุ่มที่ผู้ปกครองมีฐานะไม่ดี บางกลุ่มก็เป็นเยาวชนที่ศึกษาในระบบไม่จบ และบางคนก็เข้ามาเรียนเพิ่มเติมความรู้จริงเนื่องจากในวัยเด็กไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเพศหญิง จากการสังเกตและพูดคุยกับสตรีกลุ่มนี้พบว่า ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นผู้นำ มีวิสัยทัศน์ในการมองอนาคตของชุมชน มีจิตสำนึกห่วงหาพันและต้องการให้ชุมชนของตนมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมชุมชนอื่น ๆ และที่สำคัญคือมีแนวความคิดที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การปกครองส่วนท้องถิ่นอีกด้วย

นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนยังได้เปิดเป็นศูนย์ฝึกอาชีพให้แก่กลุ่มแม่บ้านนักเรียน และบุคคลทั่วไปที่สนใจเป็นระยะ ๆ ในปัจจุบันกลุ่มส่งเสริมอาชีพที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม มีผลผลิตออกสู่ตลาดทั้งในชุมชนและนอกชุมชนก็คือกลุ่มผลิตดอกไม้ประดับจากดินหอม ทั้งนี้โดยได้รับการสนับสนุนทุนดำเนินการจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคตะวันตก และองค์การบริหารส่วนตำบล

2.4 การบริการสาธารณสุข

เมื่อประชาชนเกิดอาการเจ็บป่วยในเบื้องต้นจะไปใช้บริการที่สถานีอนามัยบ้านไผ่โรงวัวซึ่งตั้งอยู่ริมคลองพระยาบรรลือไม่ห่างจากวัดไผ่โรงวัวนัก มีเจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุขและเจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชนคอยให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง ซึ่งนอกจากจะเปิดให้บริการรักษาพยาบาลอาการเจ็บป่วยในเบื้องต้นแล้ว ก็ยังมีกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพ การวางแผนครอบครัว และการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้น มีการให้ความรู้เกี่ยวกับสุขอนามัยแก่บรรดาผู้ประกอบการร้านค้าภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งร้านค้าที่ตั้งอยู่ภายในวัดไผ่โรงวัว

ในกรณีที่อาการเจ็บไข้ได้ป่วยอยู่ในขั้นเกินขีดความสามารถของสถานีอนามัยประชาชนสามารถเดินทางไปใช้บริการของโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 17 (โรงพยาบาลประจำอำเภอ) โรงพยาบาลพระยาอมราช (โรงพยาบาลประจำจังหวัด) หรือโรงพยาบาลเอกชนอื่น ๆ ได้

นอกจากนี้ ในวัดไผ่โรงวัวยังมีพระภิกษุเปิดทำการรักษาพยาบาลประชาชนโดยทั่วไปทั้งในรูปแบบแผนปัจจุบันและแผนโบราณ จากการสังเกตและสอบถามพบว่าท่านอาศัยประสบการณ์ที่ได้จากการพยาบาลหลวงพ่อบุญมาเมื่อครั้งที่ท่านยังไม่มรณภาพเป็นพื้นฐานในการวินิจฉัยโรค จำยา พิเศษ ซึ่งการดำเนินการรักษาพยาบาลของท่านในลักษณะเช่นนี้ยังเป็นปัญหาใน

เรื่องของความถูกต้องทางหลักวิชาและกฎหมายซึ่งเป็นที่ทราบกันดี แต่ถึงกระนั้นก็ตาม จากการสังเกตก็พบว่า มีประชาชนในชุมชนมาขอพบเพื่อให้ท่านรักษาพยาบาลแทบทุกวัน

2.5 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

สถานีตำรวจภูธรตำบลบางตาเถรตั้งอยู่ไม่ห่างจากชุมชนนัก มีจุดตรวจที่ทางวัดไผ่โรงวัวจัดสร้างไว้บริเวณทางเข้าวัดไผ่โรงวัวด้านทิศใต้ (ติดทางหลวงหมายเลข 3422) คอยดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและคอยรับเรื่องร้องทุกข์ตลอด 24 ชั่วโมง เจ้าหน้าที่ตำรวจบางนายที่ประจำการอยู่สถานีตำรวจภูธรแห่งนี้เป็นคนในพื้นที่ทำให้การดำเนินงานในลักษณะมวลชนสัมพันธ์เป็นไปอย่างน่าพอใจในระดับหนึ่ง

2.6 ศาสนาและความเชื่อ

ประชาชนชาวบ้านไผ่โรงวัวส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มีความเชื่อพื้นฐานทางศาสนาเช่น บุญ-บาป นรก-สวรรค์ เหมือนกับชาวพุทธอื่น ๆ ทั่วไป วัดไผ่โรงวัวเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาในวันและเทศกาลสำคัญทางศาสนา นอกจากนี้ยังมีชาวมุสลิมจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ร่วมภายในชุมชน มีการติดต่อไปมาหาสู่กันตามปกติในฐานะคนบ้านเดียวกัน ไม่มีความขัดแย้งกันในเรื่องการนับถือศาสนา นับว่าเป็นลักษณะการอยู่ร่วมกันที่น่าสนใจ

นอกจากจะมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักความเชื่อและนับถือแล้ว จากการสังเกต “หิ้งพระ” ในบ้านเรือนของประชาชนที่ผู้ศึกษามีโอกาสเข้าไปพูดคุยยังได้พบลักษณะความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์รวมอยู่บนหิ้งพระด้วย เช่น รูปหล่อพระเกจิอาจารย์ รูปปั้นฤๅษี นางกวัก กุมารทองรูปหล่อ ร.5 รูปสมาชิกในครอบครัวที่เสียชีวิตไปแล้ว ไถ่ระดับสูงต่ำกันลงมาโดยมีพระพุทธรูปอยู่ในส่วนที่สูงที่สุด

จากลักษณะการวางระดับของรูปเคารพต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น พอจะวิเคราะห์ได้ว่า ลักษณะความคิด/ความเชื่อ/การให้ความเคารพนับถือในเรื่องที่มีลักษณะเป็นนามธรรมของชาวบ้านส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นรูปพีระมิด โดยสิ่งที่อยู่ในส่วนที่สูงที่สุด สื่อให้เห็นถึงระดับความเคารพและความเชื่อถือที่มากที่สุด ไถ่ระดับลงมาถึงสิ่งที่เชื่อว่า “ศักดิ์สิทธิ์” สามารถป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ และคลบ้นกาลให้ประสบความสำเร็จในชีวิตได้ จนกระทั่งถึงความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องความมีอยู่ของชีวิตหลังความตายซึ่งสื่อให้เห็นถึงการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเรื่องความกตัญญูกตเวทิต

ลักษณะความเชื่อรูปพีระมิดในเรื่องนามธรรมดังกล่าวยังสามารถนำมาวิเคราะห์ถึงลักษณะความคิด/ความเชื่อ/การให้ความเคารพนับถือในเรื่องที่เป็นรูปธรรมได้เช่นกัน กล่าวคือ ลักษณะของการให้ความเคารพนับถือกัน ในครอบครัวและในชุมชนก็จะมีลักษณะเป็นรูปพีระมิดเช่นเดียวกัน ผู้อาวุโสสูงสุดในครอบครัวจะได้รับความเคารพเชื่อฟังมากที่สุด ในฐานะที่มี “วัยวุฒิ”

และ “คุณวุฒิ” สูงที่สุด หรือเป็นผู้ที่ “อาบน้ำร้อนมาก่อน” การให้ความเคารพนับถือในลักษณะเช่นนี้มักจะโยงใยอยู่กับมิติด้านจิตใจเป็นสำคัญ

ส่วนการให้ความเคารพนับถือและให้ความสำคัญกับคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้นมักจะมีเงื่อนไขอื่น ๆ นอกเหนือไปจากวัยวุฒิ และคุณวุฒิ เช่น มีฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงกว่า มียศตำแหน่งในสังคมที่สูงกว่า อิทธิพลที่ทุกคนต้องจำยอมเคารพนับถือ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ เงื่อนไขอื่น ๆ เหล่านี้จึงมีลักษณะเป็นเสมือน “หิ้ง” ที่จัดวางลำดับ “ความศักดิ์สิทธิ์” ของคนในชุมชนที่แตกต่างกัน

พระมิตของความเคารพนับถือบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนที่มีเงื่อนไขอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องนี้จึงมักจะมีรูปลักษณะของพระมิตที่แท้จริงเป็นลักษณะที่ตรงกันข้ามกล่าวคือ เป็นรูปสามเหลี่ยมกลับหัว การให้ความเคารพนับถือที่แสดงออกจึงเป็นเพียง “พิธีกรรม” ภายนอกที่ต้องกระทำเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน โดยมีผลประโยชน์ด้านต่าง ๆ เป็นเป้าหมาย

ส่วนที่ 2 รูปแบบการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

การปรับเปลี่ยนสถานภาพจากวัดธรรมดาเป็นวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้วัดต้องแบกรับภารกิจด้านการบริหารการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น การบริหารงานนับเป็นภาระหนักที่น่าจะส่งผลต่อเวลาในการศึกษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุ การบริหารเงินก็นับว่าเป็นเรื่องที่ล่อแหลมต่อการประพฤติดิศพลพระธรรมวินัย (ปณัตติวัชชะ) รวมทั้งคำติเตียนของทางโลก (โลกวัชชะ) ในขณะที่การบริหารบุคคลก็มักก่อให้เกิดความยุ่งยากเพราะต้องคอยจัดการปัญหาความขัดแย้งทางด้านความคิดและผลประโยชน์ที่มักจะเกิดขึ้นเสมอ

การศึกษาถึงรูปแบบการบริหารการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวในสภาพการณ์ที่วัดไม่อาจปฏิเสธภารกิจที่เพิ่มขึ้นนี้ จะช่วยให้ทราบถึงสภาพการณ์ปัญหาอันเกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว นำไปสู่การวิเคราะห์หาแนวทางในการวิเคราะห์แก้ไขปัญหาและการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมเพื่อให้ภารกิจใหม่ที่เพิ่มขึ้นนี้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ ยังจะช่วยให้การศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตของพระภิกษุและคนในชุมชนมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่าการบริหารการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด ไร่โรงววมียองค์ประกอบและวิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวในวัดไผ่โรงวัว

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว : สิ่งที่สร้าง-สาระที่สื่อ

ศาสนสถาน ศาสนวัตถุที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ประมาณ 248 ไร่ 1 งาน 21 ตารางวา จากปฏิปทาของหลวงพ่อบรมและจากศรัทธาบริจาคของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ล้วนมีประวัติความเป็นมาและนัยสำคัญของการก่อสร้างทั้งสิ้น แต่ในที่นี้จะแสดงเฉพาะศาสนสถาน ศาสนวัตถุที่ดีว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชม และที่สำคัญคือ เป็นจุดที่ทางวัดจัดให้มีเจ้าหน้าที่บริการรูปเขียนทองคำไม้แก่นักท่องเที่ยวและมีการตั้งตู้รับบริจาคซึ่งมีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรง

1.1 พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ประกอบด้วย

1.1.1 สมเด็จพระพุทธโคดม : ด้วยแรงปฏิปทาที่หวังจะสร้างพระพุทธรูปไว้เป็นพุทธานุสติแก่พุทธศาสนิกชนรุ่นหลัง และเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองวาระถึงพุทธกาลตามคติความเชื่อของชาวพุทธ หลวงพ่อบรมจึงได้ริเริ่มสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมด้วยสำริดน้ำหนักประมาณ 50 ตัน เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 10.25 เมตร สูงเฉพาะองค์พระ 14 เมตร รวมทั้งบัลลังก์ 26 เมตร (รูปภาพที่ 4 ในภาคผนวก ข) หลังจากที่มีการหล่อสมเด็จพระพุทธโคดมเสร็จจุลลวงลงในปี พ.ศ. 2512 หลวงพ่อบรมก็ได้สั่งให้ช่างจารึกถึงคติในการสร้างของท่านไว้ว่า

การสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมไว้เนี่งเสมือนหนึ่งสร้างดวงอาทิตย์ขึ้นส่องโลกย่อมส่องแสงสว่างไปทั่วพุทธมณฑล ฯ

การประกาศพระศาสนาด้วยคำแนะคำสอนโดยธรรม พระสาวกทั้งหลายได้ประกาศกันอยู่มากแล้ว เราขอประกาศพระศาสนาทางวัตถุบ้าง ฯ

การสร้างพระพุทธรองค์ขึ้นมาทำให้นักแสวงบุญบังเกิด ปีติปราโมทย์ได้ง่ายคายนึกเมื่อไรเห็นเมื่อไร ได้บุญทุกครั้งไป จะขึ้นเดินนั่งนอนก็ตาม ซึ่งเป็นแหล่งให้บังเกิดบุญกุศลโดยแท้ ฯ

อนึ่ง ที่เราสร้างรูปพระพุทธรองค์ขึ้นมาทั้งองค์เล็กและองค์ใหญ่ เราสร้างเพื่อเอาบุญและเพื่อประกาศพระศาสนา ไม่ได้สร้างเพื่อเหนียว เพื่ออยู่หอกอยู่ปืนอะไร ฯ

บางท่านเห็นว่าสร้างพระพุทธรูปไปทำไมมากมายเกะกะ บางท่านเห็นว่าสร้างพระพุทธรูปมากมายเหมือนสร้างหุ่นโชว์ นั้นหมายความว่า ท่านผู้นั้นรู้จักพระพุทธเจ้าน้อยไป คือรู้ไม่ครบไตรรัตน์ และเดี๋ยวนี้พุทธบริษัทก็ยังคงเคารพนับถือบูชาพระพุทธรูปเป็นอุทเทสิกะเจดีย์อยู่ ฯ

(จารึกแผ่นหินอ่อนในห้องใต้ฐานประดิษฐานสมเด็จพระพุทธโคดม)

1.1.2 พระกกุสันโธ : หลังจากที่สร้างสมเด็จพระพุทธโคดมเสร็จแล้วปรากฏว่ามีสตรีชาวญี่ปุ่นคนหนึ่งได้ยืมกิตติศัพท์วัดไฟโรงัวจึงเดินทางมาที่ขว เมื่อมาถึงก็บอกว่าพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่น เป็นมูลเหตุให้หลวงพ่อบอกต้องเดินทางไปพิสูจน์ด้วยตัวท่านเองที่ประเทศญี่ปุ่นและพบว่า เป็นความจริง ท่านจึงปรารถนาที่จะสร้างพระกกุสันโธขึ้น (รูปภาพที่ 5 ในภาคผนวก ข) เพื่อไม่ให้เสียคำพูดที่เคยประกาศไว้ ดั่งบันทึกที่ว่า

... เราได้ประกาศไปแล้วว่า เราจะหล่อพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดในโลก เมื่อมาเล็กกว่าของญี่ปุ่นไม่ใหญ่ที่สุดในโลกจริง ถ้านักคั่นความาเจอเข้า จะว่าประเทศไทยประกาศว่า หล่อพระใหญ่ที่สุดในโลกไม่เป็นความจริง อาตมาก็จะเสียไป อาตมาจึงจัดแจงสร้างขึ้นใหม่อีก 1 องค์ แต่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กและอิฐปูน สร้างหน้าตักกว้าง 20 วาเศษ สูงเฉพาะองค์พระ 28 วา 2 คอก อีที่นี้พระพุทธรูปในประเทศไทยใหญ่ที่สุดในโลกอย่างแท้จริง ... (พระอนิโชภิกขุ, 2544ก, น. 53)

1.1.3 พระโกนาคมน์ : เป็นพระพุทธรูปปางยืนประทานพร สูง 18 เมตร สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก อยู่ถัดจากพระกกุสันโธไปทางทิศใต้ (รูปภาพที่ 6 ในภาคผนวก ข)

1.1.4 พระกัสสปะ : เป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ยาว 80 เมตร ปัจจุบันยังอยู่ในระหว่างรอกการก่อสร้างต่อ (รูปภาพที่ 7 ในภาคผนวก ข) ทั้งนี้เป็นเพราะประมาณปี พ.ศ.2541 ส่วนพระเศียรให้หักพังลงมาเพราะ โครงสร้างไม่สามารถรองรับน้ำหนักได้ อีกทั้งพบว่ามีกรทุรคตัวขององค์พระ พระภิกษุและชาวบ้านทั่วไปมีความเห็นว่าน่าจะมีการทุบแล้วสร้างใหม่เพื่อให้เกิดความปลอดภัย เพราะหากสร้างต่อไปเกรงว่าจะเกิดอันตรายขึ้นในอนาคต แต่ในขณะที่ผู้ศึกษาอยู่ในพื้นที่พบว่ามีกรรมการบางคนขอเปิดเป็นจุดตั้งตู้รับบริจาคเพื่อหาทุนดำเนินการสร้างต่อ

1.1.5 พระศรีอาริยะเมตไตรย์ : ปางประทับนั่ง สูง 15 เมตร อยู่ถัดจากพระกัสสปะไปทางทิศใต้ สร้างไว้เพื่อเป็นคติถึงพระพุทธเจ้าที่จะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้ในโลกมนุษย์พระองค์ต่อไป (รูปภาพที่ 8 ในภาคผนวก ข)

ในวาระแรกที่หลวงพ่อบอกสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมนั้นสันนิษฐานได้ว่าท่านยังไม่มีแนวคิดในการสร้างพระพุทธรูปแทนสัญลักษณ์พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ แนวคิดดังกล่าวน่าจะเกิดขึ้นหลังจากที่ท่านทราบว่าพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่นจึงมีดำริในการสร้างพระกกุสันโธขึ้นและสร้างองค์อื่น ๆ ตามมา นอกจากนี้ ยังสันนิษฐานได้จากลำดับการสร้างและสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ซึ่งไม่ได้เรียงตามลำดับการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ เริ่มจากด้านหน้าวัดเป็นสมเด็จพระพุทธโคดม ถัดมาเป็นพระกกุสันโธ พระโกนาคมน์ พระกัสสปะ แล้วจึงเป็นพระศรีอาริยะเมตไตรย์ซึ่งสับลำดับกัน (ตามคติพุทธถือว่าในภัทรกัปนี้มี

พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลก 5 พระองค์ คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคมน์ พระกัสสปะ พระโคตม พระศรีอาริยะเมตไตรย์ ตามลำดับ)

1.2 บริเวณเมืองกบิลพัสดุ์ : สร้างจำลองแบบจากอินเดีย ประกอบด้วยประสาท 3 ฤดู (หนาว ร้อน ฝน) สถานที่ทรงพระแสงศร สถานที่เสด็จหนีออกบรรพชา สถานที่ตัดพระโมลี ชุ่มประดูทรงอินเดีย ประสาทพระนางพิมพา และหอวิมลฉัย โดยมีคติการสร้างหวังจะให้ เป็นสถานที่สื่อถึงประวัติของพระพุทธเจ้าในช่วงก่อนเสด็จออกผนวช (ดูภาพที่ 9 ในภาคผนวก ข)

1.3 สังเวชนียสถาน 4 ตำบล : ประกอบด้วยสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ทรงแสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน สร้างจำลองแบบจากอินเดียเพื่อสื่อถึงพุทธประวัติช่วงหลังผนวชจนถึงปรินิพพาน (ดูภาพที่ 10 ในภาคผนวก ข)

1.4 อุโบสถร้อยยอด : หลวงพ่อขอมได้บันทึกถึงคติในการสร้างไว้ว่า . . . ที่วัดใผ่โรงวัวสร้างโบสถ์เสี้ยใหญ่เบือเร่อ ยาวตั้ง 3 เส้น กว้างตั้ง 2 เส้น สูงตั้ง 23 วา แต่การตั้งใจสร้างให้ใหญ่โตเช่นนั้นก็สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติของพระพุทธองค์ และให้สมกับศาสนาของพระพุทธองค์ ที่กว้างใหญ่ไพศาลไปทั่วสากลโลก และไม่ให้น้อยหน้าศาสนาอื่น . . . (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ก, น.41) (ดูภาพที่ 11 ในภาคผนวก ข)

1.5 แคนนรกภูมิ : การปั้นหุ่นเปรตของหลวงพ่อขอมในระยะเริ่มแรกถูกตำหนิติติงจากผู้ที่ไม่เข้าใจเจตนารมณ์เป็นอย่างมากจนกระทั่งกลายเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ จนกระทั่งท่านต้องชี้แจงว่า (ดูภาพที่ 12 ในภาคผนวก ข)

. . . มีคนมาติกันต่าง ๆ นานาว่า ที่วัดนี้ปั้นสกปรกน่าอูจาดในที่สาธารณะ ปั้นไม่นุ่งผ้า ไม่ควรจะปั้นไว้ในวัดเห็นแล้วมันน่าบดสีใจ ทำให้วัดเป็นที่ดูถูกดูหมิ่นของคนทั่วไป ตามที่ว่ามันก็เป็นความจริง หนังสือพิมพ์บางฉบับถ่ายเอารูปเอาตมาไปไว้โคนต้นไม้ ค้าง ๆ ประจานไปทั่วประเทศ เอาตมาขอแก้ในที่นี้ว่า ตัวคนที่เอาไปพิมพ์นั้นออกมาจากช่องอะไร มีอะไรปิดหรือเปล่า มันน่าเกลียดน่าสกปรกกว่าเปรตวัดใผ่เป็นไหน ๆ เปรตวัดใผ่เป็นแต่เอาปูนปั้นยีนเฉย ๆ แต่คนชอบติจริง ๆ แต่เปรตในมุ้งไม่มีใครติเลย . . . มันเป็นสิ่งจำเป็นเหลือเกินเท่าที่ทำเปรตแก้ผ้า ถ้าทำนุ่งผ้ามันก็ไม่ใช่เปรต เป็นมนุษย์ไป ถ้ามันเหมือน ๆ กันกับมนุษย์ก็ไปสร้างทำไม สร้างก็ไม่มีใครสนใจ เพราะมันไม่ใช่เปรต เปรตมันจะเอาผ้าที่ไหน เพราะมันเสวยกรรมของมันอย่างนั้น ถ้าเอาเปรตมาสร้างในเมืองมนุษย์ มันก็ต้องสร้างแก้ผ้าจึงจะถูกต้องในเรื่องของเปรตมัน ในภาพเขียนเรื่องเปรตก็เห็นมีแต่แก้ผ้าทั้งนั้น ยิ่งสัตว์นรกด้วยแล้ว ไม่มีนุ่งผ้าเลย (2544ก, น. 57-58)

1.6 วิหารนิโครธาราม : อยู่ถัดจากแคนนรกภูมิไปทางทิศตะวันตก สร้างเป็นศิลปะประยุกต์ระหว่างไทยกับอินเดียบอกเล่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่เสด็จกลับไปโปรดพระพุทธบิดาที่กรุงกบิลพัสดุ์ (ภาพที่ 13 ในภาคผนวก ข)

1.7 บ่อปลา : อยู่ติดกับแคนนรกภูมิด้านทิศเหนือเดิมเป็นสระที่หลวงพ่อบุญรอดไว้ต่อมาผู้ช่วยเจ้าอาวาส (พระมหาลำไย พุทธสโร) ได้ริเริ่มพัฒนาขึ้นเป็นบ่อปลา มีการรักษาความสะอาด ถ่ายน้ำ และสนับสนุนให้ชาวบ้านอบขนมปังขายแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการเลี้ยงอาหารปลา จากการสอบถามทราบว่ากิจการทำขนมปังทำรายได้ดีและไม่พอลาย (โดยเฉพาะในวันเสาร์-อาทิตย์) จนต้องสั่งเครื่องผสมแป้งขนมปังเพิ่มจากเดิมอีก 1 เครื่อง รายได้ที่ได้จากการขายขนมปังและอาหารปลาจะแบ่งเป็นค่าแรงงานและใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการทำขนมปังครั้งต่อไป (ภาพที่ 14 ในภาคผนวก ข)

1.8 ศาลพ่อบุญรอด : อยู่ลึกเข้าไปทางด้านทิศตะวันตกจากบ่อปลา หลวงพ่อบุญรอดสร้างเป็นรูปปั้นของท่านตอนเป็นฆราวาสกำลังหาบิคา มารดา เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อแม่

1.9 พระโพธิสัตว์กวนอิม : อยู่บริเวณทิศเหนือของบ่อปลา หลวงพ่อบุญรอดสร้างไว้เพื่อเป็นคติในทางพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

1.10 วิหารหัวหนุมาน : ตั้งอยู่บริเวณตรงข้ามกับทางเข้าแคนนรกภูมิ มีพระพุทธรูปปางไสยาสน์อยู่ด้านในวิหาร จากการสอบถามทราบว่า เป็นจุดที่มีคนบริจาคมากเป็นอันดับต้น ๆ (ภาพที่ 15 ในภาคผนวก ข)

1.11 ศาลาลูกนิมิต : เป็นศาลาเปิดโล่งอยู่บริเวณด้านหน้าวิหารหัวหนุมานสำหรับตั้งลูกนิมิตอุโบสถหลังใหม่ไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ปิดทอง

1.12 หอกลาง : ในอดีตเป็นสถานที่สำหรับต้อนรับแขกและแจกวัตถุมงคลของหลวงพ่อบุญรอด ปัจจุบันเป็นสถานที่ตั้งสรีระของหลวงพ่อบุญรอด แจกวัตถุมงคล รับสังฆทาน และเป็นเหมือนสำนักงานบริหารกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด (ภาพที่ 16 ในภาคผนวก ข)

1.13 บ่อเต่า : เดิมเป็นสระที่หลวงพ่อบุญรอดไว้สำหรับเก็บน้ำไว้ใช้ในสมัยที่ท่านย้ายมาจำพรรษาในระยะแรก ๆ ต่อมามีคนนำเต่า ตะพานน้ำมาปล่อยกันมากจึงพัฒนาเป็นบ่อเต่า ในปัจจุบันเต่าและตะพานน้ำถูกพวกมิถิลาซิปขโมยไปเกือบหมดแล้ว คงเหลือแต่ตัวเล็ก ๆ ไม่มากนัก

1.14 พุทธวิหารมหายาน : สร้างไว้สำหรับเป็นคติพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ตั้งอยู่ริมบ่อเต่าทางด้านทิศใต้

นอกจากทรัพยากรการท่องเที่ยวที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ภายในวัดยังมีรูปปั้นสัตว์ รูปปั้นแสดงปริศนาธรรม รูปปั้นแสดงท่าทางตามสุภาษิตคำพังเพยอยู่บริเวณด้านหน้าพระกกุสันโธ บริเวณสังเวชนียสถาน 4 ตำบล รวมทั้งมีการจัดทำป้ายข้อคิดคติธรรมติดตามต้นไม้ทั่วบริเวณวัด ซึ่ง

จากการสังเกตพบว่าเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป โดยเฉพาะเด็ก ๆ มักจะแย่งกันดูความหมายรูปปั้นหรือไม้ก็แย่งกันอ่านคำสุภาษิตต่าง ๆ ให้ผู้ปกครองของตนฟัง (รูปภาพที่ 17 ในภาคผนวก ข) ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศชอบบันทึกภาพเป็นที่ระลึก

นอกจากนี้ ในปี พ.ศ.2542 ทางกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้คัดเลือกให้วัดไผ่โรงวัว โดยเฉพาะบริเวณสังเวชนียสถาน 4 ตำบล เป็นอุทยานการศึกษาในวัด สำหรับเป็นแหล่งศึกษาด้านประวัติพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป จากการสอบถามพบว่า ในแต่ละปีจะมีนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ รวมทั้ง คณะสามเณรในโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนจากวัดอื่น ๆ เดินทางมาทัศนศึกษาและขอให้ทางวัดจัดเจ้าหน้าที่นำชมและบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาควบคู่กันไปด้วย

2. ลานจอดรถ

ในปัจจุบันมีการปรับปรุงพื้นที่ภายในวัดไผ่โรงวัวเป็นลานคอนกรีตบริเวณลานด้านหน้าสมเด็จพระพุทธโคดม บริเวณสังเวชนียสถาน 4 ตำบล และบริเวณพระกฤษณ์โชนอกจากนี้ ยังได้รับการสนับสนุนทุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้ก่อสร้างลานจอดรถบริเวณหน้าสถานที่ตั้งร้านค้า นักท่องเที่ยวสามารถนำรถไปจอดได้ทั่วบริเวณวัด ซึ่งนับว่ามีความสะดวกสบายมาก

3. การให้บริการห้องน้ำ-ห้องส้วม

ทางวัดเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่หรือกรรมการวัดใช้พื้นที่ภายในบริเวณวัดสร้างห้องน้ำสำหรับให้บริการนักท่องเที่ยวได้ โดยจะต้องใช้ทุนส่วนตัวสร้างในพื้นที่ที่ทางวัดอนุญาตแล้วเก็บค่าใช้บริการจากนักท่องเที่ยว หรือถ้าเป็นห้องน้ำที่วัดสร้างก็จะมี การตั้งตู้รับบริจาคเป็นค่าน้ำค่ากระแสไฟฟ้าด้วย

รายได้จากการเก็บค่าบริการห้องน้ำ-ห้องส้วมจะต้องแบ่งส่วนหนึ่งเป็นค่าน้ำค่ากระแสไฟฟ้าให้แก่ทางวัด ปัจจุบันมีห้องน้ำ-ห้องส้วมสำหรับบริการนักท่องเที่ยว 4 จุด คือ บริเวณหลังที่ตั้งร้านค้า ในแควนรกภูมิ (เป็นจุดที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าสร้างในสถานที่ไม่เหมาะสมเพราะตั้งอยู่กลางวัด และที่สำคัญคือการปล่อยน้ำเสียลงสระกลางวัดซึ่งมองแล้วเป็นภาพที่ไม่น่าดูนัก-ผู้ศึกษา) ริมกำแพงวัดฝั่งตะวันออกและบริเวณข้างหอกกลาง เพียงพอให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

4. ตลาดบริการสินค้า

แต่เดิมจะมีการตั้งร้านค้าขายอยู่ทั่วบริเวณวัดโดยทางวัดไม่ได้เรียกเก็บเป็นค่าเช่าพื้นที่ค้าขาย พ่อค้าแม่ค้าจะนำรายได้ส่วนหนึ่งบริจาคให้ทางวัดเองตามศรัทธา แต่หลังจากมีการจัดระเบียบการใช้สอยพื้นที่ภายในวัดประมาณปี พ.ศ.2541 ทางวัดได้กำหนดให้พ่อค้าแม่ค้าเข้ามารวมค้าขายอยู่ในที่เดียวกันเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเพื่อสะดวกในการทำความสะดวก มีการ

แบ่งเขตขายสินค้าแยกประเภทกัน โดยเฉพาะสินค้าที่มีกลิ่นแรงประเภทปลา ร้า ปลาเค็ม จะถูกจัดไว้ในเขตพื้นที่ด้านหลังตลาดและมีกาเก็บค่าเช่าพื้นที่ตั้งร้าน

ในการเก็บค่าเช่านี้ ทางวัดได้มอบหมายให้มีคณะกรรมการชุดหนึ่งเป็นผู้ดูแลเก็บค่าเช่าเป็นรายปีสำหรับร้านค้าที่ตั้งอยู่ประจำ (จากการสำรวจคร่าว ๆ ในปัจจุบันพบว่าประมาณ 150 ร้าน) เก็บเป็นรายวันในกรณีที่มีพ่อค้าแม่ค้าขาย เก็บค่ารักษาความสะอาดเป็นรายสัปดาห์ คอยดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในจุดที่ตั้งร้านค้า และคอยห้ามไม่ให้มีการตั้งร้านค้าในบริเวณอื่นนอกจากในบริเวณที่ทางวัดจัดไว้ให้

5. ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

เจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยวและคณะกรรมการจะคอยดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวด้วย รวมทั้งมีจุดตรวจของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ตั้งอยู่บริเวณประตูทางเข้าวัด ไร่โรงวัว ด้วยการสอบถามเจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยวทราบว่า ในวันจันทร์-ศุกร์ไม่ค่อยประสบปัญหาเกี่ยวกับพวกมิจฉาชีพเพราะนักท่องเที่ยวมาเที่ยวกันไม่มากนัก แต่ถ้าเป็นวันเสาร์-อาทิตย์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ หรือในช่วงเทศกาลต่าง ๆ จะมีพวกมิจฉาชีพปะปนเข้ามาแล้วกระเป๋านักท่องเที่ยวบ้าง ซึ่งต้องคอยช่วยกันดูแลเป็นพิเศษ

วิธีการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ไร่โรงวัว ดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบ จากการศึกษาพบว่าวิธีการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

1. การแบ่งพื้นที่ใช้สอย

วัด ไร่โรงวัวมีอาณาบริเวณกว้างขวางมากถึง 248 ไร่ 1 งาน 21 ตาราง พื้นที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หน้าวัดอยู่ด้านทิศเหนือติดคลองพระยาบรรลือ ทิศใต้ติดทางหลวงหมายเลข 3422 (ลาดบัวหลวง – สองพี่น้อง) ทิศตะวันออกติดหมู่บ้าน ไร่โรงวัว ทิศตะวันตกติดโรงเรียนวัด ไร่โรงวัวและที่นาของชาวบ้าน หลวงพ่อขอมได้สร้างถนนตัดตรงผ่านกลางวัดจากทิศเหนือจรดทิศใต้ ทำให้พื้นที่อันกว้างขวางของวัด ไร่โรงวัวถูกแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ (ดูแผนที่ในภาคผนวก ก)

1.1 เขตพุทธาวาส : อยู่ฝั่งตะวันออกของวัด มีพื้นที่ประมาณ 107 ไร่ เป็นที่ตั้งของอุโบสถและศาสนสถาน ศาสนวัตถุที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น สิวะเขนิยสถาน

4 ตำบล สมเด็จพระพุทธโคดม พระกกุสันโธ พระโกนาคมน์ พระกัสสปะ พระศรีอาริยะเมตไตรย์
 วิหารหัวหนุมาน จัดเป็นจุดท่องเที่ยว 8 จุด คือ

- สมเด็จพระพุทธโคดม
- ปราสาทอุทฺทหนาว (เมืองสวรรค์)
- สถานที่ตรัสรู้
- สถานที่ปรินิพพาน
- พระกกุสันโธ
- พระกัสสปะ
- ศาลาอุกนิมิต
- วิหารหัวหนุมาน

1.2 เขตสังฆาวาส : อยู่ฝั่งตะวันตกของวัด มีพื้นที่ประมาณ 141 ไร่ แบ่งพื้นที่ใช้
 สอยออกเป็นบริเวณศาลาการเปรียญและฌาปนสถาน โรงเรียนพระปริยัติธรรม ที่พักอุบาสิกา
 บ่อเต่า หอกลางซึ่งเป็นที่ตั้งสรีระของหลวงพ่อบรม คลังจำหน่ายวัตถุมงคล หมู่กุฎิสงฆ์ บริเวณ
 บ่อเลี้ยงปลาและแคนนรกภูมิ วิหารนิโครธาราม ลานจอดรถ บริเวณตลาดบริการสินค้าและอุโบสถ
 ร้อยยอด จัดเป็นจุดท่องเที่ยว 9 จุด คือ

- บ่อเต่าและพุทธวิหารมหายาน
- หอกลาง : สถานที่ตั้งสรีระหลวงพ่อบรม, สถานที่จำหน่ายวัตถุมงคล, สถานที่

ถวายสังฆทาน

- พระโพธิสัตว์กวนอิม
- บ่อปลา
- พ่อบุแม่ย่า
- แคนนรกภูมิ
- จุดหน้าวิหารนิโครธาราม (ไม่มีทรัพยากรการท่องเที่ยว แต่มีการตั้งเป็น
 จุดให้นักท่องเที่ยวทำบุญประเภทต่าง ๆ เช่น บริจาคซื้อที่ดิน กระเบื้อง เป็นต้น)

- วิหารนิโครธาราม
- อุโบสถร้อยยอด

2. การบริหารงานบุคคล

จากการสอบถามถึงลักษณะการบริหารการจัดการในสมัยที่หลวงพ่อบรมยังมีชีวิต
 อยู่พบว่า อำนาจสิทธิขาดในการบริหารจัดการขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของท่านเพียงผู้เดียว คำสั่ง
 ของท่านถือเป็นคำสั่งเด็ดขาดชัดเจนที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม ความที่ท่านเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความ

เคารพยำเกรงผนวกกับความเชื่อว่าท่านมีวาจาสิทธิ์ จึงไม่ค่อยปรากฏว่ามีใครกล้าทำในสิ่งที่ท่านไม่อนุญาต

สำหรับการรับบุคคลเข้าทำงานในวัดนั้น หลวงพ่อขอมจะเรียกคนในชุมชนที่ตกทุกข์ได้ยากให้เข้ามาทำงานในวัด โดยให้ช่วยทำพระพิมพ์บ้าง ทำความสะอาดภายในบริเวณวัดบ้าง ช่วยงานก่อสร้างบ้าง สุดแต่เห็นว่าใครจะมีความถนัดด้านใด และเมื่อเข้ามาทำงานในวัดแล้วก็ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ท่านวางไว้เช่น ห้ามดื่มสุราเมรัย จะต้องมีศีลห้าบริสุทธิ์ และรู้จักทำบุญตักบาตร ลักษณะการเรียกคนให้เข้ามาช่วยงานดังกล่าวจึงแฝงนัยแห่งการสอนธรรมไปในตัว ดังคำบอกเล่าของ ชั่ว ล้อมมหาคไทย ว่า “... หลวงพ่อขอมจะคอยแนะนำพร่ำสอนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมและให้พยายามสร้างเนื้อสร้างตัวให้เป็นหลักเป็นฐาน แต่เมื่อใดก็ตามที่ท่านทราบว่าใครละเมิดกฎเกณฑ์ที่ท่านวางไว้ ท่านจะไล่ออกทันที และเมื่อไล่แล้วก็ต้องออกไปจากวัดทันที...”

ในปัจจุบัน แม้ว่าการบริหารการจัดการ ในลักษณะเบ็ดเสร็จเด็ดขาดดังกล่าวจะเปลี่ยนไปแล้ว แต่เนื่องจากโครงสร้างการบริหารการจัดการวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน ได้มอบอำนาจหน้าที่การบริหารการจัดการวัดทุกอย่างไว้ที่เจ้าอาวาสเพียงรูปเดียว ดังนั้น แนวทางการบริหารการจัดการวัดจึงขึ้นอยู่กับแนวความคิดและการตัดสินใจของเจ้าอาวาสเป็นสำคัญ

บุคลากรที่ทำงานอยู่ในวัดในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยว ช่วงก่อสร้างบางคน พนักงานทำความสะอาด ส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชนผู้ที่หลวงปู่ขอมเคยให้โอกาสเข้ามาทำงานในวัด หรือเป็นรุ่นลูกหลานที่เข้ามาสืบทอดหน้าที่ต่อจากรุ่นบิดามารดา และเริ่มมีพระภิกษุบางรูปเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในฐานะเจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยว

เจ้าหน้าที่ทุกรูป/คนจะขึ้นตรงต่อเจ้าอาวาสเป็นหลัก แบ่งแผนก/หน้าที่ไปตามงานที่แต่ละคนรับผิดชอบในแต่ละจุด (ดูตารางที่ 4.3 ประกอบ) ไม่มีกำหนดหมวดระการปฏิบัติงาน นอกจากเสียชีวิต ลาออก หรือมีคำสั่งจากเจ้าอาวาสให้ออก ส่วนใหญ่จะมีหน้าที่จัดเตรียมรูปเทียน ทองดอกไม้ไว้คอยบริการแก่นักท่องเที่ยว ดูแลรักษาความสะอาดในบริเวณจุดท่องเที่ยวที่ตนรับผิดชอบ และยกตู้บริจาคไปเก็บที่หอกกลาง (คลัง) ทุกวันจนกว่าจะถึงวันอาทิตย์จึงจะเปิดนับยอดเงินบริจาค นอกจากนี้ เจ้าอาวาสยังมอบอำนาจในการดูแลพัฒนาจุดท่องเที่ยวให้แก่เจ้าหน้าที่แต่ละคนรับผิดชอบ โดยรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาจุดท่องเที่ยวนี้จะต้องนำเสนอต่อเจ้าอาวาสก่อน และในการก่อสร้างหรือพัฒนาปรับปรุงนั้น จะต้องใช้ทุนส่วนตัวของเจ้าหน้าที่เอง เพราะถือว่าได้รับผลประโยชน์จากทางวัดแล้วต้องนำกลับมาทำประโยชน์ตอบแทนวัดบ้าง แต่ถ้าเป็นการซ่อมแซมหรือสร้างเสริมในส่วนที่ต้องใช้ทุนดำเนินการมากก็สามารถขอความช่วยเหลือจากทางวัดได้

จากการที่เจ้าอาวาสได้มอบหมายหน้าที่ในการพัฒนาจุดท่องเที่ยวให้เจ้าหน้าที่แต่ละคนรับผิดชอบนี้ จึงเป็นเหมือนกับการถ่ายโอนอำนาจในการตัดสินใจบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปโดยปริยาย ผลประโยชน์ตอบแทนที่เพิ่มมากขึ้นตามจำนวนยอดเงินบริจาคในจุดท่องเที่ยวของตน (ดูข้อ 4 การจัดสรรผลประโยชน์) ทำให้เจ้าหน้าที่แต่ละคนพยายามคิดหารูปแบบบริหารจุดท่องเที่ยวให้เกิดรายได้มากที่สุด ดังนั้น จึงพบว่าในจุดท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีการชักชวนให้ทำบุญในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การจำหน่ายรูปเทียนทองดอกไม้ การดักบาตรพระประจำวัน การตั้งโต๊ะรับบริจาคซื้อที่ดิน กระเบื้อง ค่าน้ำ ค่ากระแสไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งมักจะมีเหมือนกันในทุกจุด เพียงแต่มีวิธีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนทำบุญที่แตกต่างกันออกไปเท่านั้น นอกจากนี้ ยังสามารถจ้างคนงานมาช่วยดูแลทำความสะอาดในจุดของตนเองได้ โดยจะต้องแจ้งให้เจ้าอาวาสรับทราบก่อน และที่สำคัญคือจะต้องรับผิดชอบค่าจ้างแรงงานเอง

ตารางที่ 4.3

ลักษณะงานและอัตราเจ้าหน้าที่ในปัจจุบัน

ลำดับที่	ลักษณะงาน	เจ้าหน้าที่ประจำ	ลูกจ้างพิเศษ	หมายเหตุ
1	ดูแลรักษาความสะอาด	6	-	
2	ดูแลตัดแต่ง/รดน้ำต้นไม้	2	-	
3	บริการรูปเทียนทองดอกไม้			
	- สมเด็จพระพุทธ โคมม	1	1	เจ้าหน้าที่จ้างเอง
	- ปราสาทฤดูหนาว (เมืองสวรรค์)	2	1	เจ้าหน้าที่จ้างเอง
	- สถานที่ตรัสรู้	2	1	เจ้าหน้าที่จ้างเอง
	- สถานที่ปรินิพพาน	1	-	
	- พระกุกสันโธ	2	1	เจ้าหน้าที่จ้างเอง
	- พระกัสสปะ	1	-	
	- ศาลาลูกนิมิต	2	-	พระภิกษุ 1 รูป
	- วิหารหัวหนุมาน	2	-	พระภิกษุ 1 รูป
	- บ่อเต่าและพุทธวิหารมหายาน	1	-	

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ลำดับที่	ลักษณะงาน	เจ้าหน้าที่ประจำ	ลูกจ้างพิเศษ	หมายเหตุ
3	บริการรูปเทียนทองคำไม้ - หอกลาง - จำหน่ายวัตถุมงคล - พรมน้ำมันต์ - รับสังฆทาน - จำหน่ายสังฆทาน - พระโพธิสัตว์กวนอิม - บ่อปลา - พ่อปู่แม่ย่า - แคนนรกภูมิ - จุดหน้าวิหารนิโครธาราม - วิหารนิโครธาราม - อุโบสถร้อยยอด	3 2 12 2 2 1 2 3 2 2 1	- - - - - - -	พระภิกษุ 2 รูป พระภิกษุ สับเปลี่ยนกัน 3 ชุด ๆ ละ 4 รูป พระภิกษุ 2 รูป พระภิกษุ 1 รูป
4	ดูแลเก็บผลประโยชน์ร้านค้า	3	-	
	รวม	57	4	

3. การพัฒนาบุคลากร

ในสมัยที่หลวงพ่อบรมยังมีชีวิตอยู่ท่านเป็นผู้ที่มีความชำนาญในวิชาช่างไม้ช่างปูน ท่านจึงมักคอยควบคุมดูแลและให้คำแนะนำคนงานที่ทำงานเกี่ยวกับการก่อสร้าง เช่น ในการปั้นเปรต “ . . . ท่านจะแนะนำว่าให้พิจารณาว่าแขนขาของตัวเองมีลักษณะเป็นอย่างไร แล้วก็ให้ปั้นไปตามนั้น มันจะเหมือนเอง . . . ” (ประทีป, สัมภาษณ์) สำหรับพระภิกษุนั้นท่านจะดูพื้นฐานของแต่ละรูปว่ามีแนวโน้มไปในด้านใด พระภิกษุรูปใดประสงค์จะศึกษาพระปริยัติธรรมท่านก็จะส่งเสริม ส่วนรูปที่อ่านหนังสือไม่ได้ท่านก็จะนำทำงานก่อสร้างภายในวัด และมักจะคอยห้ามไม่ให้พระภิกษุยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเงิน เพราะล่อแหลมต่อพระธรรมวินัยและเป็นเหตุให้เกิดการครหาได้

ปัจจุบัน การพัฒนาบุคลากรของวัดกระทำโดยการประชุมชี้แจงและว่ากล่าวตักเตือนในกรณีที่มีการประชาสัมพันธ์เกินความเป็นจริงหรือมีเสียงคำหนิเรื่องการปฏิบัติหน้าที่จากนักท่องเที่ยว แต่ก็มีลักษณะเป็นเฉพาะเรื่องเฉพาะกาล จนกระทั่งเมื่อหน่วยงานของรัฐ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร กรมชลประทาน มีโครงการเข้ามาพัฒนาวัด ไร่โรงวัว จึงมีการสนับสนุนด้านงบประมาณเพื่อพาตัวแทนเจ้าหน้าที่ กรรมการ พระภิกษุ ไปศึกษาดูงานตามวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น วัดพนัญเชิง จ.อยุธยา ซึ่งจากการสังเกตพบว่า หลังจากกลับจากการศึกษาดูงานแล้ว มีการปรับปรุงและดูแลรักษาความสะอาดในจุดท่องเที่ยวมากขึ้น

นอกเหนือจากนี้ ทางวัดยังไม่มีกระบวนการพัฒนาบุคลากรให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ คงปล่อยให้เจ้าหน้าที่แต่ละคนคิดพัฒนากันไปในแต่ละจุดโดยเสรี แม้จะมีการประชุมพูดคุยทุกวันอาทิตย์ แต่ก็ยังเป็นเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์เป็นส่วนใหญ่ การประชุมประจำเดือนก็มักเป็นการหยิบยก ปัญหาเดิม ๆ ที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขขึ้นมาพูดซ้ำอยู่เสมอ

4. การจัดสรรผลประโยชน์

ทุกเย็นวันอาทิตย์จะมีการเปิดตู้รับบริจาคที่หอกกลางเพื่อนับเงินทั้งหมด เมื่อนับเสร็จแล้วจะมีการแจ้งยอดเพื่อหักเป็นค่าแรงงานให้เจ้าหน้าที่คนละไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10-20 จากยอดเงินบริจาคในจุดที่ตนรับผิดชอบ สำหรับลูกจ้างพิเศษที่เจ้าหน้าที่จ้างมาช่วยดูแลรักษาความสะอาดในจุดของตน เจ้าหน้าที่จะต้องรับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่ายเอง สำหรับยอดเงินที่เหลือจากการหักเป็นค่าแรงแล้วทางวัดจะรวมเข้าบัญชีเงินฝากเพื่อเก็บไว้ใช้จ่ายเป็นค่าน้ำค่ากระแสไฟฟ้า ค่าใช้จ่ายในการบูรณปฏิสังขรณ์และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ของวัดต่อไป

5. ระบบการประชาสัมพันธ์

ทุกจุดท่องเที่ยวจะมีเจ้าหน้าที่คอยประชาสัมพันธ์บอกรายละเอียดเกี่ยวกับจุดท่องเที่ยวที่ตนรับผิดชอบและชักชวนให้นักท่องเที่ยวทำบุญบริจาคผ่านเครื่องขยายเสียงซึ่งแต่ละคนจะต้องจัดหามาเอง บางจุดจะใช้วิธีบันทึกเสียงประชาสัมพันธ์ใส่เทปคาสเซตแล้วเปิดในเวลาที่มีนักท่องเที่ยวผ่านมา ในขณะที่บางจุดไม่นิยมใช้วิธีการดังกล่าวเพราะเห็นว่าไม่สามารถสื่อข้อมูลที่ เป็นปัจจุบันได้ นอกจากนี้ จากการสังเกตพบว่ามีสถานที่สร้างไว้เป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอยู่บริเวณติดกับศาลาลูกนิมิตแต่ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ ซึ่งจากการสอบถามทราบว่าเป็นเพราะทางวัด ยังไม่สามารถจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้จ่ายเป็นค่าจ้างบุคลากรประจำได้ และเห็นว่านักท่องเที่ยวที่ต้องการทราบข้อมูลเกี่ยวกับวัด ไร่โรงวัวก็สามารถสอบถามได้จากเจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยว ดังนั้น จึงยังไม่จำเป็นที่จะต้องมีการตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเป็นการเฉพาะ

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีการติดต่อจากหน่วยงานราชการ คณะนักท่องเที่ยวนักเรียน นักศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ หรือมีคณะพระภิกษุ-สามเณรเพื่อขอให้มีการนำชมสถานที่ท่องเที่ยว ทางวัดจะจัดให้มีเจ้าหน้าที่หรือพระภิกษุเป็นผู้นำชมและบรรยายให้ความรู้ และในปัจจุบันมีการจัดสถานที่แสดงแบบจำลองสิ่งปลูกสร้างถาวรวัตถุภายในพื้นที่วัดใฝ่ทั้งหมด รวมทั้งมีป้ายนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดใฝ่โรงวัวอยู่บริเวณโรงทานข้างหอกลาง

6. ระบบบัญชีและการตรวจสอบ

ในการเปิดตู้รับบริจาคทุกเย็นวันอาทิตย์จะมีเจ้าอาวาสเป็นประธาน มีไวยาวัจกรและมัคทายกเป็นผู้ดูแลความเรียบร้อย ซึ่งหลังจากหักเป็นค่าแรงงานสำหรับเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ แล้วจะมีการบันทึกยอดเงินบริจาคในแต่ละจุดคร่าว ๆ จากนั้นจึงรวบรวมเงินทั้งหมดฝากเข้าบัญชีเงินฝากในนามวัด

ในขณะที่ทำการศึกษายูนิ ทางวัดกำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับความไม่โปร่งใสของบัญชีรายรับที่ได้จากการเก็บค่าเช่าจากร้านค้าต่าง ๆ คณะกรรมการที่ดูแลรับผิดชอบในส่วนนี้ถูกตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับเงินที่เรียกเก็บจากร้านค้ามาก อีกทั้งเมื่อมีการประชุมหยิบยกปัญหานี้ขึ้นมาซักถามก็ไม่สามารถชี้แจงให้ชัดเจนได้ ทำให้ทางวัดต้องตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อติดตามตรวจสอบการทำงานอีกคณะหนึ่งประกอบด้วยไวยาวัจกรและกรรมการวัด โดยได้รับการสนับสนุนในด้านการให้คำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ศึกษาธิการอำเภอสองพี่น้อง สารวัตรใหญ่สถานีตำรวจภูธรตำบลบางตาเถร ทำให้ระบบการบริหารจัดการเกี่ยวกับบัญชีรายรับในส่วนร้านค้าเริ่มมีความโปร่งใสมากขึ้น

7. การบูรณปฏิสังขรณ์

เมื่อถาวรวัตถุเกิดความชำรุดเสียหายมากทางวัดจะจัดสรรเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์เอง โดยเงินที่จัดสรรมานั้นจะเป็นเงินที่ได้จากการบริจาคของนักท่องเที่ยวและจากผู้มีจิตศรัทธาต้องการรับเป็นเจ้าภาพในการบูรณปฏิสังขรณ์ทั่วไป ลักษณะการจ้างช่างส่วนใหญ่จะเป็นการว่าจ้างช่างที่เคยทำงานในวัดอยู่ก่อนแล้วและเป็นช่างชาวบ้าน

โดยสรุปแล้ว รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดใฝ่โรงวัวมีลักษณะเป็นระบบคณะกรรมการ มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบชัดเจน การบริหารจัดการในแต่ละจุดจะปล่อยให้เป็นอิสระตามแนวความคิดของแต่ละคน ใช้ระบบการจัดสรรผลประโยชน์ให้เจ้าหน้าที่ร้อยละ 10-20 ของยอดเงินบริจาคต่อคน ระบบการตรวจสอบหรือควบคุมมีลักษณะที่หลวม ๆ ไม่มีระบบการพัฒนาบุคลากรที่ชัดเจน ไม่มีกำหนดหมวดระเบียบปฏิบัติหน้าที่และเมื่อเจ้าหน้าที่ไม่สามารถ

ทำงานได้ก็จะมอบหมายให้ลูกหลานหรือญาติมารับช่วงต่อไป ซึ่งการบริหารการจัดการในลักษณะนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสียคงจะได้แสดงไว้ในส่วนของการอภิปรายผลการศึกษาต่อไป

ส่วนที่ 3 ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน

จากการศึกษาเอกสารบันทึกของหลวงพ่อบุญและจากการสอบถามสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มตัวอย่าง ประชาชนในพื้นที่ และนักท่องเที่ยวบางส่วน ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการของวัด ชุมชน ปรากฏการณ์ของการท่องเที่ยว และรูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดไร่โรงวัว ดังที่ได้นำเสนอมาแล้วในส่วนที่ 1 และ 2 โดยลำดับ

ปรากฏการณ์ของการท่องเที่ยวที่ได้เปิดฉากขึ้นในวัดไร่โรงวัวภายหลังจากการสร้างสมเด็จพระพุทธโคดมเสร็จเรียบร้อยแล้ว (พ.ศ.2512) นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้หน่วยงานของรัฐมองเห็นความสำคัญของการพัฒนาระบบการคมนาคมเพื่อเชื่อมโยงชุมชนแถบนี้กับ “โลกภายนอก” อย่างจริงจัง ทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในวัดไร่โรงวัวจึงเป็นเสมือนแม่เหล็กที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวจาก “โลกภายนอก” ให้หลั่งไหลเข้ามาเที่ยวชมวัด และในขณะเดียวกันก็เป็นพลังขับเคลื่อนกระแสนการพัฒนาในทุกมิติของพื้นที่ไปพร้อมกัน

ถนน ประปา ไฟฟ้า และสิ่งอำนวยความสะดวกมากอย่างต่างประการที่หลั่งไหลเข้ามาสู่ชุมชนบ้านไร่โรงวัวภายหลังจากปรากฏการณ์การท่องเที่ยวได้เปลี่ยนโฉมหน้าของชุมชนเกษตรกรรมที่มีลักษณะเป็นชุมชนปิดในชนบทเล็ก ๆ แห่งหนึ่งให้กลายเป็นชุมชนเปิดที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด ในเขตตำบลบางคาเถร

แรงกระทบจากอิทธิพลของการท่องเที่ยวในอดีตได้ส่งผลให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนมา โดยลำดับ จนกระทั่งเมื่อโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ในชุมชนได้รับการพัฒนาขึ้นครบถ้วน อิทธิพลของการท่องเที่ยวจึงค่อย ๆ ลดระดับของความสำคัญลงไป ทั้งนี้ เนื่องมาจากสภาพของความเป็นชุมชนเปิดที่มักได้รับอิทธิพลจากปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ อีกมากมายนั่นเอง แต่ถึงกระนั้นก็มีได้หมายความว่า การท่องเที่ยวจะไม่ส่งผลกระทบต่อใด ๆ ต่อวัดและชุมชนบ้านไร่โรงวัว

การที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมวัดเป็นจำนวนมากทำให้วัดจำเป็นต้องรับภาระบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีอาจปฏิเศษได้ ในขณะที่วิถีชีวิตของคนในชุมชนนับร้อยคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับผูกพันอยู่กับกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ว่าจะในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยว ผู้ประกอบการร้านค้า กลุ่มคนขับรถโดยสาร รถจักรยานยนต์รับจ้าง ฯลฯ รวมทั้งคนจากชุมชนอื่น ๆ ที่เข้ามาอาศัยกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งหารายได้ของคนก็ต้องขึ้นอยู่กับ

สถานการณ์การท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นในบริบทของการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเกิดจากปัจจัยภายนอกหรือจากการบริหารจัดการของวัดก็ตาม ย่อมจะส่งผลกระทบต่อถึงวิถีการดำเนินชีวิตไม่มากนักน้อย นอกจากนี้ วิถีชีวิตของชาวบ้านคนอื่น ๆ ที่แม้จะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรง แต่ยังคงมีความเกี่ยวข้องกับผูกพันอยู่กับวัดไผ่โรงวัว ในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ต้องเข้ามาใช้พื้นที่ของวัดประกอบกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำก็ย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบที่เกิดจากการที่วัดต้องมีการบริหารจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวนี้ได้เลย

จากการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในวัดไผ่โรงวัว ได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมหลายประการ ดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบที่เกิดจากการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว

1.1 เพิ่มพูนรายได้

ในยุคสมัยที่เงินเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้านี้ ดูเหมือนคำพูดของ อรุณ ใจชื่อ (สัมภาษณ์) ที่ว่า “... เมื่อนักท่องเที่ยวมา เขาต้องจับจ่ายใช้สอย เงินทองจะไปตกอยู่ที่ไหน ? มันก็ตกอยู่กับชาววัดไผ่โรงวัว ตกอยู่ในวัดบ้าง ตกอยู่กับชาวบ้านรอบ ๆ วัดบ้าง ถ้าเกิดว่านักท่องเที่ยวไม่มา คนแถวนี้ก็ต้องไปหากินที่อื่น พระก็แย...” จะเป็นตัวแทนความรู้สึกของกลุ่มตัวอย่างทุกคนที่ให้ข้อมูลได้เป็นอย่างดี

ผลประโยชน์ในรูปของเงินตราจากนักท่องเที่ยวทั้งจากการบริจาคทำบุญและการจับจ่ายซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ นับได้ว่าเป็นผลกระทบด้านบวกที่เกิดขึ้นแก่วัดและชุมชนโดยตรง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เงินส่วนหนึ่งจะตกอยู่กับวัดไผ่โรงวัว ส่วนหนึ่งตกอยู่กับชุมชนบ้านไผ่โรงวัว และอีกส่วนหนึ่งจะตกอยู่กับคนจากชุมชนอื่นที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดไผ่โรงวัวแห่งนี้ในรูปแบบต่าง ๆ

รายได้ของวัดไผ่โรงวัวนอกเหนือจากการรับบริจาคหรือการทำบุญของประชาชนทั่วไปแล้วจะเป็นรายได้ที่มาจากการท่องเที่ยวทั้งสิ้น การตั้งตู้รับบริจาคจากนักท่องเที่ยวใน 17 จุดท่องเที่ยว (แต่ละจุดมีมากกว่า 1 ตู้) และรายได้จากการเก็บค่าเช่าพื้นที่ตั้งร้านค้าจากผู้ประกอบการร้านค้าต่าง ๆ ภายในบริเวณวัดถือเป็นรายได้หลักที่วัดสามารถนำไปจัดสรรเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว การบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ศาสนวัตถุที่ชำรุดทรุดโทรม และเพื่อการสาธารณสงเคราะห์ได้มากขึ้น

1.2 ขยายการพัฒนา

การเกิดขึ้นของการท่องเที่ยวผนวกกับรายได้จากการบริจาคที่เพิ่มมากขึ้นนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาวัดทางด้านกายภาพให้มีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น มีการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวภายในวัดจากแต่เดิมที่เป็นแบบ “ตามมีตามเกิด” กล่าวคือ นักท่องเที่ยวจะมาทำอะไร ? จุดไหน ? อย่างไร ? ก็ปล่อยให้เดินดูตามลำพัง มาเป็นการบริหารจัดการที่มีระบบการประชาสัมพันธ์ มีการติดตั้งแผนที่แสดงจุดท่องเที่ยวภายในวัด มีป้ายบอกเส้นทางและป้ายแสดงประวัติสังเขปของจุดท่องเที่ยวแต่ละแห่งเพิ่มขึ้น ตลอดจนมีแนวความคิดที่จะจัดสถานที่แห่งหนึ่ง (ศาลาโรงทาน) สำหรับเป็นที่เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยว นักทัศนาจร นักเรียนนักศึกษาต่าง ๆ ใ้รู้ข้อมูลเบื้องต้นก่อนที่จะเข้าชมศาสนวัตถุภายในวัด โดยจะจัดให้มีวิทยากรและใช้สื่อสารสนเทศประกอบการบรรยาย ในขณะที่ทำการศึกษายู่นี้พบว่า มีการจัดป้ายแสดงเรื่องราววิวัฒนาการของวัดและประวัติของหลวงพ่อบรมที่ตั้งแสดงอยู่ในศาลาโรงทาน (ดูภาพที่ 18 ในภาคผนวก ข)

ในปัจจุบัน หน่วยงานของรัฐตั้งแต่ระดับจังหวัดลงมา ได้มองเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวในวัด ใ้โรงว้ว จนนำไปสู่การวางแผนของงบประมาณเพื่อพัฒนาปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ภายในบริเวณวัด มีการวางแผนพัฒนาตลาดขายสินค้าโดยจะจัดสร้างเป็นอาคารร้านค้าที่มั่นคงถาวรและเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่วัดใ้โรงว้วของหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ นี้ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับกรรมการบางคนที่เคยได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ และกับผู้ประกอบการร้านค้าบางคนที่ไม่อยากให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพตลาด เพราะเกรงว่าตนเองจะต้องย้ายที่ค้าขายไปอยู่จุดที่ไม่ดีเท่ากับจุดที่ตั้งอยู่ในปัจจุบัน

1.3 ส่งเสริมการศึกษา

สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่เกิดจากความริเริ่มของหลวงพ่อบรมมักจะแฝงนัยด้านหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เช่น สร้างรูปปั้นเปรตไว้เตือนใจคนให้เห็นถึงผลของการกระทำความชั่ว หรือแฝงแนวคิดบางอย่างไว้เสมอ ดังตัวอย่างที่ว่า “... อย่างกลองยาว ท่านก็ปั้นไว้ว่าประชาชนรุ่นหลังจะได้รู้ว่ากลองยาวคืออะไร ปั้นไว้ปั้นควายไว้ให้เด็กมันดู ต่อไปวัวควายไม่มีก็จะจำได้ว่านี่ควาย พ่อแม่เลี้ยงเราไม่มีใครดูก็เอาลูกขึ้นหลังควายไปทำนา...” (ชั่ว ล้อมมหาดไทย, สัมภาษณ์)

ในปี พ.ศ. 2542 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้พิจารณาเห็นว่า ศาสนวัตถุจำนวนมากภายในวัด ใ้โรงว้วสามารถสื่อถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติได้เป็นอย่างดี จึงประกาศ

ให้วัด ไร่ โรงวัว เป็นอุทยานการศึกษาภายในวัดสำหรับเป็นแหล่งทัศนศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาผ่านการชมศาสนวัตถุต่าง ๆ สำหรับนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ถือได้ว่าการพัฒนาวัด ไร่ โรงวัว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีส่วนในการส่งเสริมการศึกษาไปในตัวด้วย

นอกจากนี้ จากการพูดคุยกับครู โรงเรียนวัด ไร่ โรงวัว พบว่า ครูบางท่าน ได้ใช้ตลาดในบริเวณวัดเป็นห้องเรียนวิชาการเกษตร โดยการขอความร่วมมือจากผู้ประกอบการค้าไม้ดอกไม้ประดับ เพื่อนำนักเรียนมาทัศนศึกษานอกสถานที่ แล้วให้เจ้าของร้านเป็นผู้บรรยายและตอบคำถามนักเรียน ทำให้นักเรียน ได้เรียนรู้จากผู้ที่มีประสบการณ์จริง ถือได้ว่าเป็นการประยุกต์ใช้ทรัพยากรบุคคลในชุมชนเพื่อสร้างให้เกิดการเรียนรู้แก่นักเรียนที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

วัด ไร่ โรงวัว จึงเป็นเสมือนห้องเรียนห้องใหญ่ที่เต็มไปด้วยสื่อการเรียนรู้ทั้งด้านคตินิยมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของชุมชน เพียงแต่นักท่องเที่ยวจะสามารถพินิจพิเคราะห์ให้เข้าถึงสาระที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังสิ่งก่อสร้างเหล่านั้น หรือจะสามารถประยุกต์ทรัพยากรทุกชนิดที่มีอยู่ภายในวัด ไร่ โรงวัว ในการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ได้มากน้อยแค่ไหนเท่านั้น

1.4 สร้างโอกาสในการซื้อ/ขายสินค้าให้คนในชุมชน

การพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้วัด ไร่ โรงวัว มีลักษณะเป็นเสมือนศูนย์กลางการชุมนุมของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนที่ดึงดูดให้พ่อค้าแม่ค้าต่างถิ่นเข้ามาเปิดตลาดนัดขึ้นภายในบริเวณวัดทุกวันอังคาร วันขึ้นและแรม 1 ค่ำ ในเวลากลางวัน โดยจะต้องเสียค่าเช่าพื้นที่ให้กับทางวัดเพื่อเป็นค่าจ้างคนเก็บกวาดทำความสะอาดหลังจากหมดเวลาค้าขายในแต่ละวันด้วย

การเกิดขึ้นของตลาดนัดดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกซื้อสินค้าได้มากขึ้น จากการสังเกตพบว่า สินค้าส่วนใหญ่จะเป็นจำพวกเสื้อผ้า อาหาร เครื่องใช้ไม้สอย ในครัวเรือน ยารักษาโรค ไปจนถึงของสินค้าฟุ่มเฟือยประเภทเครื่องประดับของวัยรุ่น แผ่นวีซีดี (VCD) หนังสือเพลงต่าง ๆ (จากการสังเกตพบว่าส่วนมากเป็นของทำเลียนแบบ) การเดินทางเข้ามาของพ่อค้าแม่ค้าต่างถิ่นพร้อมกับสินค้าแปลกใหม่ถือได้ว่าเป็นการสร้างทางเลือกในการบริโภคอีกทางหนึ่งให้คนในชุมชน คล้ายกับเป็นห้างสรรพสินค้าเคลื่อนที่มาเปิดให้บริการแก่ชุมชนทุก ๆ อาทิตย์ อีกทั้งยังเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านสามารถหารายได้เสริมจากการนำผลผลิตของตนมาวางจำหน่ายได้ด้วย

นอกจากนี้ ทุกวันพุธตั้งแต่เวลาเย็นเป็นต้นไปจะมีตลาดนัดที่เรียกกันว่า “ตลาดมืด” มาตั้งขายอยู่ฝั่งตรงข้ามประตูวัดด้านทิศใต้ ส่วนใหญ่จะเป็นพ่อค้าแม่ค้าจากต่างถิ่นขายสินค้าประเภทเสื้อผ้า เครื่องประดับ ฯลฯ ผู้ที่ใช้บริการตลาดมืดมีทั้งคนในชุมชนและผู้ที่ยักรถผ่านทางมา

จากการสังเกตพบว่า ผู้ที่มาซื้อของบริเวณตลาดมีคจำนวนมากมักจะเดินข้ามถนนไปมา สภาพถนนที่ไม่กว้างนักผนวกกับสภาพการจราจรที่มักหนาแน่นในเวลาเย็น ทำให้เกิดปัญหาการกีดขวางทางจราจรและนำไปเป็นห่วงต่อการเกิดอุบัติเหตุจากรถยนต์

1.5 สร้างโอกาสในการประกอบอาชีพใหม่

ความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่มีกพบในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั่วไปก็คือการเปลี่ยนอาชีพของคนในชุมชนจากอาชีพเดิมมาประกอบอาชีพใหม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพค้าขายสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว

การเกิดขึ้นของกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ไร่ โรงวัวแห่งนี้ก็ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะการดังกล่าวเช่นกัน หากแต่มิได้เป็นการเปลี่ยนแปลงจากอาชีพเดิมมาประกอบอาชีพใหม่โดยสิ้นเชิง จากการสอบถามทราบว่า การประกอบอาชีพค้าขายสินค้าและบริการ เป็นอาชีพใหม่ที่เพิ่มขึ้นอีกอาชีพหนึ่งนอกเหนือไปจากการประกอบอาชีพเดิมซึ่งส่วนใหญ่จะอาชีพเกษตรกรรม ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีทางการเกษตรที่มีมากขึ้นทำให้ชาวบ้านนิยมใช้เครื่องทุ่นแรงและการจ้างแรงงานในการทำการเกษตรเสียเป็นส่วนใหญ่ เมื่อหมดภาระเรื่องการทำไร่ทำนาแล้วก็สามารถที่จะประกอบอาชีพค้าขายได้

การเกิดขึ้นของ กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในวัด ไร่ โรงวัว จึงทำให้คนในชุมชนมีโอกาในการประกอบอาชีพใหม่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพค้าขาย อย่างไรก็ตาม จากการพูดคุยกับผู้ประกอบการร้านค้าพบว่า ปัจจุบันมีผู้ประกอบการค้าขายสินค้าประเภทเดียวกันมากขึ้น ประกอบกับสภาพปัญหาความคดค้างทางด้านเศรษฐกิจโดยรวมทำให้นักท่องเที่ยวจับจ่ายใช้สอยน้อยลงกว่าแต่ก่อน อีกทั้งในวันธรรมดาก็มีนักท่องเที่ยวมาน้อย ทำให้รายได้ที่ได้รับจากการค้าขายลดลงจากอดีตมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อนำรายได้ที่ได้ในวันเสาร์-อาทิตย์มาเฉลี่ยก็พอที่จะอยู่ได้

1.6 ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมครัวเรือน

ปลาเค็ม / ปลาร้า / ปลาส้ม จัดเป็นสินค้าที่ระลึกที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในตลาดวัด ไร่ โรงวัวแห่งนี้ (รูปภาพที่ 19 ในภาคผนวก ข) พัฒนาการของสินค้าประเภทนี้เริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาสู่วัดและชุมชนในระยะแรก ๆ ซึ่งในสมัยนั้น การคมนาคมยังไม่สะดวกสบายเหมือนในปัจจุบัน การเดินทางมาเที่ยววัด ไร่ โรงวัวต้องอาศัยทางน้ำเป็นหลัก ทำให้นักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่อยู่ห่างไกลไม่สามารถเดินทางกลับได้ทัน ต้องขออาศัยพักค้างแรมอยู่ที่วัด ชาวบ้านที่เห็นโอกาสในการประกอบอาชีพจึงเริ่มเข้ามาเปิดร้านค้าขายอาหารประเภทกล้วยเคี้ยวกาแฟ ขึ้นภายในวัด และเนื่องจากสภาพของพื้นที่แถบนี้อยู่ใกล้แหล่งน้ำที่มีทรัพยากรสัตว์น้ำชุกชุม

จึงเริ่มมีการจับปลามาแปรรูปเป็นปลาอย่าง ปลาเค็ม ขายนักท่องเที่ยวซึ่งปรากฏว่าขายดีมากทำให้มีชาวบ้านเริ่มทำปลาเค็มมาขายแก่นักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

เมื่อความต้องการซื้อมีมากแต่สินค้ามีจำกัด ราคาสินค้าก็จะขยับสูงขึ้น ราคาที่สูงขึ้นย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการผลิตสินค้าเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ปลาอย่าง ปลาเค็มซึ่งแต่เดิมชาวบ้านทำเก็บไว้บริโภคในฤดูแล้งจึงค่อย ๆ เปลี่ยนสภาพมาเป็นสินค้าออกของชุมชน จากการสอบถามทราบว่าในบางวันจะมีการสั่งซื้อปลาเค็มจากตลาดภายในวัดไผ่โรงวัวนับพันกิโลกรัมทีเดียว ส่งผลให้อาชีพทำปลาเค็มกลายเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่นำรายได้สู่ครัวเรือนและกระจายรายได้สู่ชุมชนในกรณีที่มีการจ้างแรงงานคนในชุมชนมาช่วยทำปลาเค็มด้วย

ในปัจจุบัน ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติลดน้อยลงไปมาก ชาวบ้านที่มีอาชีพทำปลาเค็มต้องสั่งซื้อปลามาจากต่างจังหวัด เช่น จากตลาดปลาจังหวัดอ่างทอง เพื่อนำมาทำปลาเค็ม

1.7 การจ้างแรงงานภายในวัด

เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังวัดไผ่โรงวัวแห่งนี้ มิได้มาเพื่อชมศาสนสถาน ศาสนวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีความประสงค์ที่จะทำบุญตามคติความเชื่อและธรรมเนียมนิยมของชาวพุทธ เช่น การปิดทองไหว้พระ เป็นต้นด้วย ดังนั้น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงก็มักถามถึงรูปเทียนทองดอกไม้สำหรับทำการสักการบูชาตามหลักอามิสบูชาในทางพระพุทธศาสนาเสมอ ซึ่งในระยะแรก ๆ นั้น ศาสนสถานศาสนวัตถุภายในวัดไผ่โรงวัวยังมีไม่มากนัก การจัดบริการรูปเทียนทองดอกไม้จึงมีเพียงบริเวณจุดหน้าสมเด็จพระพุทธโคดมเท่านั้น (เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอันดับแรก) ต่อมาเมื่อมีการสร้างศาสนสถานศาสนวัตถุมากขึ้น สถานที่สักการบูชามีเพิ่มมากขึ้นทางวัดจึงจำเป็นต้องจัดสถานที่บริการรูปเทียนทองดอกไม้รวมทั้งจ้างแรงงานคนในชุมชนไว้คอยบริการดอกไม้รูปเทียนทองและดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยประจำจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ ตามไปด้วย

จากการสอบถามทราบว่า บางจุดท่องเที่ยวจะมียอดเงินบริจาคเฉลี่ยอาทิตย์ละ 2-3 หมื่นบาท ดังนั้น รายได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 จากยอดเงินบริจาคในจุดท่องเที่ยวที่เจ้าหน้าที่แต่ละคนรับผิดชอบดูแลอยู่ที่ทางวัดจัดสรรให้ในทุกอาทิตย์จึงเป็นรายได้ที่ดีพอสมควร

การที่วัดไผ่โรงวัวได้วิวัฒนาการกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้ต้องมีการดูแลรักษาความสะอาดอาณาบริเวณเป็นพิเศษ การจ้างแรงงานคนในชุมชนเพื่อรักษาความสะอาดภายในบริเวณวัดจึงนับว่าเป็นผลดีต่อชุมชนอีกประการหนึ่ง ค่าแรงงานวันละ 100 บาท แม้ว่าจะต่ำกว่าอัตราค่าแรงงานขั้นต่ำในปัจจุบัน แต่สำหรับวิถีชีวิตในชนบทที่บางวันชาวบ้านก็ไม่มีรายได้เลย และเมื่อเทียบกับปริมาณงานที่เพียงแค่งัดกวาดขยะ เศษใบไม้ ภายในบริเวณวัด (มีการแบ่งเขตรับผิดชอบ) เพียงวันละ 1-2 รอบ ก็ถือได้ว่าเป็นรายได้ประจำที่ดีพอสมควร

นอกจากนี้ ยังมีการจ้างแรงงานคนดูแลรดน้ำต้นไม้ในบริเวณสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ซึ่งได้รับการปรับภูมิทัศน์จัดเป็นสวนเรียบร้อยแล้ว และมีการจ้างแรงงานช่าง (ส่วนใหญ่เป็นช่างชาวบ้านที่เคยทำงานก่อสร้างในวัดอยู่แล้ว) ซ่อมแซมถาวรวัตถุต่าง ๆ ในวัดใฝ่โรงวัวที่เริ่มชำรุดทรุดโทรมลงตามเงื่อนไชของเวลา

1.8 ความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์กับกฎเกณฑ์ของวัด

เมื่อมองจากมิติทางด้านเศรษฐกิจจะพบว่า การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในวัดใฝ่โรงวัวแห่งนี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านบวกต่อวัดและชุมชนหลายประการดังกล่าวมา แต่เมื่อมองจากมิติทางด้านสังคมวัฒนธรรมจะพบว่า มีผลกระทบในด้านลบบางประการที่พุ่งมากับกิจกรรมการท่องเที่ยวเช่นกัน

ปัจจุบันในบริเวณอำเภอสองพี่น้อง มีการประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งก้ามกรามและกุ้งกุลาดำกันมาก ส่วนใหญ่จะประสบกับปัญหาโรคกุ้งตกต่ำ อีกทั้งสภาพของการเลี้ยงในพื้นที่เดิมเป็นเวลานาน ทำให้เกิดปัญหาโรคกุ้งระบาด เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งประสบภาวะการขาดทุนเป็นอย่างมาก ในบางรายถึงกับสิ้นเนื้อประดาตัว ในขณะที่บางรายที่ยังมีทุนเหลืออยู่ก็ยังคงเลี้ยงต่อไปด้วยหวังว่าราคากุ้งคงจะสูงขึ้นบ้าง

ในภาวะที่ราคากุ้งตกต่ำนี้จึงเริ่มมีการขอเข้ามาเปิดร้านขายกุ้งก้ามกรามในบริเวณวัด (ผ่านคณะกรรมการที่ดูแลเก็บค่าเช่าพื้นที่) และปรากฏว่าขายดีมากเพราะเป็นกุ้งสดจากท้องถิ่นและบางรายมีการขายกุ้ง/ปลาที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย แต่เนื่องจากการค้าขายกุ้ง/ปลาที่ยังมีชีวิตดังกล่าวเป็นการขัดกับนโยบายเรื่องห้ามประกอบอาชีพค้าขายสัตว์มีชีวิตในบริเวณวัด ที่หลวงพ่อบรมได้ประกาศห้ามไว้ ดังนั้น เมื่อมีการนำเรื่องดังกล่าวเข้าที่ประชุมคณะกรรมการ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันจึงได้สั่งห้ามขายโดยเด็ดขาด ซึ่งรวมไปถึงการห้ามไม่ให้ขายนก ปลาไหล เต่า ปลาแก่นกท่องเที่ยวเพื่อปล่อยอีกด้วย ทำให้ร้านค้าขายกุ้งต้องโยกย้ายออกไปอยู่นอกเขตวัดบริเวณใกล้กับประตูเข้าวัดด้านทิศใต้ และเริ่มมีการพัฒนาจากการขายกุ้งสดเป็นขายกุ้งเผาเพิ่มขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเจ้าอาวาสจะประกาศห้ามแล้ว แต่จากการสังเกตในบริเวณเขตร้านค้าที่เคยเป็นแหล่งขายกุ้ง (เมษายน 2545) ก็ยังคงพบว่ามีร้านขายกุ้งเปิดขายอยู่ ซึ่งเป็นปมปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์กับนโยบายของวัด ที่ทางวัดจะต้องหาแนวทางในการดำเนินการแก้ไขต่อไป

นอกจากนี้ ความต้องการหารายได้จากนักท่องเที่ยวยังนำไปสู่การขายเครื่องคัมมีแอลกอฮอล์ภายในวัดด้วย ซึ่งก็เป็นการผิดกับนโยบายของวัดเช่นกัน (ดูภาพที่ 20 ในภาคผนวก ข)

1.9 การเข้ามาแสวงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

แรงจูงใจจากค่าแรงงานไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 บาทจากยอดเงินบริจาคในจุดท่องเที่ยวแต่ละแห่ง เป็นเหตุจูงใจให้ชาวบ้านบางคนเข้ามาขออนุญาตจากเจ้าอาวาสเพื่อเปิดจุดท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เช่น บริเวณหน้าพระกัศสปะซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่ก่อสร้าง แต่หลังจากที่เศียรพระหักพังลงมาก็ถูกลบทิ้งรกร้าง ก็ได้รับการพัฒนาปรับพื้นที่แล้วเปิดเป็นจุดท่องเที่ยวแห่งใหม่ มีการตั้งผู้รับบริจาคและประชาสัมพันธ์ชักชวนให้นักท่องเที่ยวร่วมกันบริจาคเพื่อสร้างพระกัศสปะต่อไป ในขณะที่เจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยวบางคนถึงกับขออนุญาตสร้างห้องน้ำโดยใช้ทุนของตัวเองเพื่อเก็บค่าใช้บริการจากนักท่องเที่ยว

แม้ว่าการเปิดจุดตั้งผู้รับบริจาคในจุดท่องเที่ยวแห่งใหม่จะทำให้วัดมีรายได้เพิ่มขึ้น และการลงทุนสร้างห้องน้ำของเจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยวทำให้วัดไม่ต้องลงทุนหรือต้องรับผิดชอบดูแลรักษาความสะอาดเอง รวมทั้งยังได้ผลประโยชน์บางส่วนจากค่าใช้บริการที่เก็บจากนักท่องเที่ยวด้วย แต่การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านหรือเจ้าหน้าที่แสวงผลประโยชน์ในลักษณะดังกล่าวก็ได้นำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ของคนในชุมชนถึงความถูกต้องเหมาะสมของแนวทางในการบริหารจัดการของวัดในลักษณะดังกล่าวที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของวัดแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองของกลุ่มเจ้าหน้าที่และกรรมการบางคน

1.10 ปัญหาเกี่ยวกับสวัสดิภาพของพระภิกษุ

แม้ว่าจะมีความพยายามในการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในวัดออกเป็นเขตต่าง ๆ แต่จุดท่องเที่ยวที่กระจายอยู่เต็มวัดก็เป็นเหตุให้นักท่องเที่ยวกระจายอยู่เต็มวัดด้วยเช่นกัน เขตสังฆาวาสซึ่งตั้งอยู่ริมถนนที่ตัดผ่านกลางวัดจึงแออัดไปด้วยเสียงขยาดยานพาหนะของนักท่องเที่ยวและของชาวบ้านในชุมชน และเคยมีพระภิกษุได้รับอุบัติเหตุจากรถจักรยานยนต์เวลาที่ข้ามถนนไปทำวัตรในอุโบสถซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับหมู่กุฏิสงฆ์ จนเป็นเหตุให้ทางวัดต้องสร้างเนินสะกดขึ้นเป็นช่วง ๆ ดังที่ อรุณ ใจซื่อ (สัมภาษณ์) เล่าให้ฟังว่า “... พระก็ถูกเฉี่ยวถูกชนเหมือนกัน เวลาข้ามถนนไปทำวัตร บางทีพวกพระแก่ๆ สายตาก็ไม่ดี หันซ้ายไม่มี หันขวาไม่มี พอซ้ายอีกที ขวาไปings ก็เลยต้องสร้างเนินสะกด ก็จะเบาขึ้น . . . ” ซึ่งความพยายามของวัดในการสร้างเนินสะกด ก็ทำได้แต่เพียงชะลอความเร็ว แต่ไม่สามารถลดความดังของเสียงจากยานพาหนะได้เลย

อย่างไรก็ตาม จากการสอบถามพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่บริเวณใกล้ ๆ กับถนนถึงความรู้สึกเกี่ยวกับมลภาวะทางเสียง ก็มักจะได้รับคำตอบว่าไม่รู้สึกรำคาญหรือได้รับการรบกวนแต่ประการใดเพราะอยู่มานานจนชินเสียแล้ว

นอกจากนี้ ความที่วัดไผ่โรงวัวมีสภาพเป็นวัดเปิด มีบริเวณกว้าง และมีสิ่งปลูกสร้างอยู่มากมาย เมื่อถึงเวลาเย็นพวกพ่อค้าแม่ค้ากลับบ้านแล้วจะเป็นช่วงที่ไม่ค่อยมีคนพลุกพล่าน

แต่ก็มักปรากฏกลุ่มมิชชันนารี กลุ่มผู้ศรัทธาเสด็จเข้ามาลัทธิโยชของในวัดเป็นประจำ ในบางครั้งเมื่อมีพระภิกษุไปพบเข้าก็จะถูกขู่อาฆาต ทำให้ในเวลาวิกาลไม่ค่อยมีความปลอดภัยนัก ปัจจุบันแม้ว่าจะมีจุดตรวจของเจ้าหน้าที่ตำรวจตั้งอยู่บริเวณประตูทางเข้าวัด แต่เนื่องจากระยะทางระหว่างจุดตรวจกับบริเวณกุฏิสงฆ์อยู่ห่างกันมากทำให้ยากต่อการสังเกตและดูแลรักษาความปลอดภัยได้ทั่วถึง

1.11 การเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อ

จากการสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทยถึงแรงจูงใจในการเดินทางมาเที่ยวที่วัด ไร่โรงวัวพบว่า นักท่องเที่ยวหลายคนเคยเดินทางมาเที่ยววัด ไร่โรงวัวกับบิดามารดาเมื่อสมัยที่ยังเป็นเด็ก ต่อมาเมื่อตนเองแต่งงานแยกครอบครัวมีบุตรธิดาแล้ว เมื่อมีเวลาว่างจึงได้พาครอบครัวของตนเองมานมัสการสมเด็จพระพุทธโคดมบ้าง นอกจากนี้ยังพบว่า “เปรต” เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวสำคัญอย่างหนึ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นเดินทางมาเที่ยวชมกันเป็นจำนวนมาก นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ที่พาบุตรหลานมาด้วยมักจะพาบุตรหลานเดินดูพร้อมกับอธิบายถึงผลกระทบของรูปปั้นเปรตแต่ละตัวตามคำอธิบายที่เขียนติดไว้ที่รูปปั้นซึ่งการมาเที่ยวในลักษณะดังกล่าวน่าจะถือได้ว่าตรงตามความตั้งใจของหลวงพ่อบรมที่ต้องการให้คนที่มาเที่ยววัด ไร่โรงวัวเกิดความศรัทธาและได้รับความรู้ในทางพระพุทธศาสนามากที่สุด

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกลับพบว่า ผลจากการที่ทางวัดปล่อยให้เจ้าหน้าที่แต่ละคนสามารถพัฒนาจุดท่องเที่ยวของตนได้โดยอิสระ ได้นำไปสู่การแข่งขันกันหารายได้ด้วยการประชาสัมพันธ์ชักชวนให้นักท่องเที่ยวทำบุญในรูปแบบต่าง ๆ ที่ออกจะเกินเลยความเป็นจริงไป

จุดพ่อบุแม่ย่าซึ่งแต่เดิมหลวงพ่อบรมสร้างเป็นรูปปั้นของท่านกำลังยืนหาบิดามารดาเพื่อเป็นเครื่องหมายของความกตัญญูกตเวที ก็ถูกเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์เบี่ยงเบนไปจนกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยการใช้ประวัติของมารดา (แม่ย่า) ของหลวงพ่อบรมที่เคยเป็นหมอด่าแย่มาก่อน เป็นฐานในการอ้างอิงถึงความศักดิ์สิทธิ์ เช่นว่า ถ้าใครแต่งงานกันแล้วไม่มีบุตร ก็ให้เข้าไปจุดธูปอธิษฐานขอกับพ่อบุแม่ย่าก็จะมีบุตรสมความปรารถนา หรือสตรีมีครรภ์ที่ได้คัมภีร์มนต์ในจุดนี้ก็จะช่วยให้คลอดบุตรง่าย เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อบางประการเกิดขึ้นในบริเวณแควนรอกภูมิ กล่าวคือมีรูปปั้นเปรต 2 ตัวได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเจ้าพ่อเจ้าแม่ (รูปภาพที่ 21 ในภาคผนวก ข) โดยทางเจ้าหน้าที่ได้ตั้งแท่นบูชา จัดหาใบเซียมซี พร้อมทั้งจัดรูปเทียนทองดอกไม้พวงมาลัย ไว้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งจากการสังเกตพบว่ามีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจกราบไหว้รูปปั้นเปรตกันมาก และที่สำคัญคือ มีพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่คอยประชาสัมพันธ์ชักชวนให้นักท่องเที่ยวทำบุญอยู่ในจุดนี้ด้วยซึ่งเป็นภาพที่สื่อให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในบทบาทของพระภิกษุที่ตามบทบาทหน้าที่แท้ที่จริงแล้ว น่าจะเป็นผู้เผยแผ่ธรรมะผ่านรูปปั้นเปรตต่าง ๆ

กลายเป็นผู้สนับสนุนความเชื่อในทางไสยศาสตร์ซึ่งขัดแย้งกับหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปเสียแล้ว

จากการพูดคุยกับนายประทีป ซึ่งเป็นผู้ปั้นเปรตทั้ง 2 ตัวนี้ในสมัยที่ยังอุปสมบทอยู่กับหลวงพ่อบุญมาว่า ก่อนที่จะปั้นเปรต 2 ตัวนี้ ตนเองเคยปั้นเปรตขนาดประมาณเท่าคนจริงมาก่อน โดยคู่มือจากหนังสือการ์ตูนผีในสมัยนั้น ต่อมาหลวงพ่อบุญมาได้ปรารภกับนายประทีปว่า นายประทีปบวชอยู่นานและมีอาวุโสกว่าพระรูปอื่นจึงน่าจะปั้นหุ่นที่มีขนาดใหญ่กว่าหุ่นที่คนอื่น ๆ ปั้นไว้ จึงเป็นที่มาของการปั้นหุ่นเปรตทั้ง 2 ตัวนี้

ในระยะแรกที่ปั้นหุ่นเปรตทั้ง 2 ตัวนี้ นายประทีปไม่ได้มีความรู้สึกว่ามีความศักดิ์สิทธิ์แต่อย่างใด ดังคำกล่าวที่ว่า “ . . . เปรต 2 ตัวนี้น่ะ ผมเป็นคนปั้นเอง ผมไม่เรียกเจ้าพ่อเจ้าแม่อะไรหรอก . . . ” (ประทีป, สัมภาษณ์) แต่จากการพูดคุยพบว่า เมื่อมีการพูดถึงปรากฏการณ์เรื่องลี้ลับในเชิงไสยศาสตร์เพิ่มมากขึ้นก็ทำให้รากฐานทางความเชื่อเดิมถูกสั่นคลอน ผนวกกับความที่นายประทีปมีความเคารพนับถือหลวงพ่อบุญมาอยู่แล้ว ทำให้นายประทีปเชื่อมโยงว่าความศักดิ์สิทธิ์น่าจะเกิดจากหลวงพ่อบุญมาดังที่นายประทีปกล่าวว่า “ . . . ตอนแรกที่ผมสร้างก็ไม่มีอะไร แต่หลังจากสร้างแล้วหลวงพ่อบุญมาท่านคงทำพิธีอะไร ผมก็ไม่รู้ . . . ” (ประทีป, สัมภาษณ์)

แม้ว่าคติความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่แทรกอยู่ในพระพุทธศาสนาจะเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมไทย แต่จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อที่เกิดขึ้นในบริบทของการท่องเที่ยวที่วัดไม้โรงวัวแห่งนี้ มักจะเกิดจากการ “ประดิษฐ์ความศักดิ์สิทธิ์” ให้กับทรัพยากรการท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยมีผลประโยชน์จากการบริการของนักท่องเที่ยวเป็นเป้าหมาย จนกระทั่งได้ทำให้สาระสำคัญของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ได้บิดเบือนไปโดยสิ้นเชิง นอกจากนี้ การที่ทางวัดเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่สามารถคิดพัฒนาจุดท่องเที่ยวได้โดยอิสระ ทำให้มีการก่อสร้างหรือตั้งจุดบริการดอกไม้ธูปเทียนทอง ที่บดบังหรือกีดขวางทัศนียภาพในจุดท่องเที่ยวหลายจุดด้วยกัน

ภาวการณ์ดังกล่าวบ่งชี้ถึงระบบการบริหารจัดการของวัดที่ขาดประสิทธิภาพ เพราะไม่สามารถควบคุมแนวทางการพัฒนาหรือวิธีการประชาสัมพันธ์ ให้เป็นไปในแนวทางที่เอื้อต่อการเผยแผ่ธรรมหรือน้อมนำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ถึงสาระที่ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังทรัพยากรการท่องเที่ยวได้

1.12 การเกิดขึ้นของระบบพุทธพาณิชย์

ความศรัทธาเลื่อมใสของชาวบ้านที่มีต่อหลวงพ่อบุญมาในฐานะเป็น “เกจิอาจารย์” ได้เคลื่อนตัวไปสู่พระพุทธรูป พระพิมพ์ต่าง ๆ ที่หลวงพ่อบุญมาได้สร้างและแจกไปเป็นจำนวนมากมายมหาศาลด้วย ทั้ง ๆ ที่หลวงพ่อบุญมาได้บันทึกถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูป

พระพิมพ์ของท่านไว้ว่า . . . อาตมาสร้างพระพุทธรูปไว้หลายล้าน โกฎิ เล็กบ้างใหญ่บ้าง สร้างมากจริง ๆ สร้างเยอะจริง ๆ สร้างเสียนับไม่ถ้วน สร้างด้วยศรัทธาอย่างแท้จริง อาตมาสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาราบไหว้บูชา ไม่ได้สร้างขึ้นมาสกเป่าให้อยู่คงกระพัน อาตมาสร้างเพื่อเอาบุญเท่านั้น . . . (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ง, น. 26) รวมไปถึงปฏิเสศการสกเป่าและบอกเล่าวิธีการสร้างพระของท่านไว้ว่า . . . อาตมาไม่สกและเป่า เพราะปญฺชนจะสกเป่าให้เป็นพระไม่ได้ อาตมาสร้างขึ้นมาให้เป็นพระได้เท่านั้น ไม่มีพิธีรีตองอะไรเลย ในการสร้างพระพุทธรูปนี้ เราขุดเอาดินขึ้นมาแล้วทำให้เหนียวเข้ากับดินแล้วก็สร้างเป็นพระขึ้นมาจริงๆ นับเป็นล้าน ๆ โกฎิ . . . เรื่องจะขลังไม่ขลังไม่เข้าใจ อาตมาสร้างขึ้นด้วยความศรัทธาเท่านั้นเอง (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ง, น. 26)

แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ในองค์พระที่หลวงพ่อบอกสร้างก็ยังคงมีอยู่ ผนวกกับประสบการณ์ในการ “ใช้พระ” ของชาวบ้านที่เคยประสบอุบัติเหตุแล้ว “ไม่ได้รับอันตราย” หรือการ “ลองพระ” ด้วยการใช้ปืนยิงแต่ปรากฏว่า “ยิงไม่ออก” ก็ยังเพิ่มระดับของความศักดิ์สิทธิ์ให้มากยิ่งขึ้น ความศรัทธาในตัวหลวงพ่อบอกในฐานะเกจิอาจารย์ผู้มีความศักดิ์สิทธิ์ที่แพร่กระจายกันไปแบบปากต่อปาก จึงนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ดึงดูดให้ประชาชนจากต่างถิ่นเดินทางมาเพื่อขอรับ “วัตถุมงคล” จากทางวัด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความเชื่อส่วนบุคคลดังกล่าวมาข้างต้นจะขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ในการสร้างพระเครื่องต่าง ๆ ของหลวงพ่อบอกโดยสิ้นเชิง แต่หลวงพ่อบอกก็ไม่ได้ห้ามการจำหน่ายจ่ายแจกพระเครื่องเสียทั้งหมด ทั้งนี้เพราะท่านเห็นว่า . . . อันที่จริงเรื่องเครื่องรางของขลังวิทยาคมไม่เข้าถึงพระนิพพานเท่านั้น ชั้นสวรรค์เข้ากันได้ เพราะถ้าผู้ใดได้เครื่องรางของขลังไป ทำให้ใจกล้าไม่กลัว กล้าในสิ่งที่ถูกไม่เป็นไร ถ้ากล้าในสิ่งผิด เช่นพวกฆ่าปล้นเป็นต้น ใช้ไม่ได้ (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ก, น. 81)

การสร้างพระเครื่องของหลวงพ่อบอกในระยะแรก ส่วนหนึ่งจะนำออกจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป ทั้งนี้ . . . เพราะอยากจะทำวัดสักวัดหนึ่งไว้ในพระพุทธศาสนา ไม่รู้จะหาเงินได้ด้วยวิธีใด เห็นมหาชนส่วนใหญ่ชอบเครื่องรางของขลังวิทยาคม จึงทำการค้าขายของนั้นขึ้น (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ก, น. 75) ซึ่งไม่ได้เป็นการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองแต่อย่างใด อีกทั้งหลวงพ่อบอกเองก็ได้บันทึกถึงความรู้สึกที่ต้องทำการค้าขายเครื่องรางของขลังไว้ว่า

. . . ในเรื่องถูกติเตียนที่วัดทำการค้านั้น อาตมาก็รับผิดและก็ทำไปแล้วดังกล่าว อาตมาได้จำคำสอนของพระอุปัชฌาย์ไว้ได้อย่างหนึ่งว่า “ชั่วบ้างดีบ้างพอตั้งอาตมาวินัยว่าขาด สึกขาว่ายัง” อาตมาก็จำคำสอนพระอุปัชฌาย์ไว้ พิจารณาเท่าที่อาตมาทำการค้าของขลัง อาตมานึกละอายใจอยู่ไม่น้อย มาพิจารณาคำของพระอุปัชฌาย์ก็พอ

สบายใจขึ้นบ้าง แต่มันก็ผิอยู่นั่น ต่อไปสร้างวัดแล้วก็จะล้างมือเล็กโดยเค็ดขาดเล็กได้เมื่อไรนั่นแหละเป็นสบายใจที่สุด (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ก, น. 76)

แม้ว่าการจำหน่ายจ่ายแจกพระเครื่องในวัดไผ่โรงวัวจะเริ่มมีมาตั้งแต่ในสมัยของหลวงพ่อบุญรอดแล้วก็ตาม แต่จากการศึกษาในพื้นที่พบว่า ในปัจจุบัน นอกจากทางวัดจะมีการแจกและจำหน่ายพระพุทธรูป รูปหล่อหลวงพ่อบุญรอด และวัตถุมงคลอื่น ๆ อยู่บริเวณหอกกลางแล้ว ในจุดท่องเที่ยวบางจุดก็ยังใช้วิธีการซื้อวัตถุมงคลจากทางวัดแล้วนำไปใส่กรอบที่มีราคาต่าง ๆ กันเพื่อแจกให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาบริจาคในจุดของตน นักท่องเที่ยวที่บริจาคมากน้อยต่างกันก็จะได้รับพระเครื่องที่ใส่กรอบราคาต่างกันไป ซึ่งจากการพูดคุยกับพระภิกษุเจ้าหน้าที่รูปหนึ่งที่ใช้วิธีการดังกล่าวเป็นจุดของใจนักท่องเที่ยวทราบว่า เงินที่ใช้ซื้อวัตถุมงคลต่าง ๆ เป็นรายได้ที่ตนได้รับจากทางวัด เหตุที่มาก็เพราะต้องการที่จะตอบแทนน้ำใจหรือสมนาคุณแก่นักท่องเที่ยวที่มาทำบุญ และเพื่อสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการแจกวัตถุมงคลพร้อมกับการประชาสัมพันธ์ว่าใครทำบุญเท่าไร จะได้รับพระเครื่องชนิดไหน ก็นับว่าเป็นการแฝงนัยแห่งการแลกเปลี่ยนในเชิงพาณิชย์ไปในตัว อีกทั้งการบริจาคที่มากขึ้นของนักท่องเที่ยวย่อมส่งผลต่อยอดเงินรายได้ที่พระภิกษุเจ้าหน้าที่จะได้รับจากการจัดสรรผลประโยชน์ตามไปด้วย

การค้าขายเครื่องรางของขลังในยุคของหลวงพ่อบุญรอดจึงมีนัยที่แตกต่างจากการแจกหรือจำหน่ายพระเครื่องของพระภิกษุเจ้าหน้าที่ในปัจจุบันนี้อย่างสิ้นเชิง

1.13 ผลกระทบต่อกระบวนการศึกษาอบรมภายในวัด

โดยพื้นฐานแล้ว ความคิด ความเชื่อ ของคนไทยส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลทางมาจากพระพุทธศาสนา หลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องศีลธรรม จริยธรรม มักถูกนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกันระหว่างบุคคลในสังคมเช่น หลักปฏิบัติในเรื่องความกตัญญูกตเวที ศีล 5 เป็นต้นเสมอ และที่เหนือขึ้นไปกว่านั้นก็คือ พระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เป็นรูปธรรมกับนามธรรมเข้าไว้ด้วยกัน เช่น หลักของความสัมพันธ์ระหว่างระหว่าง การกระทำความดีกับการได้รับผลของกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตในโลกนี้กับชีวิตหลังความตาย เป็นต้น

การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาตลอดถึงการจัดให้มีการศึกษาอบรมแก่พุทธศาสนิกชนในหลักธรรม เช่น การละเว้นจากการทำความชั่วทั้งปวง (สพฺพปาปสฺสอจฺจนํ) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (กุสลสฺสุปฺสมฺปทา) การทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว (สจฺจิตฺตปริโยทฺปนํ) โดยผ่านกระบวนการศึกษาที่เรียกว่าหลักไตรสิกขา กล่าวคือ การปฏิบัติศีล (ศีล) การฝึกสมาธิ (สมาธิ)

และการเจริญภาวนา (ภาวนา) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจจนสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตได้อย่างร่มเย็นเป็นสุข นับว่าเป็นหน้าที่หรือเป็นพันธกิจหลักอย่างหนึ่งของวัดที่มีต่อชุมชน

จากคติพุทธที่ถือว่าบรรพชิตเป็น “อุคฺคเมส” และในฐานะที่พระภิกษุเป็นตัวแทน แลวงหน้าในบรรดาพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่มีวิถีชีวิตอยู่ในวัดยาวนานมากที่สุด สังคมไทยจึงได้ยกความสำคัญในการทำหน้าที่ฝึกหัดขัดเกลาดังกล่าวให้กับพระภิกษุ วัดจึงเป็นเสมือน “โรงเรียนแห่งชีวิต” ที่จะต้องคอยฝึกหัดขัดเกลাজิตและพัฒนาปัญญาคนในชุมชน พระภิกษุซึ่งเป็นตัวแทนของวัดจึงเป็นเสมือน “ครูทางจิตวิญญาณ” ที่ต้องคอยรับภาระหน้าที่ดังกล่าวไปโดยปริยาย บทบาทของพระภิกษุที่ต้องผูกพันอยู่กับหน้าที่ในการฝึกหัดขัดเกลาดนเอง หน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา และหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมต่อชุมชนทำให้วัด/สถาบันศาสนาเรียกร้องต้องการบุคลากรที่มีคุณภาพมากเพียงพอต่อพันธกิจดังกล่าว ดังนั้น วัดจึงต้องมีกระบวนการฝึกฝนอบรมพระภิกษุให้มีความรู้และความชำนาญทั้งในหลักปริยัติและหลักปฏิบัติ เพื่อให้สามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ดังกล่าวได้

จากการศึกษารายงานการประชุม วัดไร่โรงวัว ครั้งที่ ๕ / ๒๕๔๔ พบว่ามีการบันทึกถึงคำสั่งของเจ้าอาวาสวัดไร่โรงวัวเกี่ยวกับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรในวัดไร่โรงวัวว่า

พระภิกษุที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ที่อยู่จำพรรษาในวัดเราจะต้องเล่าเรียนศึกษาพระธรรมวินัย คือต้องเรียนพระปริยัติธรรมทุกรูป ไม่ว่าจะแก่หรือไม่แก่อย่างไรให้ได้มาฟังครูสอน จะได้ว่ารู้เรื่องศีลของเรามีอะไรบ้าง จะได้ว่าไม่ประพฤติดิฉิลวินัย พระวินัยของพวกเรานี้เป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา จะจี้เก็ยไม่ได้ ไม่ให้บวชแล้วเอาแต่นอนมันจะไม่ได้ประโยชน์ จะไม่ได้อะไรในการบวชนี้ การศึกษาเล่าเรียนเป็นหน้าที่ของพระทุกรูป เพื่อได้อยู่ไปจะได้มีความรู้เป็นหัวหน้า เป็นเจ้าอาวาส เป็นผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ เขียนหนังสือไม่ได้ก็ให้มาฟังครูสอน บรรยายจะได้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย ได้บ้าง ฯลฯ

หากแต่จากการสอบถามพระภิกษุที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมกลับพบว่าพระภิกษุที่เข้าชั้นเรียนส่วนใหญ่จะมีแต่พระภิกษุนวกะที่อุปสมบทใหม่เท่านั้น ในขณะที่พระภิกษุที่จำพรรษาอยู่นาน มักจะไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยบางรูปอ้างว่าอ่านเขียนหนังสือไม่คล่องจึงไม่อยากจะเรียน ในขณะที่บางรูปถึงกับอ้างว่าเจ้าอาวาสอนุญาตให้หยุดหรือไม่ต้องเรียนพระปริยัติธรรมได้ เพราะต้องทำงานในจุดท่องเที่ยวที่ตนรับผิดชอบ และในบางครั้งก็เป็นตัวอย่างให้พระภิกษุนวกะอ้างเป็นเหตุผลเพื่อจะได้ไม่ต้องเรียนพระปริยัติธรรม ทำให้การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ผลที่ตามมาคือวัดไร่โรงวัวไม่สามารถพัฒนาบุคลากรภายในให้มีประสิทธิภาพได้เพียงพอ

นอกจากนี้ ความที่วัดไผ่โรงวัวเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้ในเวลากลางวันจะอีกทีกไปด้วยเสียงประชาสัมพันธ์กลับไปทั่วบริเวณวัด จนถึงกับในบางครั้งเจ้าอาวาสต้องมีคำสั่งงดเตือนถึงการ ใช้เสียงประชาสัมพันธ์ที่ดังเกินความจำเป็น (ดูภาคผนวก ค) นับเป็นปัญหาที่ก่อความรำคาญให้กับพระภิกษุเป็นอย่างมาก อีกทั้งโดยสภาพของวัดไผ่โรงวัวที่มีนักท่องเที่ยวพลุกพล่าน ทำให้บรรยากาศของวัด ไม่ค่อยสงบนัก การปะทะสังสรรค์กับนักท่องเที่ยวสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ซึ่งในบางครั้งก็พบว่าก่อให้เกิดปัญหาต่อการปฏิบัติธรรมด้วยเช่นกันดังที่ พระสมชาย มนาไป (สัมภายณ์) ได้แสดงความคิดเห็นว่า “... พระเป็นผู้นำ เป็นหัวใจของความศรัทธา เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามา ยุคนี้ การแต่งกาย ผู้หญิงเข้ามาในวัด สายเดี่ยว เกะออก กระโปรงสั้น พระสงฆ์ไม่ใช่พระพุทธรแล้วพระสงฆ์ก็ยังมีจิตใจเป็นมนุษย์ บางองค์บวชเข้ามาพรรษาสองพรรษา ไปเห็นการแต่งกายที่ไม่เหมาะสมเข้าก็แน่นอน ไม่ใช่พระอรหันต์ ทนไม่ได้ก็อดมีจิตปฏิบัติไม่ได้...”

1.14 ปัญหาความขัดแย้งภายในวัด

ความที่วัดไผ่โรงวัวไม่มีนโยบายหรือเป้าหมายในการพัฒนาวัดอย่างชัดเจน ทำให้แนวทางการบริหารการจัดการกิจการต่าง ๆ ภายในวัดไผ่โรงวัวไม่เป็นเอกภาพ ประกอบกับเจ้าอาวาสมีลักษณะที่ชอบความสันโดษ ไม่ชอบยุ่งเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งยุ่งยากต่าง ๆ ทำให้ไม่ค่อยมีการประสานปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทของการท่องเที่ยวมากนัก จนในที่สุดได้นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งทางความคิดภายในกลุ่มพระภิกษุเกี่ยวกับแนวทางการบริหารการจัดการวัด ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อนและยากต่อการแก้ไข โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาที่เกิดระหว่างพระภิกษุที่มีตำแหน่งหน้าที่บริหารภายในวัด ทำให้เกิดการแบ่งแยกพระภิกษุออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ

1.15 ปัญหาการจัดการขยะ

ปัญหาที่เห็น ได้ชัดและกำลังเป็นที่พูดถึงในกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดไผ่โรงวัวและหน่วยงานอื่น ๆ เช่น สถานีอนามัยประจำตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลก็คือปัญหาการจัดการขยะ

เนื่องจากวัดไผ่โรงวัวมีพื้นที่กว้างขวางมาก พื้นที่บางส่วนของพัฒนาเป็นลานปูนจะมีต้นไม้ประเภทต้นโพธิ์ ต้นไทร อยู่ทั่วไป จึงจำเป็นต้องเก็บกวาดใบไม้ที่ร่วงลงมาทุกวัน เพราะถ้าหากไม่มีการดูแลเก็บกวาดรักษาความสะอาดก็จะเกิดเป็นภาพที่ไม่น่าดูในสายตานักท่องเที่ยว ในขณะที่เมื่อถึงฤดูออกผลก็มักจะสร้างปัญหาให้กับการเก็บกวาดทำความสะอาด

การกำจัดขยะประเภทนี้ทำได้ง่าย เพราะสามารถเก็บกวาดไปทิ้งแล้วปล่อยให้ย่อยสลายได้เองตามกระบวนการธรรมชาติ แต่สำหรับขยะประเภทถุงพลาสติกที่เกิดจากร้านค้าภายในวัดและจากตลาดนัดทำให้ทางวัดก็ต้องแบกรับภาระการเก็บกวาดทำความสะอาดเพิ่มมากขึ้น และก่อให้เกิดปัญหาในการกำจัดมาก แม้ว่าจะมีการเก็บเงินจากร้านค้าเพื่อใช้จ่ายเป็นค่ารักษาความ

สะอาด แต่เงินจำนวนน้อยนิดที่เก็บจากร้านค้าต่าง ๆ อาทิ ดัชนีละ 20 บาทต่อร้าน จะหมดไปกับการจ้างแรงงานเก็บกวาดเท่านั้น ไม่เพียงพอต่อการจัดการกำจัดขยะที่ถูกสุขลักษณะได้ ปริมาณขยะที่เพิ่มมากขึ้นทุกวัน ๆ ทำให้ทางวัดต้องหาพื้นที่ในการทิ้งและกำจัดขยะ โดยการนำไปทิ้งในบ่อน้ำที่อยู่บริเวณหลังกุหาศิษณกุฎริมกำแพงวัดทางทิศตะวันออก หากนักท่องเที่ยวเดินไปเที่ยวชมบริเวณกุหาศิษณกุฎ (ปัจจุบันอยู่ในสภาพทรุดโทรมไม่เป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญ) ก็จะเห็นบ่อขยะกองมืหมา ส่งกลิ่นเหม็นคุ้ง มีนก สุนัข แมว แมลงต่าง ๆ คู้หาเศษอาหารกิน ซึ่งเป็นภาพที่ไม่น่าดูนัก แม้ว่าในปัจจุบันบ่อขยะจะยังสามารถรองรับขยะได้อีกมาก แต่เมื่อมองในระยะยาวจะพบว่าเป็นปัญหาสำคัญ ที่ทางวัดจำเป็นต้องหาวิธีการจัดการที่ถูกสุขลักษณะมากกว่าในปัจจุบัน และแน่นอนว่าน่าจะเป็นปัญหาที่ทำให้วัดต้องสูญเสียเงินเพื่อใช้จ่ายในส่วนนี้เพิ่มมากขึ้นอีกมิใช่น้อย

อย่างไรก็ตาม จากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายโยธาฯขององค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถรและรองเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัวพบว่า มีการพูดถึงการหาแหล่งทิ้งขยะแห่งใหม่ซึ่งอาจต้องสร้างขึ้น โดยการขอความร่วมมือกับชุมชนอื่นในการหาพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อนำขยะของแต่ละชุมชนมาทิ้งรวมกัน รวมทั้งหาวิธีการกำจัดขยะที่เหมาะสมเพื่อผลประโยชน์ของวัดและชุมชนในระยะยาวอีกด้วย แต่โครงการดังกล่าวยังเป็นเพียงแนวคิดเท่านั้น

จากการศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดจากการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดไผ่โรงวัวพบว่า มีทั้งผลกระทบในทางบวกและทางลบหลายประการดังได้นำเสนอมาในข้างต้น ผลกระทบในด้านบวกที่เกิดแก่วัดและชุมชนถือเป็นคุณูปการของการท่องเที่ยวที่ควรแก่การส่งเสริมให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกัน ผลกระทบด้านลบที่เกิดสืบเนื่องมาจากการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว ก็เป็นปัญหาที่วัดควรให้ความสนใจแก้ไขอย่างจริงจัง เพราะหากปล่อยให้ปัญหาดังกล่าวยังคงเรื้อรังอยู่ ย่อมจะส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกไม่เชื่อมั่นต่อความบริสุทธิ์โปร่งใสของพระภิกษุบางรูปและคณะกรรมการเจ้าหน้าที่บางคน อันจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนที่เคยมีมาแต่เดิมตามไปด้วย

2. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อแบบแผนความสัมพันธ์ภายในชุมชน

2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน

การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน สามารถพิจารณาได้จากลักษณะของ “การทำกิจกรรมร่วมกัน” และ “การทำกิจกรรมให้แก่กัน” กล่าวคือ การทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ในเวลาเช้า การมาทำบุญที่วัดในวันพระหรือเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนาของคนในชุมชน จัดเป็นกิจกรรมที่ “บ้านทำให้แก่วัด” ในขณะที่การอบรมสั่งสอนหรือการให้

การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านการแสดงธรรมในวันพระ ในพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับทางพระพุทธศาสนา เช่น งานบวช งานศพ การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา การให้ประชาชนยืมสิ่งของเครื่องใช้ของวัด เช่น จาน ชาม ในเวลาที่ประชาชนจัดงานทำบุญหรืองานเฉลิมฉลองต่าง ๆ การให้บริการฌาปนสถาน ฯลฯ ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ “วัดทำให้แก่บ้าน”

“โรงเรียนวัดไผ่โรงวัว” เป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) ที่เกิดขึ้นจากการริเริ่มของหลวงพ่อหอม และได้รับการสนับสนุนด้านการเงินบางส่วนจากหลวงพ่อหอม ในปัจจุบันก็ยังคงได้รับอยู่เช่นเดิม รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวส่วนหนึ่ง ได้ถูกจัดสรรไปเป็นทุนการศึกษาแก่นักเรียนในโรงเรียนวัดไผ่โรงวัวและโรงเรียนอื่น ๆ ในเขตตำบลบางตาเถรด้วย

นอกจากนี้ เมื่อทางโรงเรียนยังขอความร่วมมือจากทางวัดเพื่อส่งพระภิกษุไปช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี อีกทั้งเมื่อถึงเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทางวัดก็มักจะคิดริเริ่มจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาขึ้นภายในวัด เช่น จัดแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ การประกวดจัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยมีรางวัล ของขวัญ และใบประกาศมอบให้แก่นักเรียนและผู้ร่วมงาน ในขณะที่ทางโรงเรียนก็จะนำนักเรียนมาร่วมกิจกรรมที่วัดจัดขึ้น หรือมาช่วยพัฒนาความสะอาดภายในบริเวณวัดในเวลาที่วัดมีการจัดงานในเทศกาลสำคัญอยู่เสมอ

ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และ โรงเรียนที่ดำเนินไปในลักษณะเช่นนี้ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่เป็นไปตามธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีต โดยมี “บุญ” และ “ศรัทธา” เป็นตัวเชื่อมประสาน

อย่างไรก็ตาม จากการพูดคุยกับกลุ่มตัวอย่างและชาวบ้านทั่วไปพบว่า มีความเปลี่ยนแปลงของแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนบางประการที่เกิดจากผลกระทบของการท่องเที่ยว

2.2 การเปลี่ยนแปลงลักษณะ การให้ความร่วมมือกับทางวัดของคนในชุมชน

จากการสอบถามถึงลักษณะของการให้ความร่วมมือกับของของคนในชุมชนในการพัฒนาวัดพบว่า ในสมัยที่หลวงพ่อหอมยังมีชีวิตอยู่ คนในชุมชนมีความเคารพนับถือท่านมาก เมื่อมีการขอแรงชาวบ้านก็มักได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี คนในชุมชนที่มีอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป จะมีความรู้สึกผูกพันกับหลวงพ่อหอมมาก เพราะเกิดร่วมยุคและทันเห็นปฏิปทาการปฏิบัติของท่าน ความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธามักจะแสดงออกมาทางคำพูดทุกครั้งที่มีการพูดคุยถึงหลวงพ่อหอม แต่ในปัจจุบันพบว่า แม้ว่าความรู้สึกผูกพันกับวัดไผ่โรงวัวจะยังคงมีอยู่เหมือนเดิม แต่ลักษณะการให้ความร่วมมือในเวลาที่ทางวัดจัดกิจกรรมต่าง ๆ กลับลดน้อยลงไปมาก

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การให้ความร่วมมือลดน้อยลงก็คือ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ในวัดใฝ่โรงวัวมีเจ้าหน้าที่ที่ทำงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอยู่หลายคน และเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากทางวัดโดยตรง ดังนั้น เมื่อวัดมีกิจกรรมการจัดงานต่าง ๆ เกิดขึ้น ก็ควรที่จะต้องคอยช่วยเหลือวัดเป็นลำดับแรก

ปัญหาวิกฤตศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อเจ้าหน้าที่ของวัดบางคนอันสืบเนื่องมาจากปัญหาการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ภายในวัด นับว่าเป็นปมปัญหาสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนไม่อยากเข้ามายุ่งเกี่ยวในเรื่องการบริหารการจัดการใด ๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับเงินของวัด ทั้งนี้ เพราะเกรงว่าจะถูกเพ่งเล็งว่าเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากทางวัด ดังนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมักจะอยู่เพียง “วงนอก” หรือจะมาวัดก็ต่อเมื่อต้องการทำบุญทำทานตามปกติเท่านั้น

ในปัจจุบันพระภิกษุที่มีหน้าที่บริหารจัดการวัด เช่นรองเจ้าอาวาส ก็ตระหนักถึงสภาพการณ์ปัญหาดังกล่าว และพยายามหาวิธีการจัดการปัญหาภายในเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจของประชาชนภายนอก แต่จากการพูดคุยพบว่าเป็นปัญหาที่ยู่ยากมากในเชิงปฏิบัติ ทั้งนี้ เนื่องมาจากความตึงเครียดในระบบโครงสร้างการบริหารการจัดการภายในวัดเอง ที่ไม่เอื้อต่อการจัดการปัญหา ประกอบกับปัญหาการขาดแคลนบุคลากรพระภิกษุที่มีคุณภาพในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาวัด ก็ยังทำให้การดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาต่าง ๆ เป็นไปได้ลำบากมากยิ่งขึ้น

2.3 การเกิดขึ้นของกลุ่ม/องค์กรภายในชุมชนเพื่อเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

2.3.1 กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้า

กลุ่มผลประโยชน์ (Interest group) ที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างใกล้ชิดคือกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้า ซึ่งเป็นกลุ่มที่ทำให้การท่องเที่ยวในวัดใฝ่โรงวัวมีสีสันเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาค้นพบว่า การรวมตัวของกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้า นี้จะมีลักษณะที่เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ และมีลักษณะเป็นการรวมตัวแบบ “เฉพาะกิจ” ในกรณีที่ทางวัดมีการดำเนินนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของตน การดำเนินการของกลุ่มในกรณีดังกล่าวโดยส่วนใหญ่จะกระทำในลักษณะที่เป็นการขอร้องหรือขอความเมตตาจากทางวัดอย่างสงบ เพราะพ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่ยังมีความรู้สึกเคารพนับถือในหลวงพ่อขอมอยู่ และอยากเห็นความเจริญเกิดขึ้นภายในวัด ซึ่งจะส่งผลดีต่อการค้าขายของตนด้วย แต่เมื่อไม่มีประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของตน ลักษณะของความเป็นกลุ่มก็จะลดน้อยลง ทั้งนี้ น่าจะเป็นลักษณะทางธรรมชาติของกลุ่มผลประโยชน์ประเภทร้านค้าที่มักจะมีการแข่งขันกัน ในเชิงธุรกิจตลอดเวลา ทำให้ผู้ประกอบการร้านค้าแต่ละคน โดยเฉพาะผู้ที่ค้าขายสินค้าประเภทเดียวกัน ต่างก็มุ่งที่จะแข่งขันขายสินค้าของตนให้ได้มากที่สุด ทำให้เกิดปัญหาการแข่งลูกค้านั้นเสมอ สภาพของความขัดแย้ง

ในเชิงผลประโยชน์และความบาดหมางกันจึงเกิดขึ้น ได้ตลอดเวลา ซึ่งเป็นเหตุให้ลักษณะของความ เป็นกลุ่มไม่มีความมั่นคง และเป็นเหตุให้ “ . . . ไม่มีการรวมตัวเพื่อพัฒนาระบบการค้าขาย หรือ พัฒนาคุณภาพสินค้าอย่างจริงจัง . . . ” (รณชัย นิลจักร์, สัมภาษณ์)

2.3.2 กลุ่มส่งเสริมอาชีพศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

จากความพยายามของเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริม ให้เกิดกลุ่มอาชีพขึ้นภายในชุมชน โดยการเปิดฝึกออาชีพให้กับกลุ่มชาวบ้านตามความสนใจ ทำให้ เกิดกลุ่มทำดอกไม้ประดิษฐ์จากดินหอมขึ้น 1 กลุ่ม ทั้งนี้ โดยการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การ บริหารส่วนตำบลบางตาเถร ทำให้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีอาคารสถานที่ที่มั่นคง สำหรับใช้เป็นที่ตั้ง ศูนย์ฯและเป็นี่ทำงานของกลุ่มทำดอกไม้ การสนับสนุนงบประมาณจากศูนย์การส่งเสริม อุตสาหกรรมภาคตะวันตก ทำให้กลุ่มทำดอกไม้มีทุนดำเนินการเบื้องต้น สำหรับซื้อวัสดุอุปกรณ์ ต่าง ๆ โดยทางกลุ่มจะมีอุปกรณ์ส่วนหนึ่งไว้สำหรับให้สมาชิกยืม ส่วนวัสดุสำหรับทำดอกไม้ ประดิษฐ์นั้น สมาชิกต้องใช้ทุนส่วนตัวซื้อเอง

ในปัจจุบันทางกลุ่มรับซื้อผลิตภัณฑ์มาลัยประดิษฐ์จากสมาชิกเพียงอย่าง เดียว แต่หากมีการสั่งทำผลิตภัณฑ์รูปแบบอื่น ๆ สมาชิกก็สามารถทำขายได้โดยอิสระ จากการ สอบถามพบว่า เมื่อหักต้นทุนค่าวัสดุอุปกรณ์แล้วจะได้กำไรถึงครึ่งต่อครึ่งเป็นกำไรแรง ยิ่งในกรณีที่มี การสั่งทำผลิตภัณฑ์รูปแบบพิเศษ เช่น ดอกไม้กระถางหรือช่อดอกไม้ ก็จะยิ่งได้กำไรมาก แต่ถึง กระนั้นก็ตาม การคิดราคาสินค้าแต่ละชิ้นก็ยังขึ้นอยู่กับระดับความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้ผลิต กับลูกค้าอีกด้วย

กลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชนที่ต้องการซื้อเป็นของขวัญแจกใน เวลาจัดงานแต่งงาน งานเลี้ยง ฯลฯ และในช่วงที่มีเทศกาลพิเศษเช่น วันวาเลนไทน์ ก็มักจะมีการสั่ง ทำผลิตภัณฑ์รูปแบบแปลก ๆ อยู่เสมอ นับเป็นการสร้างรายได้อีกหนึ่งทางหนึ่งให้กับสมาชิกของกลุ่ม

การพัฒนาฝีมือและผลิตภัณฑ์จะขึ้นอยู่กับความสนใจส่วนบุคคล เมื่อมีการ พัฒนาการผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นก็จะมีการถ่ายทอดเทคนิควิธีการกันภายในกลุ่ม วิธีการพัฒนา ฝีมืออย่างหนึ่งคือการสังเกตจากดอกไม้ในสภาพธรรมชาติจริงแล้วนำมาพัฒนาฝีมือ ดังที่สมาชิก กลุ่มท่านหนึ่งกล่าวว่า “ . . . อยากทำบัวก็ไปดูบัวในบ่อ เราต้องทำให้เหมือนของจริง ขับรดไป ทางเข้าบ้านมีบัวก็ดูบัว บางทีก็เด็ดมาเลย อย่างกล้วยไม้เราก็ซื้อมาเลย พันธุ์นี้เป็นอย่างไร กิ่งนี้ เป็นอย่างไร ใช้สีอย่างนั้นอย่างนี้ เราก็ทำให้ใกล้เคียงมากที่สุด . . . ” (ฉลวย อ่อนคำ, สัมภาษณ์)

ปัจจุบัน การหาตลาดเพื่อขายสินค้าและการหางานเพื่อกระจายให้สมาชิกยัง ตกเป็นภาระของหัวหน้ากลุ่มเพียงคนเดียว ยังไม่มีการขยายตลาดอย่างเป็นระบบ การขายสินค้าของ กลุ่มมักเกิดจากการบอกต่อกันไปภายในกลุ่มลูกค้าเป็นหลัก

ปัจจุบันทางกลุ่มมีความพร้อมด้านบุคลากร แต่ยังคงต้องการทุนสนับสนุนเพื่อนำมาซื้ออุปกรณ์สำหรับให้สมาชิกคนอื่น ๆ ยืมไปทำที่บ้าน จากการสอบถามถึงแนวโน้มของการพัฒนาและขยายงานของกลุ่มในอนาคตทราบว่า ถ้ามีทุนส่วนตัวหรือได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทางกลุ่มก็อยากจะขยายงานออกไปให้กว้างมากขึ้น สมาชิกส่วนใหญ่ให้ความเชื่อถือต่อการดำเนินงานของหัวหน้ากลุ่ม และมักจะให้ความสนใจถามถึงความพึงพอใจของลูกค้าที่มีต่อสินค้าที่ตนผลิต มากกว่ากลัวว่าสินค้าจะขายได้ราคาดีหรือไม่

เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตั้งอยู่ภายในวัดไร่โรงวัว ดังนั้น ในวันเสาร์-อาทิตย์ ทางศูนย์จะเปิดทำการ โดยมีสมาชิกกลุ่มทำดอกไม้ประดิษฐ์มานั่งทำงานอยู่ พร้อมกับมีการวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป ซึ่งถือได้ว่าเป็นการอาศัยการท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการขายสินค้าและประชาสัมพันธ์สินค้าของกลุ่มไปในตัว

2.4 การจัดการปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน

ในอดีต หากมีความขัดแย้งเกิดขึ้นภายในครอบครัว ผู้อาวุโสในบ้านจะเป็นผู้ที่คอยช่วยไกล่เกลี่ยปัญหา ระงับความขัดแย้ง แต่ถ้าเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ผู้อาวุโสหรือผู้นำชุมชนที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนจะเป็นผู้คอยไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทบาดหมางต่าง ๆ

ในปัจจุบัน สภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ลักษณะการจัดการปัญหาความขัดแย้งเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน กล่าวคือ สถานภาพของผู้เฒ่าในอดีตก่อน ๆ หมดความสำคัญลงไปเพราะมีองค์กรทางสังคมอื่น ๆ เกิดขึ้นมาทำหน้าที่แทน ดังนั้น เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน ชาวบ้านจึงมักหันไปใช้กลไกใหม่ ๆ ช่วยจัดการปัญหา การฟ้องร้องดำเนินคดีซึ่งไม่เคยมีในอดีตก็เริ่มมีมากขึ้น ดังที่ อรุณ ใจซื่อ (สัมภาษณ์) กล่าวว่า “ . . . พอคนเริ่มมีสตางค์เพิ่มขึ้นก็หึง มีเรื่องมีราวก็จะฟ้องร้อง มึงไปแจ้งความเอาสิ . . . สมัยก่อน อย่าไปแจ้ง ไม่มีเงิน เดี่ยวถูกจับถูกปรับ เดี่ยวนี้มีค่าฟ้องร้องดำเนินการเรื่องคดีความ ลองไปมีเรื่องเข้าสิ ฎีกีใหญ่ ฎีกีเก่ง คือสังคมมันเปลี่ยนไป เดี่ยวนี้ อี้อีกก็ตำรวจแล้ว บางทีผมเป็นผู้ใหญ่บ้านก็ข้ามผมเลย สมัยก่อนใช้ผู้ใหญ่ไปตัดสิน . . . เดี่ยวนี้คนมันรู้มาก อะไร ๆ มันก็เจริญ โทรศัพท์ขู่มึง บัตรสนเท่ห์บ้าง . . . ” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยทางด้านการศึกษาและปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

อีกอย่างหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบริบทของความขัดแย้งดังกล่าวมาน่าจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอำนาจในชุมชนจากในอดีตที่อำนาจเคยรวมศูนย์อยู่ที่ผู้นำชุมชนมาเป็นการกระจายถ่ายโอนอำนาจไปสู่องค์กรทางสังคมอื่น ๆ ดังนั้น เมื่อมีความต้องการใช้อำนาจในการช่วยระงับปัญหาความขัดแย้งจึงเปลี่ยนไปใช้กลไกอื่น ๆ ที่มีประสิทธิภาพมากกว่า

จากการศึกษาไม่พบว่าการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับลักษณะการจัดการปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน แต่มักจะเป็นชนวนที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในเชิงผลประโยชน์ระหว่างคนในชุมชนเสียเป็นส่วนใหญ่

3. ผลกระทบต่อแบบแผนทางวัฒนธรรมภายในชุมชน

3.1 การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและการละเล่นพื้นบ้าน: ประเพณีการแข่งขันเรือ

ในอดีต พื้นที่บริเวณบ้านไผ่โรงวัวตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมขังในฤดูฝน เมื่อถึงช่วงเดือน 11-12 (นับในทางจันทรคติ) เป็นช่วงที่ชาวบ้านส่วนใหญ่หมดภาระจากการเพาะปลูกและตรงกับเทศกาลทอดกฐินพอดี ชาวบ้านจึงมักร่วมกันประกอบพิธีทอดกฐินตามประเพณีซึ่งมักจะมีการละเล่นพื้นบ้าน เช่น การเล่นเพลงเรือและการแข่งเรือของคนภายในชุมชนและชุมชนอื่น ๆ ประกอบอยู่ด้วยเสมอ

ในปัจจุบันการเล่นเพลงเรือเช่นในอดีตได้หมดไปแล้ว คงเหลือแต่ประเพณีการแข่งขันเรือที่ทางวัดและชุมชนพยายามฟื้นฟูอนุรักษ์ไว้เช่นเดิม โดยในการแข่งขันแต่ละครั้งจะมีการจัดทำโล่พร้อมเงินรางวัลเพื่อมอบให้แก่เจ้าของเรือที่ชนะในการแข่งขัน ซึ่งจากการสอบถามทราบว่า นอกจากเรือของชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงแล้ว ยังมีเรือจากต่างจังหวัด เช่น ปทุมธานี อุดรธานี มาขอเข้าร่วมแข่งขันด้วย ซึ่งถือได้ว่าความพยายามในการฟื้นฟูอนุรักษ์ของวัดและชุมชนได้รับความสนใจจากชุมชนอื่นดีพอสมควร

ความพยายามของทางวัดในการส่งเสริมให้มีการแข่งเรือนี้ นอกจากจะเป็นการฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมการละเล่นทางน้ำแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด ไผ่โรงวัวไปในตัวด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากในการแข่งขันจะใช้คลองพระยาบันลือซึ่งอยู่ติดกับหน้าวัด ไผ่โรงวัวเป็นคู่แข่งความเร็ว ผู้ที่มาร่วมชมการแข่งขันจึงมักจะเข้ามาเที่ยวชมศาสนสถานศาสนวัตถุภายในวัด ไผ่โรงวัวด้วยเสมอ นับได้ว่าเป็นการผนวกกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านเข้ากับประเพณีทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างกลมกลืน

3.2 ความเปลี่ยนแปลงของค่านิยม

การเกิดขึ้นของกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ไผ่โรงวัว ได้ส่งผลให้ชุมชนเปิดรับความเจริญจากภายนอกชุมชนในทุกรูปแบบ จนกระทั่งในปัจจุบันไม่อาจระบุได้ชัดเจนว่าการท่องเที่ยวส่งผลกระทบลักษณะการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนในชุมชน แต่ก็พบว่าความเจริญในมิติต่าง ๆ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้ส่งผลต่อค่านิยมบางประการของคนในชุมชนดังนี้

3.2.1 ค่านิยมในการบริโภค

บางครอบครัวเริ่มมีการเปลี่ยนจากการปรุงอาหารรับประทานเองมาเป็นซื้อกับข้าวสำเร็จรูปจากร้านค้าต่าง ๆ มารับประทานแทน จากการสังเกตพบว่า ทุก ๆ วันจะมีคนในชุมชนแวะเข้ามาซื้ออาหารจากร้านค้าในวัดใต้โรงวัวใส่ถุงกลับบ้านเสมอ จากการสอบถามทราบว่ามักจะซื้อเฉพาะในมือเย็นเท่านั้นเพราะรู้สึกสะดวกสบายมากกว่าการที่จะต้องลงมือปรุงอาหารเอง นอกจากนี้ ในครอบครัวที่มีสมาชิกอยู่ไม่มากนักและมีเวลาไม่ค่อยตรงกัน การซื้ออาหารจากร้านค้ามารับประทานก็นับว่าเป็นการประหยัดมากกว่าที่จะต้องออกไปตลาดเพื่อซื้อเครื่องปรุงมาประกอบอาหารเอง สำหรับในเวลาเช้าก็จะเป็นการปรุงอาหารรับประทานตามปกติ

3.2.2 ค่านิยมในการแต่งกาย

การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการแต่งกายเป็นลักษณะที่สังเกตได้ง่ายที่สุด การแต่งกายในอดีตนั้น . . . ชาวนาแต่งตัวกันเมื่อไปทำบุญ หรือเมื่อมีงานรื่นเริงเท่านั้น นอกนั้นก็แต่งตัวด้วยผ้าปะผ้าขาด ยิ่งคนมีเงินยิ่งชอบแต่งตัวปอน ๆ เพราะชาวนาโดยมากอยู่กับการงานที่ไม่สะอาด . . . (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ก, น. 21) การแต่งกายในลักษณะดังกล่าว น่าจะเป็นเพราะในสมัยนั้นยังไม่มี ความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูปเหมือนในปัจจุบัน เสื้อผ้าสำเร็จรูปส่วนใหญ่จึงมีราคาแพง ด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ จึงทำให้ชาวบ้านต้องถนอมเครื่องแต่งกายไว้สวมใส่เฉพาะในโอกาสพิเศษจริง ๆ และเมื่อถึงเวลาเช่นนั้น . . . ใคร ๆ ก็แต่งตัวประกวดกัน มีเท่าไรแต่งหมด ผู้มีอันจะกินก็แต่งเสียเลอเลิศ มีสร้อยสนิมพิมพาพร เพชรนิลจินดา แก้วแหวนเงินทองให้แพรวพราวไปทั้งตัว . . . (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ก, น. 21) และถึงแม้ว่าในปัจจุบัน เสื้อผ้าไม่ได้เป็นของหายากหรือมีราคาแพงมากเช่นในอดีต แต่ลักษณะการแต่งกายของคนในชุมชนก็ยังคงไม่แตกต่างไปจากอดีตมากนัก นอกจากนี้ จากการพูดคุยพบว่า การแต่งกายเป็นพิเศษเพื่อไปร่วมงานพิธีต่าง ๆ นอกจากจะแสดงถึงฐานะของตนแล้วยังถือว่าเป็นการให้เกียรติกับเจ้าภาพอีกด้วย

จากการพูดคุยกับพระภิกษุและกลุ่มวัยรุ่นพบว่า ความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมการแต่งกายจะเกิดเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น และไม่ได้เป็นเพราะได้รับอิทธิพลจากการท่องเที่ยวแต่อย่างใด ลักษณะการแต่งกายส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลจากกระแสค่านิยมของสังคมหรือจากการแต่งตัวตามอย่างนักแสดง นักร้อง ที่กำลังได้รับความนิยมและตนเองชื่นชอบเป็นส่วนใหญ่ ดังที่พระสมชาย มนาไป (สัมภษณ) กล่าวว่า “ . . . การแต่งกายของนักท่องเที่ยว ไม่มีอิทธิพลต่อค่านิยมในการแต่งกายของเยาวชนวัยรุ่น ได้มากเท่ากับรสนิยมในการแต่งกายที่ไหลบ่ากับกระแสบริโภคนิยมผ่านสื่อต่าง ๆ . . . ”

3.2.3 ค่านิยมทันสมัย

เมื่อพูดถึงคำว่า “ทันสมัย” คนส่วนใหญ่มักนึกถึงสภาพของความเจริญทางด้านวัตถุ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีเป็นส่วนใหญ่

ความเจริญทางด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่นำความเจริญทางด้านวัตถุ เทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาในชุมชน เครื่องใช้ไฟฟ้าประเภท โทรทัศน์พลาสม่า ตู้เย็น เครื่องซักผ้า ฯลฯ ถือเป็นสิ่งของสามัญประจำบ้าน ไปเสียแล้ว ความบันเทิงทั้งภาพและเสียงที่บันทึกลงบนแผ่นแม่เหล็กในรูปของเทปคาสเซตและวีซีดีได้แปลงโฉมใหม่ในรูปแบบ วีซีดี (VCD) หรือดีวีดี (DVD) ก็ไม่ใช่ของแปลกปลอมสำหรับครอบครัวของผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีหรือมีบุตรหลานที่ได้รับการศึกษาในชั้นสูง ๆ การใช้โทรศัพท์ “มือถือ” ก็มีมากขึ้นจนดูเป็นเรื่องธรรมดา ในขณะที่การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ (Personal Computer) ก็ถือว่าเป็นนวัตกรรมแห่งยุคสมัยที่คนในชุมชนรับรู้และยอมรับได้โดยง่าย

วิถีชีวิตของพระภิกษุในวัดไร่โรงวังเองก็อยู่ใกล้ชิดกับสภาพของความเจริญทางด้านเทคโนโลยีมากเช่นกัน ภาพของพระภิกษุใช้โทรศัพท์มือถือ เครื่องคอมพิวเตอร์ไม่ได้เป็นเรื่องแปลกในความรู้สึกของชาวบ้าน เพราะเห็นว่ามีค่าจำเป็นและเป็นเครื่องช่วยให้การทำงานเสร็จรวดเร็วมากยิ่งขึ้น แต่จากการสังเกตพฤติกรรมการใช้โทรศัพท์มือถือของพระภิกษุพบว่า ในบางครั้งก็ออกจะเป็นการไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป เช่น พระภิกษุรูปหนึ่ง ไม่ปิดเครื่องโทรศัพท์มือถือในขณะที่อยู่ในงานทำบุญถวายภัตตาหารในบ้านของคนในชุมชน เมื่อมีเสียงสัญญาณเรียกเข้าและมีคนถามว่าเสียงอะไร กลับตอบว่าเป็นเสียงนาฬิกาปลุก ซึ่งออกจะเป็นการผิดกาลเทศะ และที่สำคัญคือผิดพระวินัยในเรื่องการพูดเท็จด้วย

ค่านิยมทันสมัยที่ปรากฏชัดประการหนึ่งคือ การปรับใช้สื่อเทคโนโลยีของพระภิกษุวัดไร่โรงวังเพื่อประยุกต์การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ซึ่งจากการสังเกตพบว่า มีการใช้สื่อหลากหลายรูปแบบที่ผลิตขึ้นเองในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี รวมทั้งในบางครั้งยังสามารถช่วยแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อ/เทคโนโลยีต่าง ๆ แก่ครู นักเรียนและพระภิกษุด้วยกันด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นบทบาทในการให้ความรู้แก่ชุมชนในอีกมิติหนึ่งของพระภิกษุ

นอกจากความทันสมัยทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ผู้ศึกษายังพบว่าการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมใหม่ ๆ เกิดขึ้นในพื้นที่ด้วย เช่น ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างสตรีที่มีต่อการบริหารการปกครองท้องถิ่น โดยมองว่า การบริหารงานพัฒนาท้องถิ่นผู้ชายมักจะมีเรื่องทุจริตอยู่ด้วยเสมอ ผู้หญิงน่าจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่นบ้าง อีกทั้งยังได้แสดงทัศนะไว้ว่า “ . . . ผู้หญิงน่าจะมีศักยภาพในการพัฒนามากกว่าผู้ชาย

เพราะผู้หญิงมีความรับผิดชอบสูง ไม่ค่อยเถลไถล คือ ตรงต่อเวลา . . .” (ฉลวย อ่อนคำ, สัมภาษณ์) ซึ่งความคิดเห็นดังกล่าวได้นำไปสู่แนวคิดที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารการปกครองท้องถิ่นของสตรีมากขึ้น ถือเป็นความทันสมัยทางความคิดอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน

ส่วนที่ 4 อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาที่ประมวลมาแสดงไว้ในส่วนที่ 1 ส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 ข้างต้น ได้นำมาสู่การวิเคราะห์โดยเปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยอื่น ๆ ที่ผู้ศึกษาใช้เป็นกรอบในการศึกษา เพื่ออภิปรายถึงสภาพปัญหาในการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดไผ่โรงวัว ตลอดจนผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตของพระภิกษุและคนในชุมชน โดยจะเริ่มจากการอภิปรายถึงสภาพปัญหาของการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดแล้ว โยงไปสู่ประเด็นผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยลำดับ เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ ความเปลี่ยนแปลงในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งที่เกิดจากแรงกระทบของการท่องเที่ยวโดยตรง และที่เกิดจากปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ โดยอาจมีอิทธิพลของการท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วย

1. ประเด็นรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

ในสมัยที่หลวงพ่อบังอรยังมีชีวิตอยู่ การบริหารการจัดการจะเป็นระบบสิทธิขาดอยู่ที่ท่านเพียงรูปเดียวซึ่งดูเหมือนว่าเป็นลักษณะเผด็จการ (แต่ทั้งนี้ก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องแปลกแต่อย่างใด เพราะหลวงพ่อบังอรเกิด พ.ศ. 2445 ซึ่งเป็นยุคที่สังคมไทยยังอยู่ภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อปี พ.ศ. 2475 แต่ลักษณะการบริหารบ้านเมืองในสมัยนั้นก็ยังคงเป็นระบอบรวมศูนย์อำนาจอยู่-ผู้ศึกษา) แต่ลักษณะความเผด็จการของท่านก็ได้ตั้งอยู่บนฐานของอำนาจหรืออิทธิพลที่ไม่ชอบธรรมใด ๆ หากแต่ตั้งอยู่บนฐานของคุณธรรมเป็นสำคัญ

ปฏิปทา ศีลาจารวัตร ความประพฤติปฏิบัติของท่านผนวกกับความเป็นผู้ที่คิด/สั่ง/ทำจริงโดยไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตน (วิเคราะห์จากคำปฏิญาณของท่าน-ผู้ศึกษา) ทำให้ท่านเป็นผู้ที่มี “บารมี” ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของผู้นำ ทำให้มีคนในชุมชนและพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้ความเคารพเชื่อถือและขำเกรงท่านเป็นจำนวนมาก ความที่คำพูดของท่าน “เมื่อห้ามต้องฟัง เมื่อสั่งต้องเชื่อ” ทำให้ท่านสามารถบริหารจัดการงานพัฒนาวัดควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

ได้อย่างไม่ลำบากนัก จนกระทั่งเมื่อหลวงพ่อบอกถึงการมรณภาพลง ลักษณะของการบริหาร การจัดการจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป

ในช่วงปี พ.ศ. 2533 ซึ่งเป็นปีมรณภาพของหลวงพ่อบอกนั้น เป็นช่วงที่ประเทศไทยมีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจซึ่งส่งผลให้การท่องเที่ยวได้รับความนิยมตามไปด้วย จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นนำมาซึ่งการจับจ่ายใช้สอยและการบริจาคทำบุญที่เพิ่มมากขึ้นด้วย การบริหารการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดที่เคยยึดรูปแบบที่หลวงพ่อบอกเคียวไว้ก็เริ่มที่จะเปลี่ยนแปลงไป ปัญหาความขัดแย้งแสวงผลประโยชน์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ภายในวัดเริ่มมีมากขึ้น ประจวบกับเป็นช่วงที่เปลี่ยนผู้นำสงฆ์รูปใหม่ซึ่งท่านไม่มีลักษณะเด็ดขาดเหมือนหลวงพ่อบอก ทำให้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ในวัดไม่ได้รับการแก้ไขก่อตัวเป็นปัญหาเรื้อรังอยู่จนถึงปัจจุบัน

แม้ว่าโดยโครงสร้างอำนาจการบริหารจัดการวัด โดยนิตินัยจะตกอยู่กับเจ้าอาวาสเพียงรูปเดียว แต่โดยลักษณะนิสัยของท่านเป็นผู้สมถะสันโดษ ทำให้การเสนอมาตรการหรือแนวความคิด เพื่อแก้ปัญหาที่มีแนวโน้มว่าจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นถูกระงับเสมอ จนพระภิกษุและ คณะกรรมการบางกลุ่มเกิดความรู้สึกท้อถอยในการทำงาน ซึ่งถ้าหากปล่อยให้สถานการณ์เป็นอยู่ในลักษณะเช่นนี้ ในที่สุดแล้ว วัดคงต้องเผชิญกับปัญหาอิทธิพลอย่างยากที่จะแก้ไข อีกทั้งกลุ่มผู้มุ่งหวัง พัฒนาก็จะค่อย ๆ หมดไปจนเหลือแต่กลุ่มผู้ที่หวังผลประโยชน์จากวัดเท่านั้น

ในส่วนของการบริหารงานบุคคลนั้น บุคลากร เจ้าหน้าที่ คณะกรรมการต่าง ๆ ที่ทำงานในวัดใฝ่โรงวุ่นนี้ไม่มีกำหนดหมวดระเบียบปฏิบัติงาน ใครเคยทำอยู่จุดไหนก็ผูกขาดทำอยู่ตรงจุดนั้น เมื่อเกิดการตำหนิในจุด ไหน ก็จะมีเพียงการว่ากล่าวตักเตือนกัน โดยวาจา นอกเหนือจากนี้ ยังไม่พบว่ามี การลงโทษที่รุนแรงใด ๆ การอยู่ในตำแหน่งหน้าที่เป็นเวลานานนี้ได้นำไปสู่การสืบทอดหน้าที่ให้ลูกหลานหรือในหมู่ญาติของเจ้าหน้าที่ และเป็นเหตุให้เกิดกลุ่มอิทธิพลขึ้นจนเป็นปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารการจัดการของวัด

นอกจากนี้ การไม่มีรูปแบบการพัฒนาบุคลากรที่ชัดเจน ประกอบกับการปล่อยให้เจ้าหน้าที่สามารถพัฒนาตัวรอดภายในจุดท่องเที่ยวที่แต่ละคนรับผิดชอบได้เองเป็นเหตุให้เกิด การสร้างศาสนวัตถุที่ซ้ำ ๆ กัน เช่น สร้างพระปางประจำวันต่าง ๆ ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักท่องเที่ยวทำบุญตักบาตรด้วยเหรียญชนิดต่าง ๆ โดยไม่มีการแผ่จุดมคติหรือหลักธรรมใด ๆ เหมือนลักษณะการสร้างของหลวงพ่อบอก สิ่งที่สร้างขึ้นใหม่จึงออกจะดูรกตมามากกว่าน้อมนำ ศรัทธา จนในที่สุดได้ทำให้จุดมคติและวัตถุประสงค์บางประการที่หลวงพ่อบอกตั้งไว้เบี่ยงเบนไป จากเดิม เช่น การสร้างรูปปั้นเปรตไว้ก็เพื่อเป็นอุทาหรณ์เพื่อสอนใจผู้มาชมให้เกิดความสลดสังเวช และเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว แต่ในปัจจุบันกลับมีการยกระดับรูปปั้นเปรต 2 ตนขึ้นเป็นเจ้าพ่อ

เจ้าแม่ ซึ่งจากการสอบถามทราบว่า การมากราบไหว้บูชาดังกล่าวก็เพื่อบนบานขอหวย (เคยมีผู้หญิงคนหนึ่งมาแก้บนด้วยการเปลือยกายร่ำอรบรูปปั้นเปรต-พระมหาสมมาส ชุตินฺุ โต) ซึ่งเป็นเรื่องที่ หลวงพ่อขอมไม่สนับสนุนเลย ถึงกับประกาศทำทนายไว้ว่า . . . แน่ที่วัดไผ่โรงวัว ทำให้เงินสด ๆ ถ้าผู้ใดบอกหวยให้ถูกได้ ไปเอาเงินที่วัดไผ่โรงวัวเดือนละ 1 ล้านบาท . . . (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ก, น. 20) ซึ่งในปัจจุบันคำประกาศทำทนายดังกล่าวก็ยังติดอยู่บนหน้าหอกลางสถานที่ตั้งสระของท่านเอง แต่ก็ดูเหมือนว่าทั้งเจ้าหน้าที่และนักท่องเที่ยวจะไม่ให้ความสนใจนัก

ในการจัดสรรผลประโยชน์ของวัดนั้น ทางวัดจะคิดค่าแรงงานให้เจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยวจำนวนร้อยละ 10-20 ของยอดเงินรายได้ในคู่มือบริจาค ส่วนดีของการจัดสรรผลประโยชน์ในลักษณะนี้ก็คือ วัดไม่ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายมากนักเมื่อเทียบกับการต้องจ้างแรงงานเจ้าหน้าที่เป็นเงินเดือนประจำ เพราะรายได้ส่วนใหญ่ของวัดจะมาจากการบริจาคของนักท่องเที่ยว ซึ่งไม่แน่นอนนัก ในอีกแง่หนึ่งการจ่ายค่าแรงในลักษณะนี้จะทำให้เจ้าหน้าที่เกิดความขยันในการทำงานในจุดที่ตนรับผิดชอบโดยต้องคอยพัฒนาดูแลความสะอาดและคอยชักชวนให้นักท่องเที่ยวบริจาคให้มาก เพราะการบริจาคที่มากขึ้นหมายถึงยอดเงินรายได้ของตนที่เพิ่มมากขึ้นนั่นเอง

แต่ถึงแม้ว่าการบริหารจัดการในลักษณะดังกล่าวจะทำให้วัดมีรายได้และเจ้าหน้าที่ได้รับส่วนแบ่งรายได้เพิ่มมากขึ้น แต่ผลกระทบในด้านลบก็เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ในการชักชวนให้นักท่องเที่ยวเข้ามาทำบุญในจุดของตนนั้น เจ้าหน้าที่ทุกจุดจะทำการประชาสัมพันธ์ผ่านเครื่องขยายเสียงทำให้เกิดเสียงดังกลับไปทั่วบริเวณวัดก่อให้เกิดความรำคาญแก่พระภิกษุและนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป จนในบางครั้งเจ้าอาวาสถึงกับต้องออกคำสั่งให้เจ้าหน้าที่งดใช้เสียงประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ จากการสอบถามพูดคุยกับนักท่องเที่ยวบางคนพบว่า “ . . . รู้สึกหนักหนา มาก ฟังไม่ค่อยรู้เรื่องราวจุดไหนเป็นจุดไหนเพราะเสียงประชาสัมพันธ์กลบกันไปหมด ความจริงก็ตั้งใจมาทำบุญอยู่แล้ว ถึงไม่มีเสียงโฆษณาก็ทำบุญ การมีเสียงดังในเวลาทำบุญทำให้เสียสมาธิ แทนที่จิตใจจะเป็นบุญบางทีก็รำคาญ . . . ” (นักท่องเที่ยว, สัมภาษณ์) ซึ่งดูเหมือนว่าการประชาสัมพันธ์จนเกินขอบเขตความพอดีจนก่อให้เกิดความรำคาญแก่พระภิกษุ ชาวบ้านทั่วไป และนักท่องเที่ยวของเจ้าหน้าที่นำที่จัดกับปณิธานของหลวงพ่อขอมที่สร้างวัดไผ่โรงวัวขึ้น . . . เพื่อให้เป็นไปในชีวิตจิตใจของคนด้วยศรัทธาจริง ๆ เปิดทางสวรรค์ให้อย่างโล่งอก ให้ก้าวเข้าสู่แดนสวรรค์ได้อย่างง่ายดาย ไม่ต้องให้สิ่งใด ๆ เข้ามาขัดขวาง เข้าไปได้อย่างปลาบปลื้มรื่นเริงให้สมกับคำที่ว่า วัดเป็นแดนสวรรค์ แดนนิพพาน (พระอนิโฆภิกขุ, 2544ค, น. 4)

ทุกเย็นวันอาทิตย์จะมีการเปิดคู่มือบริจาคเพื่อนับเงินซึ่งถือว่าเป็นเรื่องภายใน ผู้ที่รับรู้จึงต้องเป็นคนในเท่านั้น การแบ่งปันผลประโยชน์เป็นค่าแรงงานต่าง ๆ จะหักออกไปตามจำนวนที่ได้วางไว้ตามกฎหมายหรืออาจมีการขอเพิ่มอีกในกรณีที่มีการพัฒนาเพิ่มเติมในจุดท่องเที่ยวขึ้น ๆ การ

แจ้งยอดเงินบริจาคในแต่ละจุดจะถูกบันทึกไว้เป็นสถิติคร่าว ๆ จากนั้นจะนำยอดเงินทุกจุดรวมกัน เพื่อนำฝากเข้าบัญชีวัด

การจัดการระบบบัญชีในลักษณะเช่นนี้นำมาซึ่งความรู้สึกไม่เชื่อถือของชาวบ้าน ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้จะสัมผัสได้ทุกครั้งทีพุดคุยเกี่ยวกับเรื่องระบบบัญชีและการจัดการผลประโยชน์ภายในวัด ฐานะทางการเงินที่ค้ำขึ้น ลักษณะการใช้จ่าย การซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของกรรมการ เจ้าหน้าที่บางคน ล้วนตกอยู่ในสายตาของคนในชุมชนทั้งสิ้น และก็ดูเหมือนจะเป็น “ใบเสร็จทางความรู้สึก” ที่ชุมชนออกให้กับพฤติกรรมที่ไม่ชอบมาพากลของคณะกรรมการ เจ้าหน้าที่บางคนไปเรียบร้อยแล้ว

นอกจากนี้ จากการสังเกตยังพบพฤติกรรมการหยิบเงินบริจาคในส่วนที่อยู่นอกตู้ (บางจุดมีการตั้งบาตรสำหรับใส่เงินบริจาค ซึ่งในสมัยหลวงพ่อบังยังมีชีวิตอยู่จะถูกสั่งห้ามเค็ดขาด เพราะถือว่าบาตรต้องเอาไว้ใส่ข้าวเท่านั้น - พระมหาสมมาส ชุตินฺฺโต) ไปซื้ออาหารกลางวัน โดยถือว่าเป็นเงินเล็กน้อยและเป็นเหมือนเบียดเบียนประจำวัน แต่การกระทำดังกล่าวย่อมเป็นการปลุกฝังนิสัยความเคยชินและก็ดูเหมือนว่าจะผิดจากคติความเชื่อของชาวพุทธที่ถือว่าข้าวของที่เป็นของวัด หากยังไม่ได้รับอนุญาตจากพระภิกษุแล้วจะไม่นำติดตัวกลับบ้าน โดยเค็ดขาด แม้แต่ประเพณีการขนทรายเข้าวัดในช่วงสงกรานต์ ก็เกิดมาจากคติความเชื่อที่ว่าเวลามาวัดอาจมีเศษดินเศษทรายติดรองเท้ากลับไปบ้านได้ เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์จึงต้องขนดินขนทรายเข้าวัดเป็นการใช้หนี้พระศาสนา

ผลประโยชน์ที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะหมดไปกับค่าใช้จ่ายเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุที่เริ่มชำรุดทรุดโทรม การจ่ายเป็นค่าไฟฟ้า และค่าแรงงานเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ ในส่วนที่ใช้จ่ายเพื่อเป็นการสาธารณสงเคราะห์แก่ชุมชนมีบ้างเป็นครั้งคราว เช่น มอบทุนการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ หรือบริจาคสมทบเพื่อสร้างสะพาน ถนน เป็นครั้งคราว ในส่วนของการใช้จ่ายเพื่อสนับสนุนกลุ่มองค์กรชุมชนอื่น ๆ ยังไม่เห็นเป็นรูปธรรมนัก แต่ทั้งนี้อาจเป็นเพราะยังไม่มียุทธศาสตร์ชุมชนที่มีการรวมตัวกันอย่างชัดเจนก็เป็นได้

แม้ว่าการเกิดขึ้นของตลาดภายในวัดไร่โรงวัวจะเป็นเสมือนจุดนับพบระหว่างผลิตผลจากท้องถิ่นกับความต้องการซื้อของคนต่างถิ่น ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพใหม่และมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่การที่มีผู้ประกอบการค้าขายสินค้าประเภทเดียวกันจำนวนมาก มักนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในเชิงผลประโยชน์ในที่สุด ดังที่ รณชัย นิลจักร (สัมภาษณ์) กล่าวไว้ว่า “ . . . แทนที่จะนำไปสู่การร่วมมือกันผลิตหรือจำหน่ายสินค้าให้มีคุณภาพโดยยึดราคามาตรฐาน แต่กลับมาขายตัดราคากันเอง ในขณะที่คุณภาพสินค้าก็ไม่ดีขึ้น . . . ” และแม้ว่าการแข่งขันกันขายสินค้าจะทำให้เกิดการลดราคา

ตามระบบกลไกตลาด ซึ่งเป็นผลดีต่อผู้บริโภค แต่ถ้าพิจารณาถึงมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมก็จะพบรอยปริแยกในมิติทางความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าแม่ค้าซึ่งเป็นคนในชุมชนเดียวกัน

นอกจากนี้ การแข่งขันกันขายสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ยังทำให้เกิดการขายเครื่องคัมมีแอลกอฮอล์ หรือแม้กระทั่งกุ้งปลาที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งผิดจากกฎเกณฑ์ที่หลวงพ่อขอมเคยวางไว้ และถึงแม้ว่าจะไม่มีกฎเกณฑ์ที่หลวงพ่อขอมวางเอาไว้ แต่ในฐานะพุทธศาสนิกชนก็น่าที่จะสำเหนียกนึกได้ว่าควรหรือไม่ควรที่จะประกอบอาชีพใดในเขตพื้นที่ธรรมนิสงฆ์ ลักษณะการละเมิดกฎเกณฑ์เช่นนี้ได้นำไปสู่การตั้งข้อสงสัยจากคนในชุมชนถึงระบบการดูแลร้านค้าของคณะกรรมการที่รับผิดชอบอยู่ว่าทำไมจึงปล่อยให้มีการประกอบอาชีพค้าขายในลักษณะดังกล่าวได้

ปัญหาเรื้อรังอีกประการหนึ่งที่ยังไม่มีการแก้ไขก็คือ การที่ทางวัดมอบอำนาจให้คณะกรรมการบางกลุ่มทำหน้าที่ดูแลบริหารจัดการร้านค้าและคอยเก็บเงินค่าเช่า ค่ารักษาความสะอาด จากร้านค้าต่าง ๆ มักจะมีปัญหาการเลือกปฏิบัติ และปัญหาเรื่องความโปร่งใสของระบบบัญชีและจำนวนเงินที่นำส่งทางวัดจริง ทั้งนี้เพราะทางวัดยังไม่มียุทธศาสตร์ที่รัดกุมเพียงพอ อีกทั้งยังไม่ปรากฏว่ามีการตรวจสอบอย่างจริงจัง จากการศึกษาในพื้นที่พบว่า ทุกครั้งที่มีการประชุม เมื่อมีการถามถึงจำนวนร้านค้าที่แน่นอนก็ไม่เคยได้รับคำตอบที่ชัดเจนเลย

สิ่งที่น่าสลดใจมากไปกว่านั้นก็คือ ในบางครั้งเมื่อมีคนใน/นอกชุมชนนำผลผลิตจากท้องไร่ท้องนามาวางขาย ก็มีการเรียกเก็บเงินค่าพื้นที่ในอัตราที่สูงเกินไป ซึ่งในการเรียกเก็บเงินนี้ทางวัดไม่มีการตั้งกฎเกณฑ์หรือราคาไว้ แต่จะปล่อยให้อยู่ในดุลพินิจของกรรมการ จากการสนทนากับคุณยายท่านหนึ่งซึ่งนำผักนึ่งผักกระเฉดมาวางขาย 2 กระจาดแต่ถูกเรียกเก็บเงินถึง 50 บาท ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนเงินที่มากเกินไป เมื่อเทียบกับราคาสินค้าพื้นบ้านที่มีกำไรน้อยนิดเช่นผักนึ่งผักกระเฉด และก็ถือว่าเป็นเพียงตัวอย่างเล็ก ๆ เพียงตัวอย่างเดียวในช่วงระยะเวลายาวนานที่กรรมการกลุ่มนี้ดูแลผลประโยชน์ในส่วนนี้อยู่ ซึ่งแม้ว่าทางวัดเองจะทราบปัญหาดังกล่าวมาโดยตลอด แต่ก็ยังไม่มีการจัดการแก้ไขปัญหายังเป็นรูปธรรม

อย่างไรก็ตาม เมื่อหน่วยงานราชการมีโครงการพัฒนาวัดไม้โรงวัวและเริ่มเข้ามาดูแลในพื้นที่ จึงเริ่มมีการตั้งคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยบุคคลจากส่วนราชการต่าง ๆ เพื่อเข้ามาดูแลตรวจสอบบัญชี ทำให้ทางวัดเริ่มที่จะมีการแก้ไขปัญหาในจุดนี้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

เมื่อพิจารณารูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดไม้โรงวัวโดยเปรียบเทียบกับแนวคิดเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ในบทที่ 2, น. 20-23) และแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการวัด (ในบทที่ 2, น. 28-30) จะพบว่า วัดยังขาดแผนนโยบายการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมชัดเจน การปล่อยให้มีการพัฒนาจุดท่องเที่ยวในลักษณะต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ ไม่มีนัยที่สื่อถึงอุดมคติ/คตินิยมเหมือน

การก่อสร้างในสมัยที่หลวงพ่อบรมยังมีชีวิตอยู่ โดยมากจะเป็นการสร้างเพื่อหวังผลประโยชน์จากการบริจาคของนักท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ การไม่มีระบบพัฒนาบุคลากรที่ชัดเจน โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ทำให้การสื่อประชาสัมพันธ์มีลักษณะวนเวียนอยู่แต่เรื่องการชักชวนให้ทำบุญบริจาคเพียงอย่างเดียว การเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีลักษณะจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มที่มีผลประโยชน์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเท่านั้น ชาวบ้านอื่น ๆ นอกจากนี้เป็นแต่เพียงใช้วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือเป็นแต่เพียงคอยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ที่อยู่ภายนอก แต่จะไม่เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยว เพราะเกรงว่าจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ลักษณะการพูดคุยกันของคนในชุมชนถึงพฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจของคณะกรรมการเจ้าหน้าที่บางคนจึงเป็นเพียงลักษณะของการควบคุมทางสังคมอย่างหลวม ๆ ตามขนบสังคมเครือญาติที่มักจะมีลักษณะประนีประนอมสูงเท่านั้นเอง

อรุณ ใจซื่อ (สัมภาษณ์) ได้กล่าวถึงสภาพของวัดไร่โรงวัวในปัจจุบันนี้ว่า “... วัดไร่ฯ ไม่มีการเทศนาธรรม ปฏิบัติธรรม ให้แต่รูปธรรมอย่างเดียว ต้องมีเทศนาธรรมและสมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐานบ้าง เพื่อคนที่ต้องการตรงนี้เข้ามาใช้บริการบ้าง นี่จะไปหาใคร ? พระองค์ไหนก็ไม่ว่าง ภูมิธูระ ไปหาเอาเองก็แล้วกัน เอาหนังสือไปอ่านก็แล้วกัน หนังสือโยนโครม การอ่านหนังสือมันเหมือนเวลาสงฆ์แล้วถามหนังสือ หนังสือมันไม่ตอบ...” ซึ่งน่าจะสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งสำคัญที่สุดซึ่งขาดหายไปในการบริหารการจัดการการท่องเที่ยวของวัดไร่โรงวัวคือ ขาดการพัฒนาบุคลากรพระภิกษุซึ่งถือว่าเป็นบุคลากรที่ใกล้ชิดวัดมากที่สุดให้มีความรู้ความชำนาญทั้งในการบริหารจัดการและการเผยแพร่ธรรมะโดยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว

การที่วัดมุ่งแต่ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวและการก่อสร้าง ทำให้วัดไม่สามารถตอบสนองต่อบทบาทหน้าที่หลักที่มีต่อพระพุทธศาสนาและชุมชนได้สมบูรณ์นัก และความไม่สามารถในการตอบสนองต่อบทบาทหน้าที่หลักของวัดนี้เอง ที่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ชี้วัดถึงรูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะดังกล่าวว่าไม่อาจเป็นไปได้เพื่อผลประโยชน์อันยั่งยืนของวัดและชุมชนได้

2. ประเด็นผลกระทบจากการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด

จากการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดทำให้วัดมีรายได้เพิ่มมากขึ้น การจ้างแรงงานคนในชุมชน ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงอาชีพของคนในชุมชนบางคนมาเป็นผู้ประกอบการค้าขายภายในบริเวณวัดก็ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน ซึ่งผลการศึกษาในส่วนนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการวิจัยทาง

สังคมศาสตร์รุ่นที่ 17 (2525) พงษ์อนันต์ สรรพานิช (2526) นิธิดา ประยงค์ (2530) และพิสมัย จารุกิตติพันธ์ (2536) ที่ศึกษาประเด็นผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนแล้วพบว่า การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของตลาดนัด ตลาดบริการสินค้าต่าง ๆ แม้ว่าจะมีผลดีในแง่ที่ทำให้คนในชุมชนมีสถานที่จำหน่ายใช้สอยสินค้าใกล้บ้านมากขึ้น และเป็นช่องทางในการจำหน่ายผลผลิตของคนในชุมชนได้ แต่ในอีกด้านหนึ่ง การเข้ามาค้าขายของพ่อค้าแม่ค้าต่างถิ่นก็เป็นดึงเงินออกจากชุมชนด้วยเช่นกัน

การเข้ามาแสวงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ มักจะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งเสมอ แต่ที่สำคัญก็คือ ลักษณะของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของวัดเองที่ไม่เอื้อต่อการจัดการปัญหาได้อย่างรวดเร็วนั้นเองที่มักเปิดโอกาสให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้น นอกจากนี้ ความที่วัดไม่มีนโยบายและเป้าหมายในการบริหารจัดการที่ชัดเจนย่อมส่งผลให้เกิดการบิดเบือนคตินิยมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาและวัตถุประสงค์ที่อยู่เบื้องหลังการก่อสร้างถาวรวัตถุของหลวงพ่อบอกออกไปมากด้วยเช่นกัน

ภาระการบริหารงาน บริหารเงิน บริหารคน ที่วัดต้องแบกรับอยู่ในปัจจุบันได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการศึกษาอบรมภายในวัดเองและน่าจะถือได้ว่าเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่วัดจะต้องรีบเข้ามาดูแลแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพราะการที่วัดไม่สามารถจัดการกระบวนการศึกษาให้พระภิกษุเกิดการเรียนรู้ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริงย่อมทำให้วัดสูญเสียโอกาสในการพัฒนาคุณภาพบุคลากรไปอย่างน่าเสียดาย และที่สำคัญคือทำให้วัดไม่อาจสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพเป็นตัวแทนของวัด/พระศาสนาในการทำบทบาทหน้าที่หลักได้มากนัก

3. ประเด็นผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อแบบแผนความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านวัดและโรงเรียนยังคงเป็นไปในวิถีที่เกื้อกูลกันเช่นเดิม การขอความช่วยเหลือจากทางโรงเรียนจะได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากทางวัดและบ้านเป็นอย่างดี อีกทั้งความพยายามของพระภิกษุในการเข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนก็เป็นมิติหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความหวังไขว่คว้าของวัดที่มีต่อการพัฒนาเยาวชนทั้งทางด้านสติปัญญาและจิตใจไปพร้อม ๆ กัน ในขณะที่ทางโรงเรียนจะนำนักเรียนมาช่วยกิจการของวัดเป็นครั้งคราวและช่วยรณรงค์เกี่ยวกับการต่อต้านยาเสพติดหรือประเด็นอื่น ๆ ตามนโยบายของรัฐ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า วิถีความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนเริ่มมีลักษณะที่ถักออกจากกันมากขึ้น อันเนื่องมาจากการที่ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของวัดที่จะต้องช่วยงานวัดทุกอย่าง เพราะเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากวัดโดยตรง ซึ่งลักษณะความคิดเช่นนี้บ่งชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบความคิดของคนในชุมชนที่เป็นไปในเชิงพาณิชย์มากขึ้นด้วย

การเกิดขึ้นของกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าถือว่าเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นเพื่อเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรง ในขณะที่การเกิดขึ้นของกลุ่มส่งเสริมอาชีพศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แม้จะไม่ได้รับอิทธิพลจากการท่องเที่ยวโดยตรง แต่ก็สามารถให้การท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการจำหน่ายและประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้ การท่องเที่ยวจึงส่งผลในด้านบวกต่อกลุ่มขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มจะสามารถพัฒนาศักยภาพในการผลิตให้ผลิตภัณฑ์ของตนเป็นที่ถูกความต้องการของนักท่องเที่ยวได้มากขนาดไหนเท่านั้น

4. ประเด็นผลกระทบต่อแบบแผนทางวัฒนธรรมภายในชุมชน

บทบาทของวัดในการฟื้นฟูอนุรักษ์การแข่งขันเรือในเทศกาลทอดกฐิน ถือได้ว่าเป็นการช่วยฟื้นฟูประเพณีการเล่นพื้นบ้านให้คงอยู่คู่สังคมไทยและเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวไปในตัว หากแต่การจัดทำโล่พร้อมทั้งมีเงินรางวัลเป็นสิ่งจูงใจให้เจ้าของเรือจากต่างถิ่นเข้ามาร่วมแข่งขันนั้น มักจะทำให้สาระของการฟื้นฟูอนุรักษ์เบี่ยงเบนไปเป็นเน้นการแข่งขันเพื่อชิงเงินรางวัลมากกว่าเป็นการเล่นเพื่อสนุกสนานดังเช่นในอดีต

ความเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมในการบริโภค การแต่งกาย รวมไปถึงค่านิยมทันสมัยในด้านการใช้วัดกรรมใหม่ ๆ เป็นผลมาจากสภาพความเจริญทางเศรษฐกิจและอิทธิพลจากกระแสแฟชั่นการบริโภคในยุคทุนนิยมที่โหมโฆษณาผ่านสื่อต่าง ๆ เป็นหลัก ในขณะที่ค่านิยมทันสมัยในด้านความคิดของกลุ่มสตรีที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารการปกครองท้องถิ่นก็นำที่จะมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครองผนวกกับระดับการศึกษาและประสบการณ์ที่กลุ่มสตรีเห็นจุดบกพร่องในการบริหารของผู้ที่เป็นเพศชายมากกว่าที่จะได้รับอิทธิพลจากการท่องเที่ยว

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี มีสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

สรุปผลการศึกษา

1. รูปแบบการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

วัดไผ่โรงวัวมีความพร้อมในด้านองค์ประกอบของการท่องเที่ยวคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว ลานจอดรถ ห้องน้ำ ห้องส้วม ระบบความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และตลาดบริการสินค้า แต่ในส่วนของตลาดบริการสินค้านั้น ยังมีลักษณะที่ไม่เป็นระเบียบนัก การนำปลาเค็มเข้ามาตากในบริเวณตลาดทำให้เกิดกลิ่นรบกวนผู้ประกอบการอื่น ๆ โดยเฉพาะร้านขายอาหาร

วิธีการบริหารจัดการในปัจจุบันเป็นระบบคณะกรรมการ มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบชัดเจน แต่การบริหารจัดการในแต่ละจุดจะปล่อยให้เป็นอิสระ มีการจัดสรรผลประโยชน์ให้คนละไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10-20 ของยอดเงินบริจาค ระบบการตรวจสอบหรือควบคุมมีลักษณะหลวม ๆ ไม่มีระบบการพัฒนาคูคลองที่ชัดเจน เจ้าหน้าที่ไม่มีกำหนดหมควาระปฏิบัติงาน เมื่อไม่สามารถทำงานได้ก็จะมอบหมายให้ลูกหลานหรือญาติมารับช่วงต่อไป ทำให้เกิดการผูกขาดพื้นที่แสวงหาประโยชน์ ส่งผลให้คนในชุมชนมองว่ามีการเล่นพรรคเล่นพวก และที่สำคัญคือก่อให้เกิดกลุ่มอิทธิพลขึ้นซึ่งเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข

2. ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชน

2.1 ผลกระทบจากการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด

ผลกระทบด้านบวก: การบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวทำให้วัดมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่งผลให้วัดมีทุนในการพัฒนาทางด้านกายภาพมากขึ้นตามไปด้วย คนในชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการจ้างแรงงานของวัดและจากการประกอบการธุรกิจเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

การเกิดขึ้นของตลาดเป็นการสร้างโอกาสในการซื้อ/ขายสินค้าให้คนในชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการประกอบอาชีพใหม่และการพัฒนาอุตสาหกรรมครัวเรือน นอกจากนี้ หน่วยงานของรัฐยังเล็งเห็นความสำคัญของวัดจนประกาศให้เป็นอุทยานการศึกษาในวัด ครู โรงเรียน วัด ไร่ โรงวัวสามารถเข้ามาใช้พื้นที่เป็นแหล่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางพระพุทธศาสนาและประยุกต์การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

ผลกระทบด้านลบ: รูปแบบการบริหารการจัดการที่ไม่เอื้อต่อสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทของการท่องเที่ยว นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ กับกฎเกณฑ์ของวัด รวมทั้งมีผู้เห็นช่องทางในการฉกฉวยประโยชน์จากการท่องเที่ยวเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากวัดในรูปแบบต่าง ๆ การปล่อยให้มีการพัฒนาจุดท่องเที่ยวได้โดยอิสระนำไปสู่การเกิดขึ้นของระบบพุทธพาณิชย์ การแข่งขันกันแสวงหารายได้จากการบริจาคของนักท่องเที่ยวทำให้มีการประชาสัมพันธ์ที่เกินเลยความเป็นจริงจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อในที่สุด ผลกระทบในด้านลบที่สำคัญที่เกิดภายในวัดคือ ผลกระทบต่อกระบวนการศึกษาอบรมที่วัดไม่อาจจัดการเรียนการสอนหรือควบคุมให้มีการฝึกหัดปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ความที่วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมากันมาก ทำให้วัดต้องแบกรับปัญหาการจัดการขยะที่เพิ่มมากขึ้นทุกวัน ในขณะที่เดียวกัน ความที่วัดมีลักษณะกว้างขวางและเป็นวัดเปิด ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง จึงมีกลุ่มมิจฉาชีพเข้ามาขโมยของวัดอยู่เป็นประจำ ทำให้พระภิกษุมีความรู้สึกไม่ปลอดภัยในสวัสดิภาพของตนเอง

2.2 ผลกระทบต่อแบบแผนความสัมพันธ์ภายในชุมชน

บ้าน วัด โรงเรียนยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยต่างฝ่ายต่างก็ให้ความช่วยเหลือกันในขอบเขตที่สามารถช่วยเหลือได้ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ในส่วนของการให้ความร่วมมือกับทางวัดของคนในชุมชนเริ่มลดน้อยลง อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติที่มีต่อพระภิกษุและผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากทางวัด

ในส่วนของกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าที่เกิดขึ้นจากการมองเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพใหม่ และกลุ่มส่งเสริมอาชีพศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสามารถเชื่อมโยงอาชีพ/กิจกรรมของคนเข้ากับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

ในส่วนของการจัดการปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนพบว่ามีเปลี่ยนแปลงจากการใช้ฐานทางวัฒนธรรมหรือญาติ ระบบอาวุโส ผู้นำชุมชน เป็นกลไกในการแก้ปัญหาเป็นการพึ่งพากลไกทางสังคมใหม่ ๆ ช่วยจัดการปัญหา ทั้งนี้ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลกระทบของการท่องเที่ยว

2.3 ผลกระทบต่อแบบแผนทางวัฒนธรรมภายในชุมชน

ความพยายามของทางวัดในการฟื้นฟูอนุรักษ์ประเพณีการแข่งขันเรือถือเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดใ้โรงว้าวไปในตัวด้วย นับได้ว่าเป็นการผนวกกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านเข้ากับประเพณีทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างกลมกลืน

ในส่วนของ การเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมพบว่า ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมได้ส่งผลกระทบต่อค่านิยมในการบริโภคอาหาร โดยบางครอบครัวเริ่มมีการเปลี่ยนจากการปรุงอาหารรับประทานเองมาเป็นซื้อกับข้าวมารับประทาน มีการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมการแต่งกาย โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระแสความเปลี่ยนแปลงในสังคม รวมถึงมีค่านิยมทางวัตถุมากขึ้น นอกจากนี้ ยังพบว่ากลุ่มสตรีเริ่มมีความสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหาร การปกครองท้องถิ่นของตนด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดใ้โรงว้าว ทำให้พบจุดบกพร่องที่ควรได้รับการแก้ไขเพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวัด ชุมชน และนักท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรืออย่างน้อยที่สุดก็เพื่อให้กระบวนการบริหารจัดการมีประสิทธิภาพมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันดังต่อไปนี้

ก. ข้อเสนอแนะต่อวัด

1. ในระดับนโยบาย: วัดควรประสานงานกับหน่วยงานรัฐ องค์กรเอกชนที่มีทักษะ เกี่ยวกับการจัดการประชุมให้ช่วยออกแบบและดำเนินการประชุมเพื่อกำหนดแผนแม่บทเกี่ยวกับการ พัฒนาวัดและแนวทางในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วยให้ชัดเจน ทั้งนี้เพื่อที่วัดและ ชุมชนจะได้มองเห็นเป้าหมายร่วมกัน และเพื่อป้องกันปัญหาการพัฒนาซ้ำซ้อนในพื้นที่อันไม่ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่วัดและชุมชนในระยะยาว อีกทั้งจะช่วยให้สามารถคำนวณงบประมาณที่ จะต้องใช้ในอนาคตล่วงหน้าคร่าว ๆ ได้

2. ในด้านการบริหารจัดการ: ควรจัดให้มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของวัดให้มีความรู้ เกี่ยวกับประวัติพระพุทธศาสนา ประวัติความเป็นมาของวัดใ้โรงว้าว คติในการก่อสร้างถาวรวัตถุ ต่าง ๆ ของหลวงพ่อบรม ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อเป็น ประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบมากขึ้น

เจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยวควรมีการหมุดวาระหน้าที่ เพื่อป้องกันการผูกขาด และเพื่อเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาเรียนรู้ระบบการทำงานของวัด เพราะการที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจะทำให้เกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การคิดแก้ปัญหาาร่วมกันในวงกว้างมากกว่าระบบผูกขาดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยอาจตั้งเป็นคณะกรรมการพิเศษเพื่อช่วยตรวจสอบระบบบัญชี หรือระบบการรับบริจาคประจำจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ

ควรมีการพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมของพระภิกษุในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความถูกต้องตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ ในอนาคตวัดไผ่โรงวัวคงไม่อาจหนีการตรวจสอบจากสังคมได้ ดังนั้นวัดควรจัดระเบียบเกี่ยวกับระบบบัญชี การออกใบอนุโมทนาบัตร การออกใบเสร็จรับเงินค่าเช่าพื้นที่ต่าง ๆ ภายในวัดให้ชัดเจน สามารถตามตรวจสอบได้

3. ในด้านการจัดสรรผลประโยชน์: ควรมีการจัดสรรผลประโยชน์ในส่วนที่เกิดจากการท่องเที่ยวแก่ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้คนในชุมชนเห็นว่าวัดได้กระจายผลประโยชน์สู่ชุมชน อันจะทำให้คนในชุมชนเกิดทัศนคติที่ดีต่อวัด

4. ในด้านการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว: วัดควรส่งเสริมให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันผลิตสินค้าที่ระลึก อาหารพื้นบ้าน เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้การท่องเที่ยวภายในวัดไผ่โรงวัว

ในส่วนของวัดไผ่โรงวัวนั้น เนื่องจากมีพื้นที่กว้างขวางและมีศักยภาพที่จะพัฒนาสภาพแวดล้อมให้งดงามมากกว่าที่เป็นอยู่ได้ วัดจึงควรขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชนหรือผู้ที่มีความรู้อื่น ๆ เพื่อช่วยออกแบบและวางแผนการพัฒนาพื้นที่ และที่สำคัญคือ ควรจัดให้มีสถานที่บรรยายธรรม/ปฏิบัติธรรมที่สงบพอสมควร พร้อมกับมีพระภิกษุที่สามารถนำบรรยาย/ปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวที่มีความต้องการพักผ่อนหย่อนใจด้วยธรรมปฏิบัติเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ โดยเหตุที่ตามเส้นทางสาย 3422 มีวัดเก่าแก่ที่มีปูชนียวัตถุสำคัญหลายแห่ง ดังนั้น วัดไผ่โรงวัวจึงควรติดต่อประสานงานเพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน (เป็นลักษณะการท่องเที่ยวไหว้พระ 3 / 5 / 7 / 9 ... วัด) อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวัดและชุมชนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

ข. ข้อเสนอแนะต่อโรงเรียน

ควรจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน โดยเฉพาะในแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับวัดไผ่โรงวัว เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ถึงวิวัฒนาการของการพัฒนาในพื้นที่อันเกิดขึ้นจาก

ปฏิปทาของหลวงพ่อบอม และเพื่อให้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

ค. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

คนในชุมชนบ้านไผ่โรงวัวควรเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยอาจเข้ามาตรวจสอบ หรือช่วยแสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาวัดให้มากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเองและเพื่อชี้แจงแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาให้เบี่ยงเบนไปจากหลักการที่แท้จริงตามกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลกระทบของการท่องเที่ยว

ง. ข้อเสนอแนะต่อคณะสงฆ์

การที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมวัด แสดงว่าส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีจิตใจโน้มเอียงในทางบุญกุศลอยู่แล้ว ดังนั้น หน่วยงานการปกครองคณะสงฆ์ในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ควรที่จะจัดตั้งเป็นคณะทำงานฝ่ายสงฆ์เพื่อคอยดูแลและให้คำปรึกษาแก่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะสู่สังคม โดยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการและต่อเนื่อง

จ. ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาค้างต่อไป

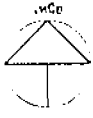
การศึกษาในครั้งต่อไปควรเป็นประเด็นที่อยู่ในขอบข่ายของการท่องเที่ยวภายในวัด และควรเป็นรูปแบบการศึกษาที่โยงไปสู่การปฏิบัติได้จริงในบริบทของการท่องเที่ยว เช่น

1. การศึกษาเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาคณาจารย์พระภิกษุในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
2. การศึกษาหาแนวทางในการจัดการปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
3. การศึกษาถึงบทบาทของพระภิกษุในบริบทของการท่องเที่ยวและศักยภาพของพระภิกษุ/วัดในการเผยแผ่ธรรมะ โดยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว
4. การศึกษาในเชิงนโยบายของคณะสงฆ์เกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะ โดยผ่านการนำเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยว
5. การศึกษาเพื่อหารูปแบบ/วิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด

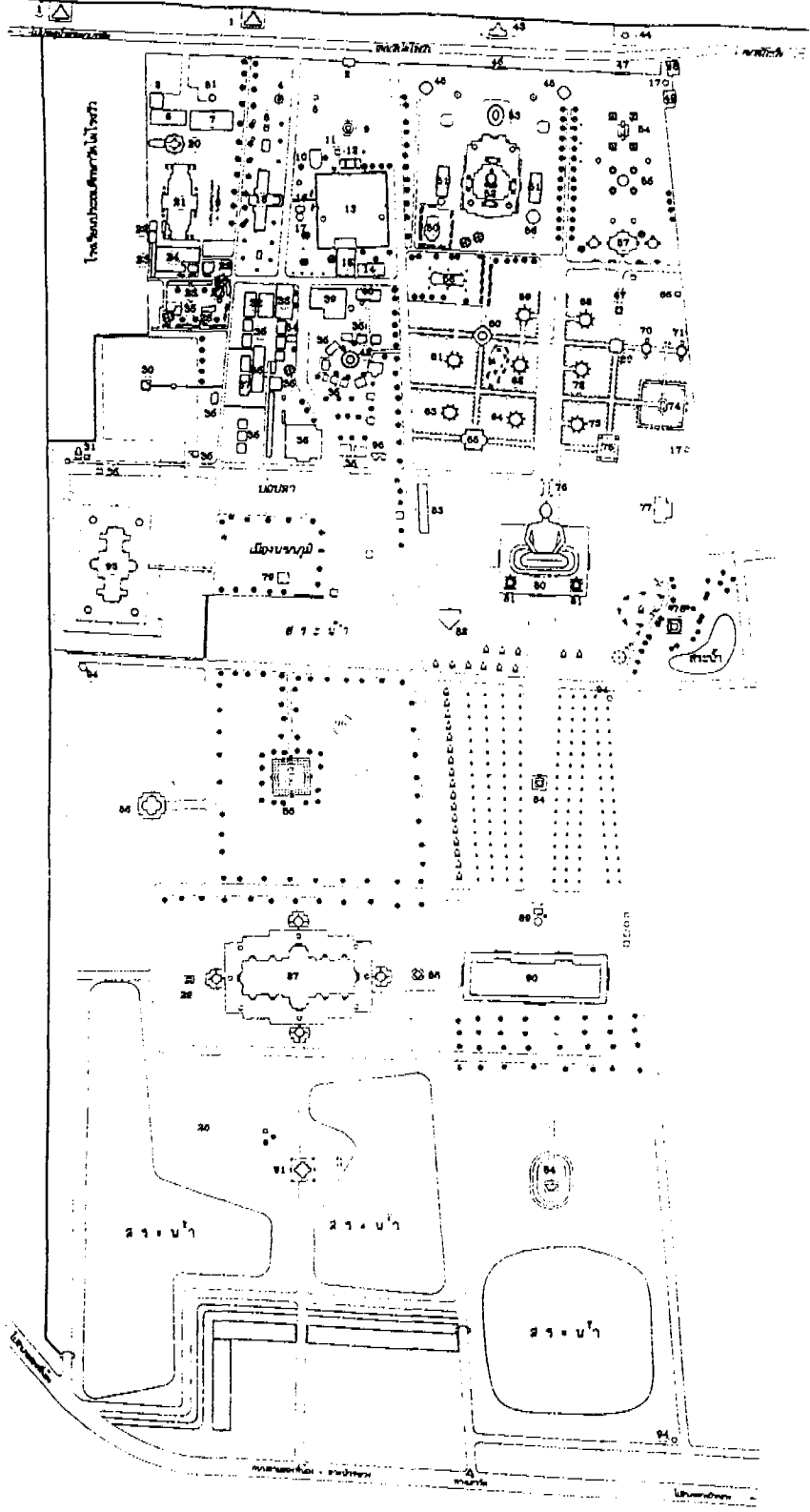
ภาคผนวก

ผนวก ก

แผนที่วัดไร่โรงวัว

คลองพระยาบวรบุรี

1. ตู้เก็บน้ำ	48. ปรางค์หินขาว
2. ตู้เก็บ	49. ศาลาเปิด
3. ธง	50. วิหาร
4. ซุ้มเข้า-ออกถนน	51. ศาลาพระพุทธรูป
5. พระที่นั่ง	52. ศาลาพระพุทธรูป
6. ศาลาพระโต	53. ศาลาพระพุทธรูป
7. ศาลา 1	54. ศาลาพระพุทธรูป
8. พระวิหาร	55. ศาลาพระพุทธรูป
9. ศาลา	56. ศาลา 3 ธง
10. ศาลาพระโต	57. ศาลา
11. พระพุทธรูป	58. ศาลาพระพุทธรูป
12. ศาลาพระโต	59. ศาลาพระพุทธรูป
13. ศาลา (3 ธง)	60. ศาลาพระพุทธรูป
14. ศาลาพระพุทธรูป (3 ธง)	61. ศาลาพระพุทธรูป
15. ศาลา	62. ศาลาพระพุทธรูป
16. ศาลา	63. ศาลาพระพุทธรูป
17. ศาลา	64. ศาลาพระพุทธรูป
18. ศาลาพระพุทธรูป	65. ศาลาพระพุทธรูป
19. ศาลา	66. ศาลาพระพุทธรูป
20. ศาลาพระพุทธรูป	67. ศาลาพระพุทธรูป
21. ศาลาพระพุทธรูป - ศาลา 2	68. ศาลาพระพุทธรูป
22. ศาลา	
23. ศาลา - ศาลา	
24. ศาลา	
25. ศาลาพระพุทธรูป	
26. ศาลา	
27. ศาลา	
28. ศาลาพระพุทธรูป (3 ธง)	
29. ศาลาพระพุทธรูป	
30. ศาลาพระพุทธรูป	
31. ศาลา - ศาลา	
32. ศาลาพระพุทธรูป (ศาลา)	
33. ศาลาพระพุทธรูป	
34. ศาลาพระพุทธรูป	
35. ศาลาพระพุทธรูป	
36. ศาลา	
37. ศาลา	
38. ศาลาพระพุทธรูป	
39. ศาลาพระพุทธรูป - ศาลา 3	
40. ศาลาพระพุทธรูป	
41. ศาลาพระพุทธรูป	
42. ศาลา	
43. ศาลาพระพุทธรูป	
44. ศาลา	
45. ศาลาพระพุทธรูป	
46. ศาลาพระพุทธรูป	
47. ศาลาพระพุทธรูป	
48. ศาลา - ศาลา	

ผนวก ข

ภาพวัดไผ่โรงวัว

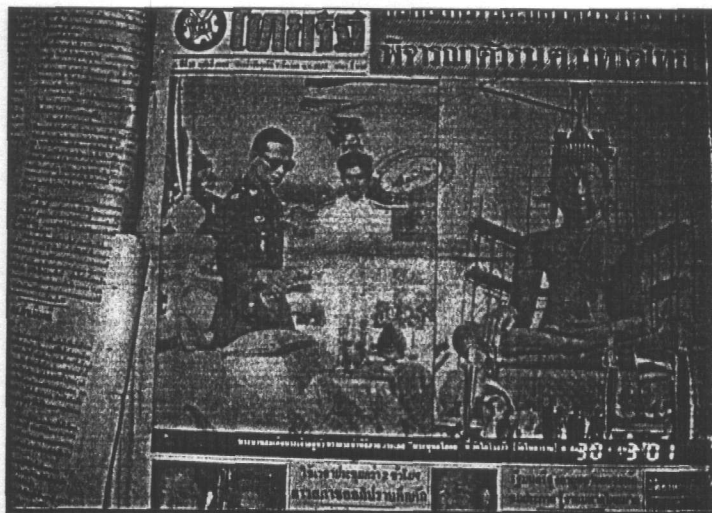
ภาพที่ 1

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล ปัจจุบัน ในครั้งเสด็จพระราชดำเนิน
ไปทรงสวมพระเกตุสมเด็จพระพุทธโคดม 4 มีนาคม พ.ศ. 2512

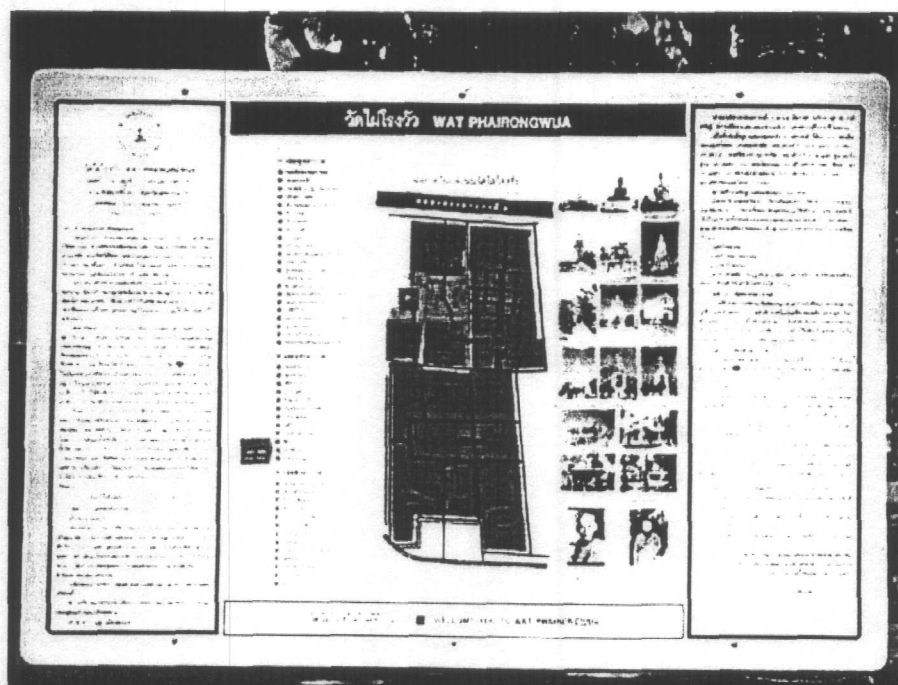
ภาพที่ 2

ภาพข่าวการเสด็จพระราชดำเนิน

ภาพที่ 3

ป้ายแสดงแผนผังวัดและจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ

ภาพที่ 4

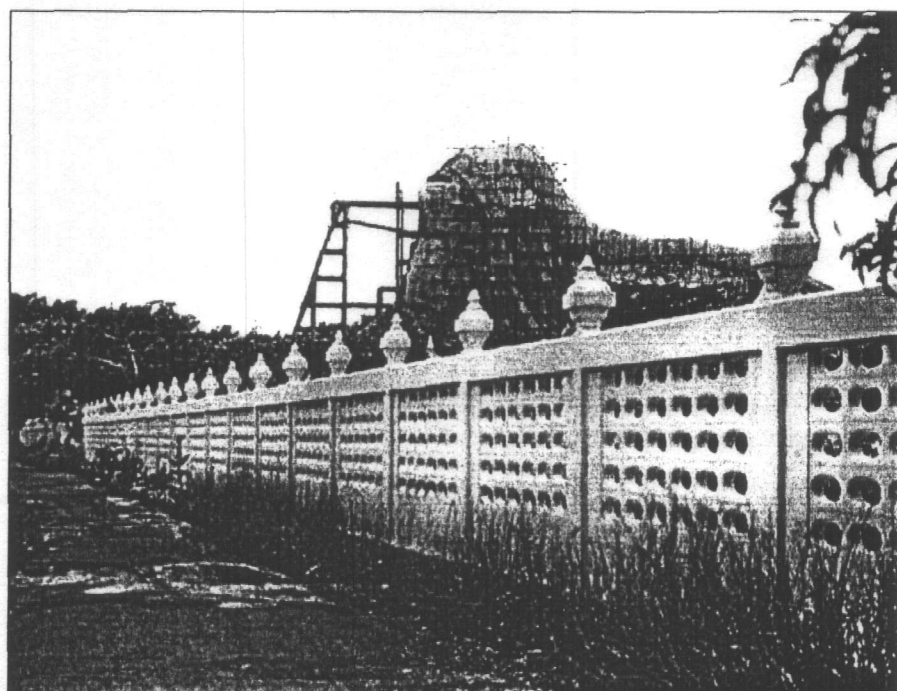
สมเด็จพระพุทธโคดม

ภาพที่ 5
พระกกุสันโธ

ภาพที่ 6
พระกัสดปะ (ถ่ายหลังจากพระเศียรหักพังลงมา / อยู่ระหว่างก่อสร้าง)

ภาพที่ 7
พระโกนาคมน์

ภาพที่ 8
พระศรีอาริยะเมตไตรย์

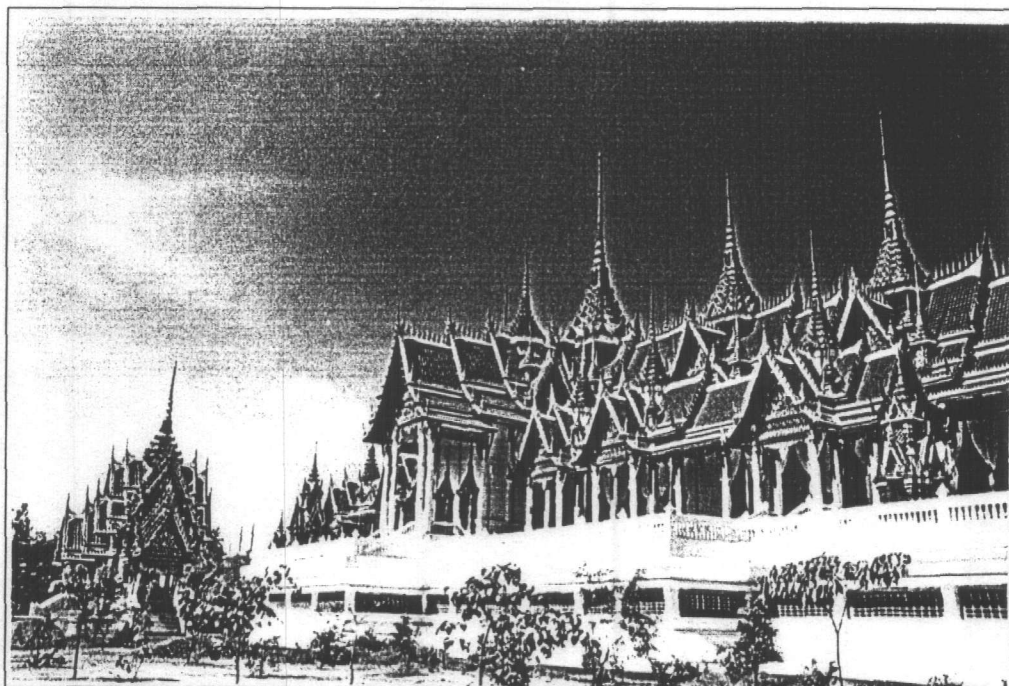
ภาพที่ 9
บริเวณเมืองกบิลพัสดุ์

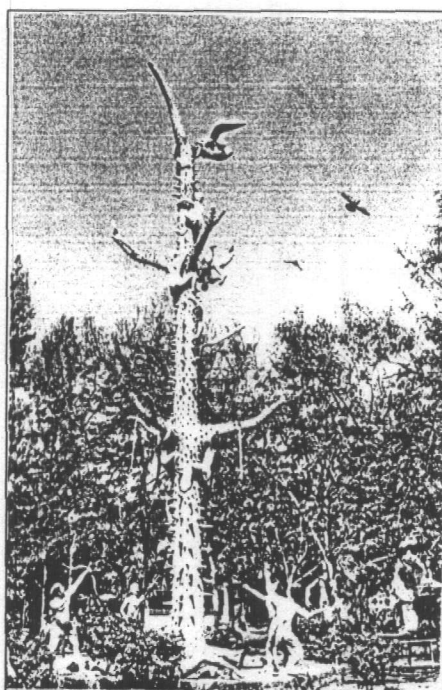
ภาพที่ 10
บริเวณสังเวชนียสถาน 4 ตำบล

ภาพที่ 11
อุโบสถร้อยยอด

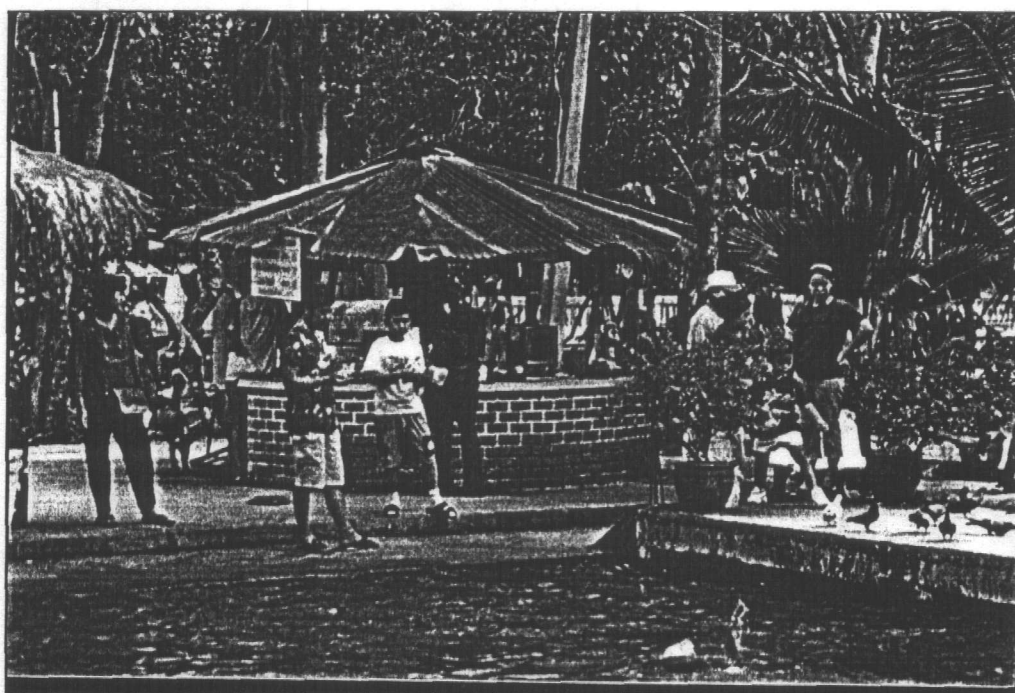
ภาพที่ 12
แคนนรกภูมิ

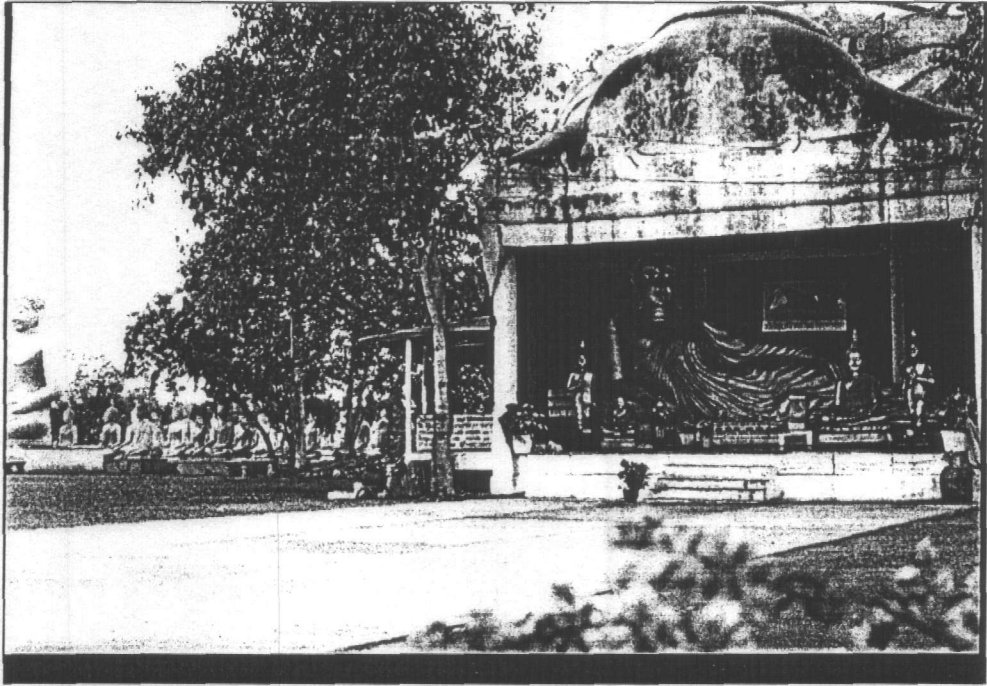
ภาพที่ 13
วิหารนิโครธาราม

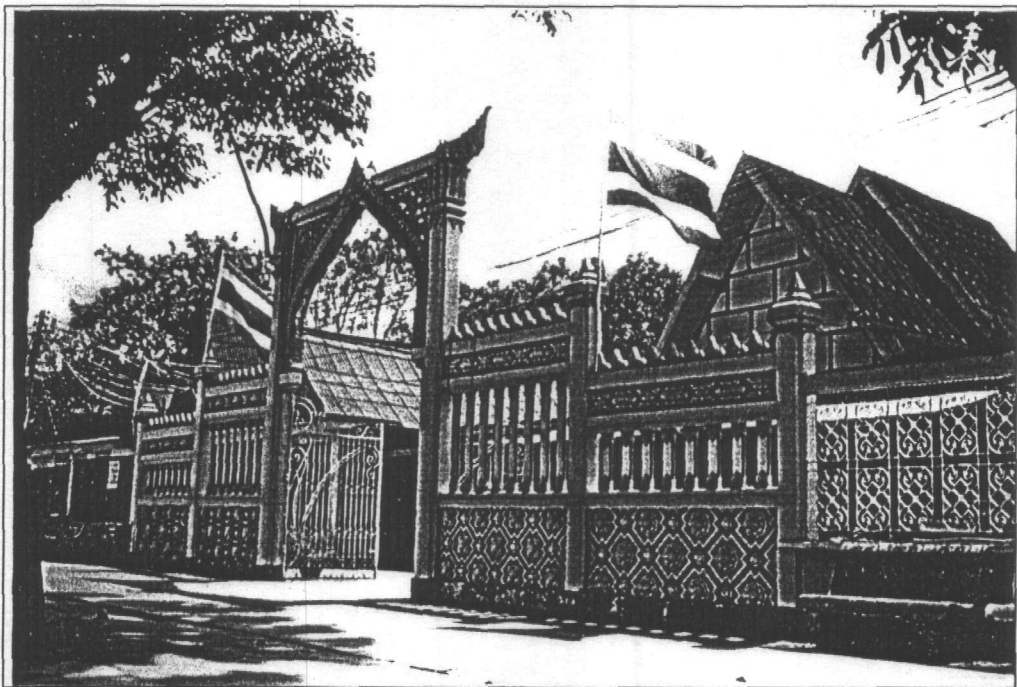
ภาพที่ 14
บ่อปลา

ภาพที่ 15
วิหารหัวหนุมาน

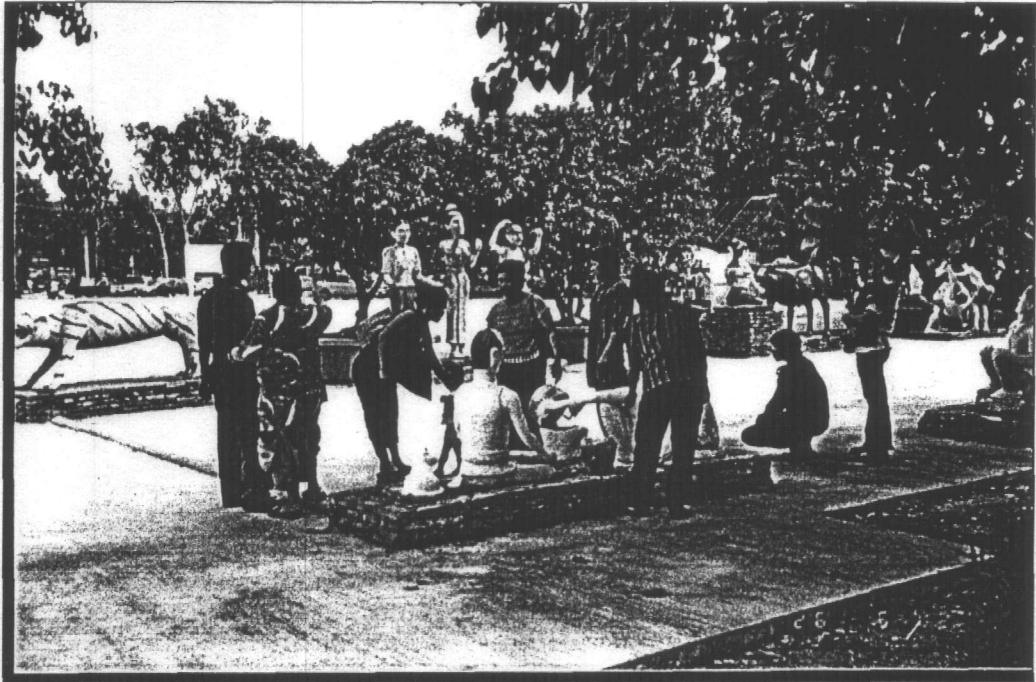

ภาพที่ 16
หอกกลาง

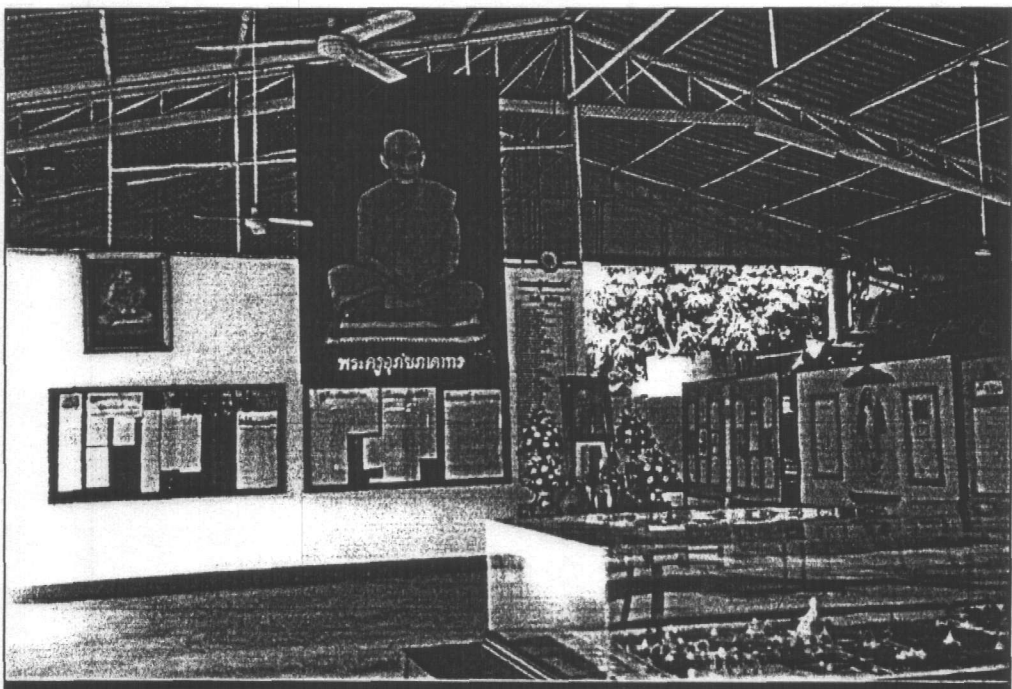
ภาพที่ 17

ผู้ปกครองพาบุตรหลานชมรูปปั้นปริศนาธรรม คำสุภาษิตต่าง ๆ

ภาพที่ 18

ศาลาโรงทาน : สถานที่ตั้งแสดงประวัติวัดไร่โรงวัว

ภาพที่ 19

ตลาดบริการสินค้า : ชาวบ้านนำปลาเค็มมาตากแดดบริเวณท้ายตลาด

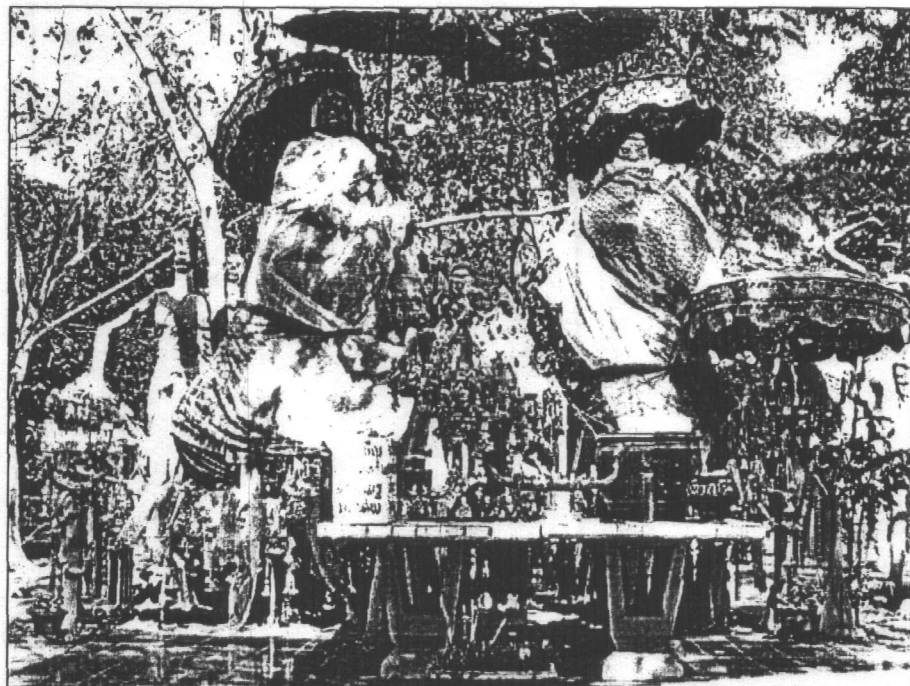
ภาพที่ 20

รถเข็นขายเครื่องดื่ม บูหรี สุรา เบียร์ หลายยี่ห้อ

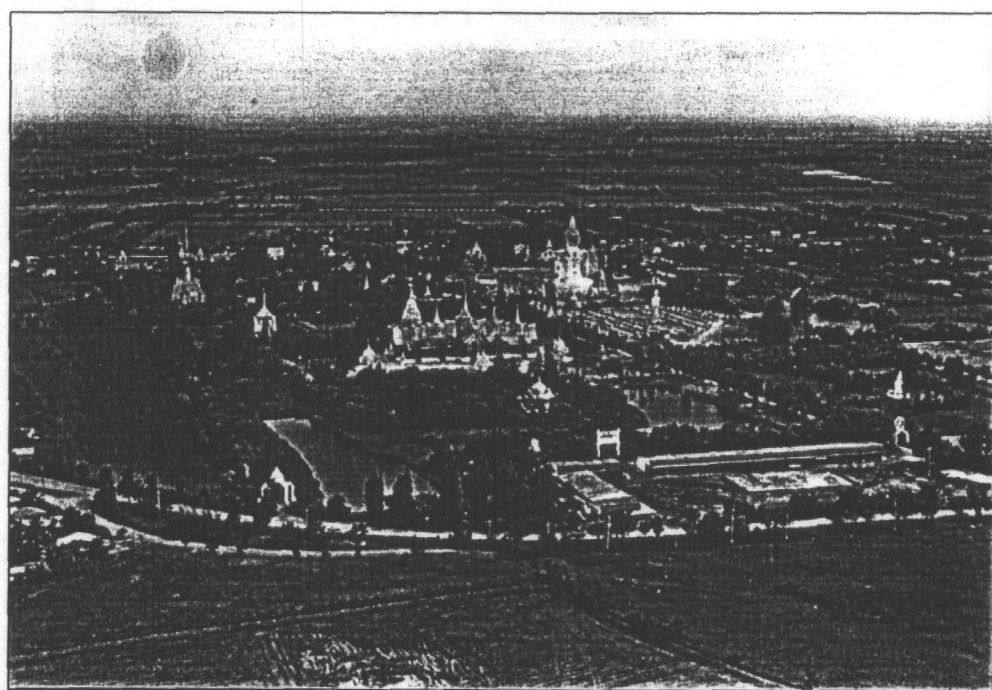
ภาพที่ 21

รูปปั้นเปรตที่ได้รับการยกสถานะขึ้นเป็น “เจ้าแม่เนื้อทอง” กับ “เจ้าพ่อทองคำ”

ภาพที่ 22

ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณวัดไผ่โรงวัว (ประมาณปี พ.ศ. 2540)

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความในหนังสือ

คณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา วุฒิสภา. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและให้เกิดศักยภาพในการแข่งขันในยุคของการค้าเสรี. กรุงเทพมหานคร: กองกรรมาธิการสำนักงานเลขาธิการ วุฒิสภา, 2540.

คณะทำงานย่อยเรื่องการติดตามงานและประเมินผล. หลักการในการออกแบบและวิธีการติดตามประเมินผลโครงการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2527.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, และ พรพิไล เลิศวิชา, บรรณาธิการ. ทิศทางวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ณรงค์ เส็งประชา. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, 2531.

คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ชีวิตและงานของสุนทรภู่. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, 2518.

นิตยพรณ (ผลวัฒนธรรม)วรรณศิริ. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด, 2540.

นริ เอียวศรีวงศ์. ท่องเที่ยวบุญบังไฟอีสาน : บุญบังไฟต้องรับใช้ชาวยโสธร ไม่ใช่ชาวยโสธรรับใช้บุญบังไฟ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2536.

บุปผา คุ้มมานนท์. หลักการมัดคุเทศก์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2529.

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

ปรีดี พนมยงค์. ความเป็นอนิจจังของสังคม. พระนคร: โรงพิมพ์นิติเวช, 2513.

ผจงจิตต์ อธิคมน์นทะ. การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2531.

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521.

พงษ์อนันต์ สรรพานิช. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนชาวภูเก็ต. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2526.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก, 2543.

_____, ประเวศ วะสี, เอกวิทย์ ณ ถลาง, และ ศรีศักร วัลลิโกดม. การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ภัคธรรม จำกัด, 2544.

พระไพศาล วิสาโล. แนวโน้มของพระพุทธศาสนาไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2543.

_____. พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2533.

พระมหาเจิม สุวโจ และ พิกพ อุคมอิทธิพงศ์. พุทธศาสนากับจิตวิญญาณสังคมไทย: ประเด็นวิจัยศาสนาและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระมหามั่น กิตติธโร. ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตอน 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ การศาสนา, 2529.

พระมหาสมทรง สิรินุโร. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในอนาคต. กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่ง
การพิมพ์, 2525.

พิทยา ว่องกุล, บรรณาธิการ. ไทยยุควัฒนธรรมทาส. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2541.

ยุคดี เสตพรรณ. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพมหานคร: พิษณุกรพิมพ์, 2543.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. ทุนวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สุขุมและบุตร จำกัด, 2539.

วรรณ วลัยวานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2539.

วรรณพร วณิชชานุกร, วรรณวิภา จัตูชัย และ มาลี บุญยะมา. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2541.

วิชัย พงษ์ศิริ. การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อการป้องกันอาชญากรรม. นครปฐม:
โรงพิมพ์โรงเรียนนายร้อยตำรวจ, 2538.

ศรีศักร วัลลิโภดม. ทัศนะนอกรีต : สังคม-วัฒนธรรมในวิถีการอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2543.

_____. ทัศนะนอกรีต : สังคม-วัฒนธรรมปัจจุบันผันแปร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
เมืองโบราณ, 2543.

สนิท สม์ครการ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม. กรุงเทพมหานคร:
โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538.

สัมพันธ์ เตชะอริก, บรรณาธิการ. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย. ขอนแก่น: สถาบันวิจัย
และพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536.

สมคิด จิระทัศนกุล. วัด: พุทธศาสนสถานปัตยกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม: แนวทางศึกษาวิเคราะห์และ
วางแผน. ขอนแก่น: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2536.

สุพรรณิ ไชยอำพร, และ สนิท สมัครการ. การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนา: แนวความคิด
และวิธีการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2543.

สุพิศวง ธรรมพันทา. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร: ดี.ดี.บุ๊คสโตร์, 2540.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. พรมแดนทางสังคมของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว
การพิมพ์, 2533.

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2542.

_____. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน: พลวัตและศักยภาพของชุมชนใน
การพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

บทความในหนังสือ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. “ความหมายและความสำคัญของการท่องเที่ยว.” ใน การท่องเที่ยว,
หน้า 19-23. หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
การศาสนา, 2533.

งามพิศ สัตย์สงวน. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์.” ใน รวมบทความสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, หน้า 5-22. อารง สุทธศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์. “วัฒนธรรมไทย.” ใน มุมมองและความคิด, หน้า 17-24. จตุพล บุญพลัด.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2537.

ไชยรงค์ เจริญเมือง. “การจัดกลุ่มทัศนอาภรณ์ไปต่างประเทศ.” ใน คู่มือมัคคุเทศก์, หน้า 37-41.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2537.

คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. “มูลเหตุการสร้างวัดในประเทศไทย.”
ใน หนังสืออ่านประกอบพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอน ศิลปไทย (รวมบทความศิลปไทย), หน้า 5-20. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “เข้าวัดเข้าวา.” ใน พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. อศรีงามวิทยาพงศ์, บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เม็คทราฟ, 2543.

_____. “พุทธกับไสย.” ใน ผ้าขาวม้า, ผ้าซิ่น, กางเกงใน, และ ฯลฯ, หน้า 150-173. สุพจน์แจ้งเร็ว. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2538.

_____. “พื้นที่ในคติไทย.” ใน ผ้าขาวม้า, ผ้าซิ่น, กางเกงใน, และ ฯลฯ, หน้า 130-149. สุพจน์แจ้งเร็ว. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2538.

_____. “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกับผลกระทบต่อวัฒนธรรม.” ใน ผ้าขาวม้า, ผ้าซิ่น, กางเกงใน, และ ฯลฯ, หน้า 63-80. สุพจน์แจ้งเร็ว. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2538.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. “สินค้าวัฒนธรรม.” ใน หมายเหตุมนุษย์, หน้า 75-81. เวียง-วชิระ บัวสนธิ์. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สามัญชน, 2542.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. “พระและวัดที่พึงปรารถนา.” ใน เจตนาประชาราษฎร์, หน้า 76-80. สุลักษณ์ ศิวรักษ์. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ศีกษิตสยาม, 2544.

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. “ไปไหว้พระธาตุคอกยสุเทพ.” ใน โลกเปลี่ยนต้องเปลี่ยนโลก, หน้า 61-65. เวียง-วชิระ บัวสนธิ์. บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สามัญชน, 2541.

บทความในวารสาร

จุฑามาศ จันทร์รัตน์. “การท่องเที่ยวก้าวไกลหัวใจอยู่ที่ความร่วมมือ.” การท่องเที่ยว. (เมษายน-มิถุนายน 2541): 9-11.

ชยากรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. “ประโยชน์เชิงสังคม วัฒนธรรม การเมือง และการพัฒนาเทคโนโลยี.” การท่องเที่ยว (มกราคม-มีนาคม 02532):31-37.

_____. “ผลกระทบด้านสังคม วัฒนธรรม และการเมือง จากการพัฒนาการท่องเที่ยว.” การท่องเที่ยว (มกราคม-มีนาคม 2539):32-42.

_____. “วัดกับการท่องเที่ยว.” การท่องเที่ยว (กรกฎาคม-กันยายน 2535):43-48.

_____. “สินค้าที่ระลึก: ความหวังในการเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัวจากนักท่องเที่ยว.” ธุรกิจท่องเที่ยว (กรกฎาคม 2531):43-48.

ชูลิทธิ ชูชาติ. “องค์ประกอบพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว.” การท่องเที่ยว (ตุลาคม-ธันวาคม 2538): 38-45.

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. “เที่ยวใหม่ในการท่องเที่ยวไทย.” มติชนสุดสัปดาห์ (30 เมษายน 2544):30.

บุษกร พรหมมาโนช. “กระบวนทัศน์ใหม่การท่องเที่ยวไทย.” การท่องเที่ยว (มกราคม-มีนาคม 2541):60-64.

ฝ่ายวิจัยธุรกิจ ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน). รายงานเศรษฐกิจ. (สิงหาคม 2544.):3.

พจนา สนวนศรี. “การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน.” การท่องเที่ยว (เมษายน-มิถุนายน 2541):12-24.

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น. “Buddhist Tourism การท่องเที่ยวแนวพุทธ.” การท่องเที่ยว (มกราคม-มีนาคม 2542):49-45.

พงศธร เกษสำลี. “การท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม.” การท่องเที่ยว (ตุลาคม-ธันวาคม 2537):5-7.

_____. “10 คำถามทางด้านวัฒนธรรม.” การท่องเที่ยว (ตุลาคม-ธันวาคม 2538):32-37.

_____. “วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว.” การท่องเที่ยว (เมษายน-มิถุนายน 2531):13-18.

ไพฑูรย์ มีกุล. “ศาสนธรรมกับการพัฒนาชุมชน.” สุโขทัยธรรมมาธิราช (ม.ค.-เม.ย.2534):73-80.

ภราเดช พัทฒวิเชียร. “พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน.” การท่องเที่ยว (เมษายน-มิถุนายน 2539):4-7.

มนัส สุวรรณ. “บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของท้องถิ่น.” การท่องเที่ยว (มกราคม-มีนาคม 2542):48-59.

มานิตย์ บุญฉิม. “การตลาดการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น แขนงเปิดประตูท้องถิ่นเป็นเมืองท่องเที่ยว.” ธุรกิจท่องเที่ยว (กันยายน 2532):53-62.

ไมตรี พุทธวงษ์. “สังคม วัฒนธรรมกับปัจจัยทางด้านการท่องเที่ยว.” การท่องเที่ยว (ตุลาคม-ธันวาคม 2537):8-19.

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี. “วัด: จำเป็นอย่างไรจะต้องมีคู่มือพัฒนา.” การท่องเที่ยว (มกราคม-มีนาคม 2531):3-77.

ศักดิ์ดา ศุภพงศ์พิเชฐ. “กรอบแนวคิดพื้นฐานและความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืน.”

ประชากรศึกษา (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2535):14-23.

ศักดิ์ดา ศุภพงศ์พิเชฐ และ ปองจิต แจ่มจรัส. “การพัฒนาแบบยั่งยืน: ความรับผิดชอบต่ออนุชนรุ่น

หลัง.” ประชากรศึกษา (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2535):24-39.

ศรัณย์ เลิศรัถย์มงคล. “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน.” การท่องเที่ยว (มกราคม-มีนาคม

2540):12-15.

ศรียพร สมบุญธรรม. “การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.” การท่องเที่ยว (เมษายน-มิถุนายน 2536):

25-30.

_____. “การประเมินผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยว.” การ

ท่องเที่ยว (ตุลาคม-ธันวาคม 2537):20-26.

ศิวาพร จิตะฐาน. “บันทึกจากหมู่บ้าน เรื่อง วัดกับชุมชน.” สุโขทัยธรรมมาธิราช (มกราคม-เมษายน

2534):81-83.

สันติ ชูตินธรา. “ตกแต่งแหล่งท่องเที่ยว: วัดกับการท่องเที่ยว.” ธุรกิจท่องเที่ยว (กันยายน 2534):

11-17.

สมเจตน์ จิงวิเศษพงษ์. “วัฏจักรตลาดน้ำวัดไทรต้าย ดำเนินสะดวกแก่ ดลิ่งชันเกิด.”

ธุรกิจท่องเที่ยว (ตุลาคม 2531):45-50.

สมเด็จพระธีรญาณมุนี. “คุณวัด.” สุโขทัยธรรมมาธิราช (มกราคม-เมษายน 2534):38-44.

สมชาย สนั่นเมือง. “ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว.” การท่องเที่ยว

(เมษายน-มิถุนายน 2541):25-33.

สากต ทองคำ. “อบต.กับการพัฒนาการท่องเที่ยว.” การท่องเที่ยว (เมษายน-มิถุนายน 2541):34-36.

สามพร มณีไมตรีจิต. “วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว.” ธุรกิจท่องเที่ยว (กุมภาพันธ์ 2532):25-33.

_____. “การท่องเที่ยวในชนบทกับการจัดการด้านตลาด.” การท่องเที่ยว (กรกฎาคม-กันยายน 2534):7-19.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. “อย่ากลัวมันวัฒนธรรมท่องเที่ยว.” ธุรกิจท่องเที่ยว (มกราคม 2533):41-47.

สุดาพร วรพล. “พระสงฆ์กับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมไทย.” การท่องเที่ยว (ตุลาคม-ธันวาคม 2537):27-29.

สุวรรณา สถาอนันท์. “พุทธศาสนากับอนาคตวัฒนธรรมไทย.” สุโขทัยธรรมมาธิราช (มกราคม-เมษายน 2534):58-63.

อรวรรณ ศรีอุดม. “พระราชานิพนธ์ไกลบ้านกับบางมุมมองด้านการท่องเที่ยว.” มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (พฤษภาคม-สิงหาคม 2544):85-104.

เอกสารอื่นๆ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. “สรุปผลการสัมมนาโครงการถวายเป็นความรู้ด้านการปรับปรุงและอนุรักษ์วัดแก่พระสงฆ์ ณ วัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี วันศุกร์ที่ 28 มกราคม 2537.” (อัคราเนา)

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. “รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่).” มนัส สุวรรณ หัวหน้าโครงการ, 2541.

งานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. “สรุปปัญหาและการป้องกันแก้ไขผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อม.” ม.ป.ท., ม.ป.ป.

ชำระศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, เพลิน เทียนขวัญ, ปรารธนา ศรีวิศาลศักดิ์, และ ชุติมา ชาดยานนท์, ผู้รวบรวม. “วัฒนธรรมกับสังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง.” เอกสาประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในปรัณรงค์วัฒนธรรมไทยและครบรอบ 60 ปี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ The Toyota Foundation และ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ระหว่างวันที่ 15-16 พฤศจิกายน 2537 ณ โรงแรมฮอติเคย์อินน์ จังหวัดหนองคาย. (อัคราเนนา)

ผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการวิจัยทางสังคมศาสตร์รุ่นที่ 17. “ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อประชาชน พ.ศ.2523.” กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาและฝึกอบรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ กองส่งเสริมการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและพลังงาน, 2525. (อัคราเนนา)

พระอนิโฆภิกขุ. “นิพพานบันเทิง.” พิมพ์ในงาน 100 ปีหลวงพ่อบุญ วัดไร่โรงวัว. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สยามออฟเซ็ท จำกัด, 2544ก.

_____. “มายาการ อาถรรพ์-วิทยาคม.” พิมพ์ครั้งที่ 2. ในงาน 100 ปี หลวงพ่อบุญ วัดไร่โรงวัว. ม.ป.ท., 2544ข.

_____. “เรื่องไม่เก็บเงินค่าผ่านประตูในงานวัด.” พิมพ์ครั้งที่ 2. ในงาน 100 ปี หลวงพ่อบุญ วัดไร่โรงวัว. ม.ป.ท., 2544ค.

_____. “อนุสรณ์ 100 ปี ท่านอนิโฆภิกขุ (หลวงพ่อบุญ).” ในงาน 100 ปี หลวงพ่อบุญ วัดไร่โรงวัว อ.สองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีทิพย์ พรินติ้ง จำกัด. 2544ง.

รลิกา อังกูร และคณะ. “ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม.” มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543. (อัคราเนนา)

เลื่อน วรรณรัตน์. “พระอารามครั้งพุทธกาล.” พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นางนฤมล
จันเพ็ชร. พระนคร: โอเดียนการพิมพ์, 2512.

สันทัด เสริมศรี และคณะ. “ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษา
จังหวัดเชียงใหม่โดย.” กรุงเทพมหานคร: โครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม
ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2529.

สุรีย์ บุญญาอนุพงศ์. “ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน.”
เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.

อมรา พงศาพิชญ์ และคณะ. “รายงานการวิจัยเรื่องอิทธิพลภายในและภายนอกกับการเปลี่ยนแปลง
ของสังคม.” กรุงเทพมหานคร: Text and Journal Publication Co., Ltd., 2532.

วิทยานิพนธ์

นริศา ประยงค์. “การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ-สังคม เนื่องจากการท่องเที่ยว: กรณีศึกษา
อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2530.

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น. “การศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์ ศึกษาเฉพาะกรณี: เส้นทางสายลำน้ำกก.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการ
พัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

พิสมัย จารุกิตติพันธ์. “ศึกษาผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจและ
การศึกษาในเกาะสมุย.” วิทยานิพนธ์คุณวุฒิปริญญาตรี สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536.

ภัทรพงศ์ คงวิจิตร. “พื้นที่และความหมายของการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบาง.” วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

วิจิตรา ชัยศรี. “ศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว: ศึกษาเฉพาะกรณีของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน.” ภาคนิพนธ์มหาวิทยาลัย คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิต พัฒนบริหารศาสตร์, 2537.

ข้อมูลจากเว็บไซต์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. <<http://www.tat.or.th>>

ศิริพร ฉัตรหิรัญมงคล ถอดเทป, วรพงษ์ เวชมาลีนนท์ เรียบเรียง. “วัดคือทุนทางสังคมอันยิ่งใหญ่.” โดย ประเวศ วะสี. สัมภาษณ์ยกดาในการเปิดงานมหกรรมงานวัด วันที่ 3 พ.ย. 2541 ณ พระอุโบสถวัดทองนพคุณ. <<http://www.budpage.com>>

สัมภาษณ์

ขวัญใจ แสงอาทิตย์. นักเรียนชั้น ม.5 โรงเรียนบริหารแจ่มใสวิทยา 5. สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2545.

ฉลวย อ่อนคำ. หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมอาชีพ (ดอกไม้ประดิษฐ์). สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2545.

ซัว ส้อมมหาดไทย. เจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยวหน้าสมเด็จพระพุทธโคดม. สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2545.

คู่ม ปานอำพันธ์. ผู้ประกอบการร้านค้า. สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2545.

ทัน ปาระจุม. ผู้ประกอบการร้านค้า. สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2545.

นวลจันทร์ คงเจริญ. นักเรียนชั้น ป.6 โรงเรียนวัดไผ่โรงวัว. สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2545.

น้านวล คงเจริญ. นักเรียนชั้น ป.6 โรงเรียนวัดไผ่โรงวัว. สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2545.

นิตารัตน์ วัชชวงษ์. นักเรียนชั้น ม.5โรงเรียนบริหารแจ่มใสวิทยา 5. สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2545.

นิรุตดี ปิ่นทองคำ. นักเรียนชั้น ม.5โรงเรียนบริหารแจ่มใสวิทยา 5. สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2545.

นิรุตย์ ปราบภัย. นักเรียนชั้น ป.6โรงเรียนวัดไผ่โรงวัว. สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2545.

ประทีป. อดีตผู้ปั้นเปรต. สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2545.

พระมหาถ้ำไย พุทฺธสโร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัว. สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2545.

พระมหาสมมาศ ชุตินนฺโต. เลขานุการเจ้าคณะตำบลบางตาเถร. 17, 20 กุมภาพันธ์ 2545.

พระสมชาย มนาโป. ครูพระสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน. สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2545.

พระสุชิน สิริปัญญา. รองเจ้าอาวาสวัดไผ่โรงวัว. สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2545.

ยุพา ครี้นน้ำใจ. เจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุข. สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์, 3 มีนาคม 2545.

เยาวภา คำทับทิม. ครูโรงเรียนวัดไผ่โรงวัว. สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2545.

รณชัย นิลจักร์. ครูโรงเรียนวัดไผ่โรงวัว. สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2545.

เล็ก. เจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยวพ่อปู่แม่ย่า. สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2545.

วรรณวิภา นาคเวช. นักเรียนชั้น ม.5โรงเรียนบริหารแจ่มใสวิทยา 5. สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2545.

วิภาวรรณ คำทับทิม. นักเรียนชั้น ม.5 โรงเรียนบริหารแจ่มใสวิทยา 5. สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2545.

วิภาวี แจ่มจรัส. นักเรียนชั้น ป.6 โรงเรียนวัดไผ่โรงวัว. สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2545.

สนิท โกพัฒน์ตา. ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลบางตาเถร. สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2545.

สมบัติ พันธุ์พฤกษ์. สมาชิกกลุ่มส่งเสริมอาชีพ. สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2545.

สายฝน สนธิเณร. เจ้าหน้าที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลบางตาเถร. สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2545.

สำเนียง วงษ์ประเสริฐ. เจ้าหน้าที่ประจำจุดบ่อเต่า+พุทธวิหารมหายาน. สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2545.

สุกัญญา ช่วงวิเชียร. นักเรียนชั้น ป.6 โรงเรียนวัดไผ่โรงวัว. สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2545.

สุบิน คงคาหลวง. นักเรียนชั้น ป.6 โรงเรียนวัดไผ่โรงวัว. สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2545.

สุพรรณษา วัชขวงษ์. นักเรียนชั้น ม.5 โรงเรียนบริหารแจ่มใสวิทยา 5. สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2545.

โสภา เมฆหมอก. ลูกจ้างทำความสะอาดในบริเวณวัด. สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2545.

อริวัฒน์ ป้อมทิพย์. เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน. สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2545.

อนันต์ ไทรจันทร์. ผู้ประกอบการร้านค้า. สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2545.

อรุณ ใจซื่อ. ไวยาวัจกร. สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์, 3 มีนาคม 2545.

แส ล้อมมหาดไทย. เจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยวหน้าพระกัศสปะ. สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2545.

Books

Cohen, Erik. Thai Tourism Hill Tribes, Island and Open-Ended Prostitution. Bangkok: White Lotus Co., Ltd., 1996.

Gelles, Richard J., and Levine, Ann. Sociology: An Introduction. 5th Ed. New York: McGraw Hill, Inc., 1995.

Giddens, Anthony. The Third Way: The Renewal of Social Democracy. UK: Polity Press, 2000.

Inskeep, Edward. National and Regional Tourism Planning: Methodologies and case studies. London and New York: Routledge, 1994.

Mathieson, Alister, and Wall, Geoffrey. Tourism: economic, physical and social impacts. Singapore: Longman Singapore Publishers (Pte) Ltd. 1983.

Middleton, T.C. Victor, Hawkins, and Rebecca. Sustainable Tourism: A Marketing Perspective. UK: Butterworth-Heinemann, 1998.

Przeclawski, Krzysztof. "Tourism as the subject of interdisciplinary." In Tourism Research: Critiques and challenges, pp.9-19. Edited by Douglas G. Pearce and Richard W. Burder. New York: Routledge, 1994.

ประวัติการศึกษา

ชื่อ	พระมหาสุเทพ ผิวเผือก (สุปณฺฑิโต)
วัน/เดือน/ปีเกิด	24 พฤศจิกายน 2516
วุฒิการศึกษา	ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา) (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2540
ทุนการศึกษา	ทุนอุดหนุนการวิจัยประเภทนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ประจำปีงบประมาณ 2545 กรมการศาสนา